

NIEUWSBLAD

Historische Vereniging

Ameide

Tienhoven

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

G.W. Groenendijk De Geer 7a 4233 HX Ameide tel. 0183-601886

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Lid: A.P. Provoost Voorstraat 10 4233 EA Ameide tel. 0183-601568

Lid: C. Rijnhout De Kooi 25 4233 GP Ameide tel. 0183-602648

Lid: D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Lid: A. Terlouw-van der Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl

A. Tukker a.tukker74@hetnet.nl

P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekeningnummer 301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen.

Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Inhoud juni 2010

- 3 Zitbank "Pruise boot" onder grote belangstelling onthuld
- 5 Van bodem naar oever van de Lek
- 6 De geschiedenis van de raderboot "Prins Hendrik"
- 11 Algemene ledenvergadering
- 11 Monumentenschild voor Zederikse monumenten
- 11 Reacties van lezers
- 12 Massale belangstelling bij Dodenherdenking 2010
- 13 Jeugdherinneringen
- 19 Gerrit Streefkerk. Een volkomen evenwicht
- 22 Woonde er in 1952 behalve een bekende arts/fotograaf ook een helderziende in Ameide?
- 25 Het Rijksmonument Lekdijk 13-14 te Tienhoven
- 29 De 17^e eeuwse Termeijse gemeentesecretaris Adriaen Brouwer (ca.1623-1702)
- 34 Gemeente Zederik koopt vier voorstudies van het wandtapijt in het Stadhuis van Ameide van Hans van Norden
- 35 Vreemde signeuren in onze taal
- 39 Jonker Floris de Zwarte verwoestte Lexmond in 1132
- 42 Het geslacht Terlouw
- 47 Historische plaatjes met een praatje
- 49 Wat heeft Philips Ram, met Valéry Giscard d'Estaing te doen?

Afbeeldingen op de omslag

Op de foto op de voorpagina zitten de Dijkgraaf van het Waterschap Rivierenland, Ir. G.N. Kok en waarnemend burgemeester van de gemeente Zederik, H.A. van der Meer na de onthulling van de zitbank van de "Pruise boot". Foto Geurt Mouthaan, Het Kontakt Edities.

De bovenste foto op de achterpagina toont de raderboot "Prins Hendrik" in de Rotterdamse haven.

De onderste foto op de achterpagina toont de zoon van dr. J.W. van Putte met zijn gezin op de zitbank van de "Pruise boot". Foto: André Tukker.

Op de foto in het midden is dr. J.W. van Putte afgebeeld.

VERENIGINGSNIEUWS

Zitbank “Pruise boot” onder grote belangstelling onthuld

Een omvangrijk, gevarieerd samengesteld gezelschap begaf zich op vrijdag 16 april van dit jaar om drie uur 's middags van het oude Stadhuis op de Dam in Ameide naar de nabijgelegen Lekdijk om daar de onthulling bij te wonen van de gerestaureerde zitbank van de “Pruise boot”, de vroegere raderboot “Prins Hendrik”. De stoet werd voorafgegaan door de heren H.A. van der Meer en ir. G.N. Kok, de begin januari van dit jaar aangetreden waarnemend burgemeester van de gemeente Zederik en de Dijkgraaf van het Waterschap Rivierenland. Zij werden begeleid door Hans van den Heuvel, de voorzitter van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. In hun kielzog volgden onder anderen de (scheidende) wethouders Jory Verwolf en Cees Bor en de raadsleden Govert Bos en Klaas van Oort sr van de gemeente Zederik en verscheidene bestuursleden, ereleden en leden van de Historische Vereniging. Niet onvermeld mag blijven dat bij de onthulling – samen met zijn echtgenote en hun twee dochters – aanwezig was de heer N.W. (Nico) van Putte uit Oss – de oudste zoon van dokter J.W. van Putte, de vroegere huisarts van Ameide en Tienhoven, die op 5 september 1944 (“dolle dinsdag”) het leven liet bij de beschieting van de “Pruise boot” op de Lek. De onthulling van de bank werd verricht door de Dijkgraaf en de burgemeester, van wie de laatste zich

in de morgenuren van de 16^e april onmiddellijk bereid had verklaard de plaats in te nemen van dr. C.C. (Chris) van Stolk, Ambachtsheer van Ameide en Beschermheer van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, die vanwege de vulkaanuitbarsting op IJsland het Verenigd Koninkrijk niet had kunnen verlaten.

In zijn welkomstwoord noemde Hans van den Heuvel het “in deze tijd van economisch en politiek-maatschappelijk ongemak uniek dat een gelegenheidscombinatie van overheidsinstanties en particulieren in eendrachtige samenwerking de restauratie en plaatsing van de bank tot stand heeft weten te brengen”. Hij stond in dit verband met name stil bij de bijdragen van zeer uiteenlopende aard, die het Waterschap Rivierenland, de gemeente Zederik, mevrouw Greet Westerhout-Monteban (Ameide), aanemer Piet van Leeuwen (Meerkerk), de heer Joop van Vliet (Lopik) en de familie Den Hartogh (Lopikerkapel) aan het project hebben geleverd.

Dijkgraaf Kok ging in zijn uitermate boeiende en goed gedocumenteerde betoog in op de eeuwenoude strijd van de Hollanders tegen het water in het algemeen en de rol van de Waterschappen en het nut en de noodzaak van het Project Dijkverzwaring in het bijzonder. Hij gaf in dit kader een aantal voorbeelden van de hier te lande ingeslepen gewoonte om – zoals bij de landsverdediging op vergelijkbare wijze het geval is – pas in 't geweer te komen om het water te keren als het te laat is, waarbij de Dijkgraaf het volgende citaat van een verre voorganger aanhaalde:

“Geef ons heden ons dagelijks brood en af en toe een watersnood”.

De heer Kok sloot zijn betoog af met een vurig pleidooi voor het behoud van de waterschappen.

De onthulling van de zitbank van de “Pruise boot” bleef ook publicitair niet onopgemerkt. Zo wijdde “De Vijfheerenlanden” er een voorbeschouwing – en later ook nog een rectificatie – aan en besteedde “AD Rivierenland” in de editie van zaterdag 17 april op de voorpagina en pagina 2 uitgebreid aandacht aan de bijzondere gebeurtenis. De redactie van de Alblasserwaardse editie van “Het Kontakt” liet zich evenmin onbetuigd. Op donderdag 22 april verscheen in dit blad namelijk een zeer leeswaardig artikel, dat op bladzijde 5 – samen met de erbij behorende foto – in zijn geheel is afgedrukt.

Onthulling zitbank “Pruise boot”.

Foto Geurt Mouthaan, Het Kontakt Edities.

Dr. C. C. (Chris) van Stolk, Ambachtsheer van Ameide en Beschermheer van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, zou ter gelegenheid van de onthulling van de zitbank van de "Pruise boot" een toespraak houden. De uitbarsting van de IJslandse vulkaan Eyjafjallajökull, die het vliegverkeer boven het Verenigd Koninkrijk, waar hij woont, dagenlang onmogelijk maakte, gooide echter "as in het eten", om de woorden van voorzitter Hans van den Heuvel te gebruiken. De tekst van de toespraak van de Ambachtsheer, die hieronder integraal wordt weergegeven, werd daarom uitgesproken door bestuurslid Bram Provoost.

Meneer de burgemeester, meneer de Dijkgraaf, dames en heren,

Het is jammer dat ik niet bij u kan zijn voor de onthulling van de zitbank van de "Pruise boot". Ik ben namelijk verhinderd door een vulkanische uitbarsting in IJsland, die voor het eerst in de geschiedenis voor de afgelasting van alle vluchten uit het Verenigd Koninkrijk heeft gezorgd.

De zitbank herinnert aan de tragische gebeurtenissen van 5 september 1944, ook wel bekend als "dolle dinsdag", toen geallieerde vliegtuigen de boot tot zinken brachten. Het eert de leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven dat we dankzij hun inzet straks gebruik kunnen maken van de bank en herdenken wat er destijds in 1944 in de Lek is gebeurd.

Als Ambachtsheer is het een eer om de activiteiten van de Historische Vereniging te ondersteunen. De vereniging is bijzonder actief, telt een aanzienlijk aantal leden en verbaast me steeds weer met prachtige tentoonstellingen en boeiende historische inzichten. De band tussen het Ambachtsheerschap en de Historische Vereniging lijkt een natuurlijke.

De voorzitter van de vereniging heeft me gevraagd om een aantal woorden over het Ambachtsheerschap voor te bereiden. Als we terugkijken in de tijd, dan is het Ambachtsheerschap door de jaren heen aan vele veranderingen onderhevig geweest. De Ambachtsheer vertegenwoordigde vroeger het overheidsgezag binnen een klein landelijk gebied, meestal met rechten op benoeming van functionarissen, rechtspraak en inkomsten op het grondgebruik. Het Ambachtsheerschap was een overblijfsel uit de feodale tijd. De meeste "heerlijke rechten" werden teruggedraaid in de Staatsregeling van 1878, die de modernisering van het staatsbestuur inleidde. Echter, een groot aantal rechten, zoals het recht op benoeming van functionarissen en het materiaal gebruik van gronden, hield stand tot de Grondwet van 1848, waarin alle "heerlijke rechten" vervallen werden verklaard. Aan de Ambachtsheer werden later burgerlijke rechten toegekend. Deze ontwikkeling betekende dat, theoretisch gezien, het Ambachtsheerschap ophield te be-

staan.

Toch bleef er een handel bestaan in Ambachtsheerlijkheden. In plaats van adel, waren de kopers nu vaak rijke burgers op zoek naar gronden en aanzien. Zo kwam ook de Ambachtsheerlijkheid Ameide in 1876 in het bezit van het geslacht Van Stolk. Het betrof een titel en bepaalde rechten op grondbezit, zoals het oude stadhuis op de Dam in Ameide. De meeste rechten verwaterden gedurende de laatste 134 jaar. In sommige gevallen deden mijn voorgangers bewust afstand van bepaalde rechten.

Met het verdwijnen van deze rechten zou het logisch zijn om te concluderen dat het Ambachtsheerschap aan relevantie zou verliezen. Echter, dis is niet mijn ervaring. In mijn geval is deze functie sterk gebonden aan tradities die bestaan binnen de gemeenschap en die nog steeds in stand worden gehouden. De traditionele relatie tussen het Ambachtsheerschap en de Termeyse Paardenmarkt is een voorbeeld, alsook de band die nu bestaat tussen de Historische Vereniging en het Ambachtsheerschap. Het Ambachtsheerschap bestaat, omdat het deel uitmaakt van tradities, die de gemeenschap belangrijk vindt. Het vervult een vraag. Dit laatste is essentieel en geeft weer hoe de rol van de Ambachtsheer is veranderd van een bestuurlijke tot een culturele functie.

Dus hoewel u er ongetwijfeld tevreden over zult zijn dat ik uw burgemeester niet meer benoem, uw neefje niet in de boeien laat slaan of de schout bij u langs stuur om de pacht te innen, staat de moderne Ambachtsheer in sommige opzichten dichter bij de gemeenschap dan ooit tevoren. De moderne Ambachtsheer vertegenwoordigt de gemeenschap en staat deze bij waar hij kan. In deze taak heb ik goede voorbeelden, zoals mijn vader die geholpen heeft om het Ambachtsheerschap nieuw leven in te blazen. Het is aan mij om deze functie relevant te houden in de komende dertig tot veertig jaar. Het is daarom een genoegen om Beschermheer van de Historische Vereniging te zijn. Ik wens u een fijne dag toe en wederom mijn spijt dat ik er vandaag vanwege "force majeure" niet bij kon zijn.

Ik dank u voor uw aandacht.

Foto André Tukker.

Dijkgraaf Gerrit Kok en burgemeester Huub van der Meer proberen de bank uit.

Foto Geurt Mouthaan, Het Kontakt Edities.

Van bodem naar oever van de Lek

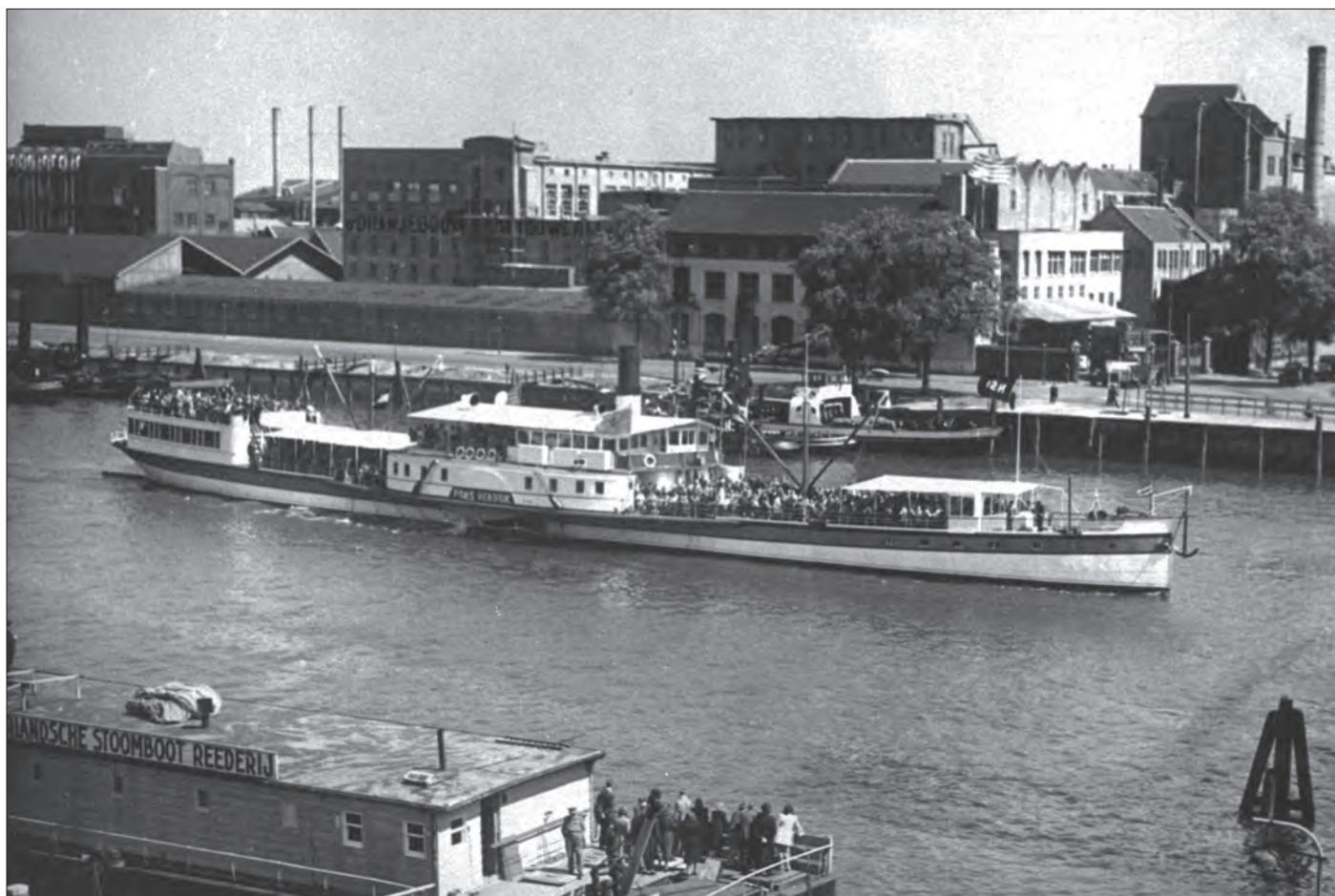
AMEIDE • Dijkgraaf Gerrit Kok en burgemeester Huub van der Meer onthulden vrijdagmiddag in Ameide een nieuwe zitbank langs de Lek.

't Kan verkeren, ook in het leven van een zitbank. Ooit stond het vrijdag onthulde meubelstuk op de raderboot Prins Hendrik, de latere Pruise Boot. Dit schip werd op 5 september 1944, Dolle Dinsdag, op de Lek door geallieerde vliegtuigen tot zinken gebracht. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven kwam de bank via via in Lopikerkapel op het spoor. De eigenaren wilden hem afstaan. Restauratie van de zitbank was op dat moment hard nodig, lichtte Hans van den Heuvel, voorzitter van de Historische Vereniging, vrijdagmiddag toe. "Het was de bedoeling dat hij voor het opknappen uit elkaar zou worden gehaald, maar bij het transport viel de bank al in delen uiteen."

Sponsor

Restaureren is een kostbare aangelegenheid, maar de Termeise vereniging vond een sponsor die dat bekostigde: waterschap Rivierenland. "Zij vonden dat de zitbank weer aan de Lek moest komen te staan." Aannemer Piet van Leeuwen uit Meerkerk nam de plaatsing van het meubelstuk voor zijn rekening. "Het doet Ameidenaren goed dat dit gebaar vanuit Meerkerk komt", glimlachte Van den Heuvel.

Het was overigens de bedoeling dat C.C. van Stolk, ambachtsheer van Ameide, mee zou helpen bij de officiële handeling. In verband met de IJslandse aswolk kon hij vanuit Engeland echter niet het vliegtuig nemen. Het weerhield dijkgraaf Kok en burgemeester Van der Meer er niet van de zitbank te onthullen. En ze maakten meteen gebruik van het fraaie weer om als eersten de bank uit te proberen en te genieten van het uitzicht op de Lek.

De geschiedenis van de raderboot “Prins Hendrik”

Hans van den Heuvel

Enkele dagen na de onthulling van de zitbank van de “Pruise boot” ontving het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven van de eerder in dit Nieuwsblad geïntroduceerde Nico van Putte uit Oss een “scan” van een uit het gemeentearchief van Ameide afkomstige, aan “Den WelEdgestr. Heer Burgemeester der Gemeente Ameide” gerichte brief van de “Directie der Nederlandsche Stoomboot-Reederij” d.d. 8 september 1944. Deze brief, waarvan de inhoud voor zichzelf spreekt, is op pagina 6 afgedrukt.

De redactie van dit blad heeft niet kunnen achterhalen in hoeverre de legendarische burgemeester C.W. (Cornelis) Luyendijk, wiens geheel eigen wijze van besturen in tal van artikelen is belicht, op de brief heeft gereageerd. Het staat evenwel vast dat de bange vermoedens van de directeurs van de “Nederlandsche Stoomboot-Reederij” (de heren H.E.C. Romen en M. Neleman) bewaarheid werden: een aanzienlijk deel van de lading en “van den scheepsinventaris” van de raderboot verdween van board.

De van Nico van Putte ontvangen brief was voor Herman Beckmann, Bram Provoost, Ben Remie en andere leden van de Historische Vereniging een aan-

sparing om nader onderzoek te doen naar de herkomst en de geschiedenis van de “Prins Hendrik”. Dit heeft veel interessante informatie opgeleverd, met name dankzij de medewerking van het Maritiem Museum Rotterdam en de heer Wouter Akkermans, wiens overgrootvader Denis Akkermans kort na de Tweede Wereldoorlog bij de Rijnvaart was betrokken. Zo is vast komen te staan dat het raderstoomschip “Prins Hendrik” in 1907 werd gebouwd op de scheepswerf van de firma L. Smit & Zoon (etablissement Fop Smit) te Kinderdijk. De motoren werden geproduceerd door de aldaar gevestigde machinefabriek “Kinderdijk” (voorheen “Firma Diepeveen, Lels en Smit”). Het schip had een “lengte over alles” van 80,15 meter, een ruim met een hoogte van 3,05 meter en een “breedte over het grootspant van 9,02 meter en over de raderkasten van 15,25 meter”. De “Prins Hendrik” kon niet minder dan 1.900 passagiers vervoeren.

Verder kan aan de beschrijving van het schip de volgende informatie worden ontleend:

“Op het achterdek bevindt zich een glazen paviljoen met damessalon voor passagiers der eerste klasse, die

ook de beschikking hebben over een promenadedek van 150 m² tussen de raderkasten, benevens een rooksalon en een bar. Onder dit glazen paviljoen bevinden zich negen comfortabel ingerichte hutten, waarvan acht met twee bedden en een rustbank, terwijl de negende met drie bedden en twee banken aan de spiegel¹ van het schip is gelegen. Een ruime kajuit in het voorschip en een deel van het voordek zijn gereserveerd voor passagiers der tweede klasse”.

De “Prins Hendrik” werd op 7 augustus 1907 in de vaart gebracht. De reis ging van Rotterdam naar Keulen, waar het schip “gemeten en feestelijk ingewijd werd”. Vijf dagen later ging de raderboot de dienst Rotterdam-Mannheim mee onderhouden. De “Prins Hendrik” werd toegevoegd aan de al negen salonboten tellende vloot van de Nederlandsche Stoomboot-Reederij (NSR), die was ontstaan in 1859, toen de mede door Gerhard Moritz Roentgen² in 1824 opgerichte “Nederlandsche Stoomboot Maatschappij” (NSBM) haar Rijnvaartbedrijf afstootte. De NSBM en in een later stadium de NSR waren in de negentiende eeuw de grote concurrenten van de “Köln-Düsseldorfer Rheinschiffahrt” (KD). In 1886 fuseerde de NSR met de door Murk Lels en diens zwager Jan Smit III in 1880 opgerichte rederij “Maas en Rijn”. Jan Lels, een zoon van Murk Lels, was van 1893 tot 1913 directeur van de NSR. In 1928 werd de NSR overgenomen door de KD en ging de “Prins Hendrik” dus over in Duitse handen.

We keren nu terug naar de inleiding van dit artikel en dus naar de dramatische gebeurtenissen in de maand september van het jaar 1944. De al eerder vermelde kapitein Bakker maakte op 5 september de volgende aantekening in het oorlogslogboek van de NSR:

“Op de thuisreis tweemaal een zware aanval met de boordwapenen uit een Engels vliegtuig te verduren gehad. Het achterschip maakte water. Schip aan de grond gezet. 2^e stuurman en hulpbiedende arts uit Ameide gedood. Plaats: Ameide a/d Lek”.

In het nooit gepubliceerde oorlogsdagboek van de KD staat het volgende:

“”Prins Hendrik” brennt im Hinterschiff aus und kann für Monate nicht fahren.”Prins Hendrik” geht nach Wiederherstellung mit glattem Deck in die Stuckgutfahrt; vorerst wird keine Fahrgasteneinrichtung eingebaut”.

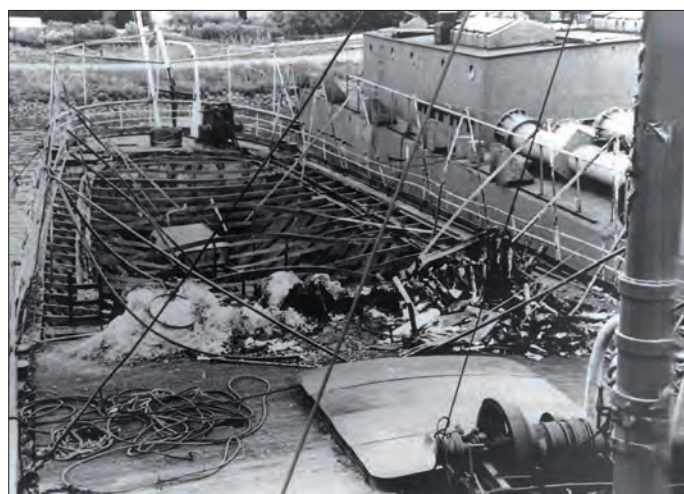
Hoewel de achtersalon volledig was afgebrand, was het schip dus niet onherstelbaar beschadigd. Het achterdek werd hersteld door het glad te trekken, zodat het schip kon worden ingezet voor het vervoer van stukgoed.

Kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog ontstond er een dispuut over de rechtmatigheid van de

zeggenschap van de KD over de NSR. Dit leidde tot de onteigening van de KD, waarna de NSR werd bestuurd door het “Nederlandsch Beheersinstituut”. Van de oorspronkelijke tien raderboten keerden na de oorlog uitsluitend de “Rotterdam”, de “Prins Hendrik”, de “Hollandia” en de “Willem III” in een repareerbare staat terug. De eerste twee schepen kregen een nieuwe stalen achtersalon over de volle breedte van het schip. De beide andere schepen werden alleen maar opgeknapt.

In 1947 werd de NSR aangekocht door de eerder genoemde D.L.J. (Denis) Akkermans. Het bedrijf werd omgedoopt tot “Exploitatiemaatschappij Nederlandse Stoomboot-Reederij & Reederij Akkermans”. Er werd kennelijk hard gewerkt, want in hetzelfde jaar waren er al negen passagiersschepen ter beschikking, waaronder de “Prins Hendrik”. In 1949 kreeg het bedrijf andermaal een nieuwe naam, en wel “Nederlandse Stoomboot Rederij Akkermans” (NSRA). De vaarschema’s van de stoomschepen varieerden nogal. Aanvankelijk voeren ze meestal op de lijn Rotterdam-Nijmegen, maar uit een dienstregeling van 1950 blijkt dat in dat jaar de lijn Rotterdam-Mainz er mee werd onderhouden. In de daaropvolgende jaren werd de “Prins Hendrik” ingezet voor binnenlandse vaarten en vaarten naar Duitsland.

De loop der gebeurtenissen in aanmerking genomen, mag het overigens opmerkelijk heten dat de “Prins Hendrik”, net als de “Rotterdam”, al in het vaarseizoen 1949 aan de KD werd verhuurd. Hetzelfde deed zich van tijd tot tijd voor in het begin van de jaren vijftig “bij pieken in de personenvaart in het hoogseizoen”. In 1954 werd een begin gemaakt met de ontmanteling van de stoombootrederij. Een jaar daarna werden de stoomschepen verkocht om te worden verschroot, wat in 1957 het geval was met de “Prins Hendrik”. De motorschepen werden overgenomen door de KD. In 1955 hield de NSRA, de opvolger van de NSR, op te bestaan.

Het achterdek van de Pruise boot na de dramatische aanvallen.

1 Het vlakke gedeelte boven de achtersteven van een schip wordt “spiegel” genoemd.

2 Gerhard Moritz Roentgen was een begaafd werktuigbouwkundige. Hij werd in 1795 geboren in Ensens in Oost-Friesland, dat destijds deel uitmaakte van het Koninkrijk Holland. Roentgen overleed in 1852 in Bloemendaal.

Prins Hendrikhoof 59- *1944-18-*
**NEDERLANDSCHE
STOOMBOOT-REEDERIJ**

OPGERICHT 1822
ROTTERDAM.

TELEGRAM-ADRES: NESTOR.

ROTTERDAM, 8 September 1944.

DIRECTIE.

Den WelEdgestr.Heer Burgemeester

der Gemeente

AMEIDE

zie uitg. 13/

d. d. 13/9-1944-18-

A m e i d e .

WelEdgestr.Heer,

Na ontvangen rapport van kapitein Bakker is het ons een behoefte en een plicht U onzen hartelijken dank uit te spreken voor de daadwerkelijke hulp en bijstand, die U onzen kapitein en zijn bemanning in de voor hen allen zoo moeilijke en opwindende uren hebt verleend. Dezen dank wenschen wij ook te betuigen aan den Gemeentesecretaris en aan verscheidene Uwer gemeentenaren, die blijken hebben gegeven van hartelijk medeleven en ook hunnerzijds niet zijn achtergebleven in het verleenen van hulp en bovendien gewaakt hebben bij den zwaar gewonden tweeden stuurman.

Wij betreuren het zeer, dat Dr.J.van der Putte bij de uitoefening van zijn beroep het leven heeft moeten laten, hetgeen in de eerste plaats voor zijn jonge gezin, maar bovendien voor Uw Gemeente, een gevoelig verlies is.

Wij zouden nu nog een verzoek tot U willen richten. Ons stoomschip "Prins Hendrik" ligt thans onbeheerd ter plaatse van het ongeval. Wij hebben hier niemand van ons personeel, die bereid is ter bewaking aan boord te gaan. Zou het mogelijk zijn, dat U voor onze rekening een betrouwbaar persoon aanwijst, die de bewaking op zich neemt? Wij vreezen, dat er elementen zullen opdagen om van de lading en van den scheepsinventaris te rooven. De grenzen tusschen mijn en dijn zijn in deze tijden helaas zeer vervaagd,

Gaarne dienaangaande van U hoorend, verblijven wij

met de meeste hoogachting,
NEDERLANDSCHE STOOMBOOT - REEDERIJ

Heckmann *Meleman*

1944

Nr. 23

Heden een en twintig October

negentienhonderd vier en veertig ~~verscheen voor mij~~, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Ameide:

*Ik heb ik
Tuskenoeging
van twee gespre-
ken woorst
alsmede doorga-
ang van mij
en dertig gespre-
ken woorst goed-
gekeurd.*

A. Hangerak

*ingeschreven en ingesloten de tweede alinea
oud van antike jaren vijftig van het Burgerlijk
wonende Welbek ontvanger rijfkeket uit het register
die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat op
van overlijden der gemeente Person dezes jaars,
ter waar blijft, dat op ~~vro~~ te honder negentien
honderd vier en veertig te in deze gemeente is overleden
in het hijs van in de gemeente Person
is overleden: van Tuffe, Jan Willem, oud
oud dertig jaren, arts, geboren te Phommene
geboren en wonende te en wonende
gehuwd met Anna Wilhelmina Jaro-
flina, van van van Tuffe, Kistag
Willem en van Gast, Adriaan te Jo-
hanna Fiedemella, beiden overleden.*

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

A. Hangerak

Foto boven: overlijdensakte dokter Van Putte

Foto onder: de rouwstoet op weg naar de laatste rustplaats van dokter J.W. van Putte.

Advertentie 1-18 mm. f 1.80, elke n.m. meer 10 ct, derde plaatsing halve prijs. Advertentie tusschen de tekst driemaal de prijs.

Redactie: J. P. Rosendaal
P. de Rijk.

(Giro 13763 - S. & W. N. van Nooten)

HET NIEUWS

voor de Krimpener-, Lopiker- en Alblasserwaard

Voorzetting van het illegaal verschenen dagblad „Het Nieuws“

Kantoor: Haven 25 - Schoonhoven - Telel. 207

S

VELDAG 23 FEBRUARI 1946.

Versijnt Maandag, Woensdag en Vrijdag.
Prijs per kwartaal f 1.57½
Voor Schoonhoven f 1.30

Directie: A. G. H. Fonsloen.

Gedenkteeken voor Dr. van Putte Herdenking van den conducteur der Reederij W. de Bie

DOKTER J. W. VAN PUTTE. †

5 SEPTEMBER 1944.

Een zwarte dag voor Ameide! Twee ingezetenen, in de bloei van hun leven, vallen als oorlogsslachtoffer, dokter J. W. van Putte, een bekwaam en zeer gezien harts, begeeft zich vrijwillig naar een reederijboot, de „Prins Hendrik“, welke op de Lek ter hoogte van Ameide, is beschoten door geallieerde vliegtuigen. Geassisteerd door leden van de E.H. B.O. van Ameide, is hij bezig gewonden aan boord te verbinden. De vliegtuigen komen even later terug, beschieten de boot voor de tweede maal, en dr. Van Putte wordt doodelijk gewond.

Op dezelfde dag gaat een tweede golf van ontroering door de gemeente, als bekend wordt, dat de heer W. de Bie, conducteur bij de „Reederij op de Lek“, eveneens bij een beschieting, doch ter hoogte van Ammerstol, om het leven is gekomen.

Algemeen zijn het medeleven en de deelneming met de achterblijvende weduwen, hetwelk sterk tot uiting komt bij de teraardebestelling, eenige dagen later.

De overdracht.

Dinsdagmiddag had op de begraafplaats te Ameide de plechtige overdracht plaats van het gedenkteeken op het graf van wijlen dokter J. W. van Putte, welk monument door de burgerij van Ameide en Tienhoven werd aangeboden.

Doordat ds. J. J. Poot wegens ziekte verhinderd was, geschiedde de overdracht met een rede van den heer A. Hansum. Spr. herinnerde aan de 5e September 1944, die onvergetelijke Dinsdag, welke zoo hoopvol voor ons gansche volk begon, hoopvol, omdat men verwachtte nu spoedig van het Duitsche juk te worden bevrijd. Helaas keerden deze blijde verwachtingen in diepe rouw. De eene doods-tijding na de andere kwam binnen, maar het meest aangrijpend voor onze gemeente waren

die van dokter Van Putte en Willem de Bie. Gezien de groote plaats, die dr. Van Putte in de 5 jaren van zijn practijk in Ameide en Tienhoven had ingenomen, kwam de begeerte op en werd de behoefte gevoeld om naast de belangstelling en eer, die aan de beide overledenen als oorlogsslachtoffer bewezen was, voor dokter Van Putte een blijvend gedenkteeken op zijn graf aan te brengen, als uiting van de groote waardeering, die de burgerij voor zijn arbeid heeft gehad, en tevens om op deze wijze iets tot uitdrukking te brengen van de liefde van de burgerij voor dokter Van Putte om zijn persoon, zijn eenvoudige en hartelijke omgang met zieken en gezonden, zijn volle toewijding en plichtsbetrachting tot in de dood.

Na deze woorden werd het kleed, hetwelk het gedenkteeken bedekte, weggenomen. De spreker wees er op, dat naast dit grafmonument, tevens een gedenkteeken is opgericht

in de harten van de gemeentenaren.

gewijd aan de nagedachtenis van hun onvergetelijken dokter Van Putte. Spr. gaf toe, dat dit alles geen vergoeding kan geven voor het groote en smartelijke verlies van hem, die niet alleen een goed dokter, maar ook een toegewijd echtgenoot en huisvader was. De heer Hansum besloot zijn toespraak met te zeggen, dat dit monument werd overgedragen met Gods zeg en door vertroosting toe te

CONDUCTEUR W. DE BIE. †

wensen aan mevrouw Van Putte en haar kinderen, in de hoop, dat zij deze troost zouden zoeken bij Hem, die in den hoogsten zin Zijn leven gaf om dat van anderen te redden.

Hierna strooide mevrouw Van Putte bloemen op het graf.

Ds. Vlijm, Geref. predikant, dankte namens mevr. Van Putte met enkele woorden voor de totstandkoming van dit gedenkteeken, in het bijzonder de commissie, voor haar vele bemoeiingen.

In HET NIEUWS op vrijdag 22 februari 1946.

Algemene ledenvergadering

Zo'n veertig leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, onder wie erelid Aldert den Oudsten, hadden in de avonduren van dinsdag 20 april de weg naar "t Wapen van Ameide" weten te vinden om daar de jaarlijkse algemene ledenvergadering bij te wonen. Voor de pauze werden de gebruikelijke jaarstukken van secretaris Cees Broekman en penningmeester Jettie Stasse behandeld, die alle ongewijzigd en onder dankzegging werden vastgesteld. Ook het verslag van Peet Vroon, de voorzitter van de kascontrolecommissie, gaf geen aanleiding tot discussie.

Aansluitend werden de aftredende bestuursleden Annie Terlouw-van der Grijn, Gert Groenendijk en Hans van den Heuvel bij acclamatie herkozen, waarbij in het tweede en het derde geval dispensatie van de aanwezige leden was vereist, omdat beiden al twee achtereenvolgende zittingsperioden deel hadden uitgemaakt van het bestuur. Bij de behandeling van dit agendapunt deelde Bram Provoost mee terug te treden als bestuurslid in verband met zijn benoeming tot lid van de gemeenteraad van Zederik. Besloten werd volgend jaar te voorzien in de aldus ontstane vacature.

Bij de bespreking van de "Voorgenomen activiteiten" en de "Rondvraag" kwamen onder andere de volgende onderwerpen aan de orde: de overvloed aan kopy voor het Nieuwsblad (een vast "item" van hoofdredacteur Herman Beckmann), de definitieve bestemming van de onlangs aan de Historische Vereniging aangeboden scheepsbel van de "Pruise boot", de wenselijkheid en de haalbaarheid van plannen om de Prinsengracht in de oorspronkelijke staat terug te brengen en de mogelijkheid om de pomp op de Dam te verplaatsen.

Na de pauze hield de in Wageningen wonende, maar in Lopik geboren en getogen Harm Hoogendoorn een boeiende inleiding over de Oude Hollandse Waterlinie in het algemeen en de situatie nabij Sluis in het Rampjaar 1672 in het bijzonder.

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn zeven nieuwe leden ingeschreven. Het gaat om de heren J.R. Goossens (Leusden), M. de Groot (Lexmond), drs. J.A.M. Koenhein (Vianen), C.A. den Ottelander (Breda), A. Rietveld (Tienhoven), W. Rijneveld (Schoonrewoerd) en P.C. Vermaat (Leerdam).

In de loop van 2009 kwam er om redenen van uiteenlopende aard een einde aan vier lidmaatschappen, zodat de vereniging naar de stad van heden **469** leden telt.

Monumentenschild voor Zederikse monumenten

Wethouder Krämer (rechts) bevestigt het eerste monumentenschildje aan het gemeentelijk monument De Laak 29.

Trotse bewoner is de voorzitter van de Monumentencommissie Dirk Vrugink.

Zederik kent prachtige monumenten: kerken, de wassertoren, het stadhuis in Ameide, maar ook statige boerderijen en kleine "arbeiders woningen". Bij elkaar 120 gemeentelijke- en 113 rijksmonumenten. Als het aan de wethouder ligt worden alle monumenten in Zederik de komende tijd voorzien van een monumentenschild. Een rode versie voor de gemeentelijke- en een blauwe voor de rijksmonumenten.

Bron: Gemeente info, donderdag 25 februari 2010.

Reacties van lezers

Op p. 45 van het zeer fraaie maartnummer van uw blad is een brief deels afgebeeld, waarbij Luc Panhuysen het aantal aanvallende Fransen 'transcribeert' (bedoeld is 'min of meer vertaalt') als 'negenhonderd'. Nu meen ik in de rechterbovenhoek van de brief te zien: 'met 500 man'. Het aantal van Panhuysen komt weliswaar ongeveer overeen met wat Vroon noemt in zijn (iets van het Nieuwsblad 1993 no. 2/3 afwijkende) artikel (800 infanteristen en 200 cavaleristen), maar dat slaat op het detachement dat vertrok uit Utrecht. Het is aannemelijk dat van dit detachement delen onderweg posities innamen en niet verder trokken, terwijl ook 'betrekkelijk veel sneuvelden'. Het is dus goed mogelijk dat van de 900 er slechts 500 Ameide binnentrokken.

R.F. van Dijk, Regionaal Archief Gorinchem.

Aanwinsten

Voor onze bibliotheek kregen van Peter van Toor uit Haarlem *Onvoltooide Roem* van de schrijver Jan H. Verhoog. Hij bespreekt de geschiedenis van de Heren van Brederode in de middeleeuwen.

Zeer verguld zijn wij met een herdruk in facsimile van de oorspronkelijke uitgave van de *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden anderssins ghenoeemt Neder-Duutslandt* door Luigi Guicciardini. Deze uitgave - gelijk in uiterlijk en formaat aan het origineel van de druk van 1612 - is uitgegeven in 1979 te Haarlem door Fibula - Van Dishoeck.

Massale belangstelling bij Dodenherdenking 2010

Een ongemeen gure noordoosten wind weerhield een zeer groot aantal inwoners en oud-inwoners van Ameide en Tienhoven er in de avonduren van dinsdag 4 mei niet van om bij het monument op de kruising van de Prinsengracht, de Paramasiebaan en de Broekseweg de jaarlijkse Dodenherdenking bij te wonen. De massale belangstelling maakte ondubbelzinnig duidelijk dat de plichtigheid, die voor de twaalfde maal plaatsvond, hecht in de lokale gemeenschap is verankerd.

De toespraak werd dit jaar gehouden door Marnix Provoost – een 31-jarige kapitein van het Korps Commandotroepen, een elite-eenheid van de Nederlandse krijgsmacht. De in Ameide opgegroeide beroepsmilitair was gekleed in uniform en droeg zijn groot-model decoraties om zo zijn respect te betuigen aan de inwoners van Ameide en Tienhoven, die in de Tweede Wereldoorlog in Europa of in het voormalige Nederlands Indië zijn omgekomen.

De landmachtofficier, die al enkele malen werd uitgezonden in het kader van vredesmissies, gaf aan dat de 4^e mei voor hem bij uitstek de dag is om ook de Nederlandse militairen te herdenken die in de afgelopen jaren bij dergelijke missies het leven lieten. Hij lichtte als volgt toe wat hem hiertoe heeft gebracht:

“De eenheid, waarvan ik in 2007 in Afghanistan deel uitmaakte, werd na vier maanden afgelost. We waren daarom bezig om door middel van gecombineerde patrouilles de nieuwe eenheid wegwijs te maken in het toegewezen gebied. Bij de voorbereiding op zo’n patrouille zag ik een gezicht dat me bekend voorkwam”.

Het bleek te gaan om sergeant der eerste klasse Robert Donkers – een verpleegkundige, met wie hij acht maanden eerder ook samen in Afghanistan had gediend. “Hij vertelde me dat hij nu bij de eenheid was geplaatst, die ons kwam aflossen, maar enkele weken eerder te zijn gekomen dan de rest van zijn eenheid. De reden hiervoor was de zwangerschap van zijn vrouw, die aan het einde van zijn oorspronkelijke uitzendtermijn uitgerekend was. Hij had echter kunnen regelen dat hij enkele weken eerder op uitzending kon, zodat hij ook enkele weken eerder kon vertrekken. Op deze manier kon hij toch de geboorte van zijn kind nog meemaken. Sergeant der eerste klasse Robert Donkers heeft de geboorte van zijn kind echter nooit meegemaakt. Hij kwam bij diezelfde patrouille om, op 33-jarige leeftijd”.

“Ook al zijn er sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog 65 jaren verstrekken, vrijheid is nog steeds niet vanzelf-

sprekend. Zoals Robert zijn er nog velen die na de oorlog hun leven hebben gegeven, zodat anderen in vrijheid kunnen leven. Het zijn deze mensen, die we ook herdenken op een avond als deze”. Met deze woorden sloot kapitein Provoost zijn toespraak af, die in absolute stilte werd aangehoord.

De toespraak van Marnix Provoost was ingebed tussen gedichten, die werden voorgedragen door twee leerlingen van de hoogste groepen van de plaatselijke basisscholen: Vera Langendoen van de School met de Bijbel “De Kandelaar” en Abe Dekkers van de Openbare Basisschool “Hendrik van Brederode”.

Aan de bijeenkomst bij het monument ging ook dit jaar “een stille tocht” vanaf het oude Stadhuis op de Dam vooraf. De muzikale omlijsting van de plichtigheid werd zoals altijd verzorgd door het Ameide’s Fanfare Korps (AFK), dat het eerste en het zesde couplet van het Wilhelmus en koraalmuziek ten gehore bracht.

De herdenking werd afgesloten met het leggen van kransen door vertegenwoordigers van het bestuur van de gemeente Zederik, de Oranjevereniging “Beatrix”, de Ondernemersvereniging “Actio”, de Nederlandse Protestantenbond en de Gereformeerde Sionkerk, het Woon- en Zorgcentrum “Open Vensters” en de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Ook plaatsten nabestaanden van de omgekomenen, leerlingen van de plaatselijke basisscholen en tal van ingezetenen van Ameide en Tienhoven bloemen bij het monument.

De herdenking werd wederom met veel gevoel voor decorum en grote precisie geleid door Maks van Middelkoop, de voorzitter van de Werkgroep 4 mei Herdenking.

Foto: Sebastiaan Smits.

Een beeld van Ameide in lang vervlogen jaren. Op de bank (van rechts naar links): Kees van Steenis, Gijs van Mourik, Daam Westerhout, Hannes Roth en zijn vrouw en Barend Vroon ("Barend de Toeter"). Op de achtergrond de Lek en het Haventje, met afgemeerde schepen. Deze foto is beschikbaar gesteld door Krijn van der Grijn.

Jeugdherinneringen

Hans van den Heuvel

Met welhaast onwaarschijnlijke scherpste kan ik me voor de geest halen hoe de samenleving van Ameide er uitzag omstreeks het midden van de vorige eeuw. Dat geldt niet alleen voor de loop van de rivier, de wegen en de bebouwing, maar ook voor de mensen die er woonden, jong en oud. Ook de schier eindeloze reeks bijnamen kan ik me nog goed herinneren.

In de sindsdien verstreken decennia heb ik in binnen- en buitenland alle gelegenheid gehad om nieuwe indrukken op te doen. Op enkele uitzonderingen na zijn die echter veel minder beklijfd dan de indrukken uit mijn jeugd.

Meer dan eens heb ik me afgevraagd wat aan dit verschil ten grondslag ligt. Inmiddels ben ik tot de conclusie gekomen dat de voornaamste oorzaak wordt gevormd door de veranderingen, die zich in de loop der tijd hebben voorgedaan in de beeldvorming. Dit proces was in eerste aanleg eenvoudig, omdat het leven in Ameide in de jaren vijftig van de twintigste eeuw vooral werd gekenmerkt door overzichtelijk-

heid en bestendigheid. De situatie was een geheel andere dan die in het daarop volgende tijdsgewricht, toen ik – net als mijn generatiegenoten – vaak werd geconfronteerd met hectische ontwikkelingen. Daarbij waren de omstandigheden niet zelden van dien aard dat de beeldvorming met horten en stoten verliep.

Zou het ook zo zijn dat de tijd in Ameide sinds mijn jeugd heeft stilgestaan? Neen, wat dat aangaat kan ik me vinden in de opvatting van een van mijn jeugdvrienden dat “het oude Termey niet meer bestaat”, temeer daar hij ermee bedoelt dat de samenleving ter plaatse de laatste halve eeuw niet beter of slechter, maar anders is geworden.

Het zou overigens merkwaardig zijn wanneer de loop der dingen in Ameide hetzelfde was gebleven. Dat zou immers betekenen dat de golf van veranderingen, die ons land al tientallen jaren overspoelt, de lokale gemeenschap onberoerd heeft gelaten. Het tegendeel is het geval: de effecten van schaalvergroting, ontzuiling en individualisering, de invloed van de massamedia, de toename van de mobiliteit en andere politiek-maatschappelijke factoren zijn in de huidige tijd ook in Ameide tot in de haarvaten van de samenleving merkbaar.

Dit zo zijnde, rijst de vraag welke factor in dit opzicht de belangrijkste rol heeft gespeeld. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is het nodig nader aandacht te besteden aan de al genoemde pijlers van de Termeyse samenleving anno 1950: overzichtelijkheid en bestendigheid. Het lijkt me geen gewaagde stelling dat de daarmee samenhangende stabiliteit voornamelijk het gevolg was van het goeddeels samenvallen van de woon- en werkomgeving in het toenmalige Ameide.

In het bijzonder voor de mandenbreiers, hoepmakers en griendwerkers, die het beeld van Ameide zo lang hebben bepaald, gold dat zij binnen of net buiten de gemeentegrenzen werkzaam waren. Verreweg de meeste werkers in de fruitteelt, de landbouw en de veehouderij verkeerden in dezelfde positie. In dit verband mag niet onvermeld blijven dat in het centrum van de gemeente toentertijd nog verscheidene boerderijen stonden, die zonder uitzondering afgebroken zijn of hun oorspronkelijke bestemming verloren hebben.

Het samenvallen van de woon- en werkomgeving werd mede veroorzaakt door het grote aantal neringdoenden dat Ameide destijds telde. Wat dit betreft, bevat de in 1993 door de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven uitgegeven brochure “Ambachten, beroepen en andere bedrijvigheden in Ameide en Tienhoven in de dertiger jaren” van Aart de Wit en Paul Will een schat aan gegevens. Met behulp van deze documentatie en puttend uit mijn geheugen, ben ik tot de slotsom gekomen dat er in Ameide in het midden van de vorige eeuw onder andere nog zeven (!) bakkerijen, drie slagerijen, zes melkslijterijen, vijf kruidenierswinkels, vijf winkels voor “modes/kleding/manufacturen/textielwaren”, twee smederijen en twee wagenmakerijen waren – een veelvoud van het huidige aantal. Ook telde de gemeente niet minder dan vier cafés: twee aan de Lekdijk (“De Stoomboot” en “Lekzicht”), “t Fortuin” van de familie Diepenhorst in de Fransestraat en het café van het echtpaar Van Elteren-de Bie aan de Benedendijk. Niet onvermeld mag blijven dat ook Tienhoven een tapperij rijk was: het café “Welgelegen” bij het veer Tienhoven-Jaarsveld.

Het aantal auto's – onderverdeeld in “luxeauto's” en vrachtauto's – was in die tijd zeer beperkt. Het merendeel van de beroepsbevolking ging te voet of per fiets naar het werk. De belangrijke bijdrage, die dit vervoermiddel heeft geleverd aan de bevordering van de individuele mobiliteit, wordt belicht in het in 1995 gepubliceerde boek “De verweesde samenleving” van prof. dr. W.S.P. (Pim) Fortuyn. Aan dit boek ontleen ik het volgende citaat:

“De fiets is een relatief goedkoop voertuig, zowel qua aanschaf als onderhoud. Hij vreet slechts eigen spierkracht en heeft geen brandstof nodig. Daar-

door werd de fiets in korte tijd het voertuig van het volk en droeg hij belangrijk bij tot de emancipatie en individualisering van het volk. Wij sociologen zeggen het weleens zo: de bijl aan de wortel van de verzuiling is de fiets”.

Het lijkt geen twijfel dat de door Fortuyn geschetste ontwikkeling zich ook in Ameide heeft voltrokken. Dit laat onverlet dat de toenmalige burgemeester J.C. de Ridder nog in de jaren zestig de volgende tekst in het fotoboek “Het land van Brederode” liet opnemen:

“De arbeidzame bevolking vindt deels haar bestaan in de plaatselijke handel en nijverheid, doch ongeveer 28 % der gezinshoofden moet elders het dagelijks brood verdienen”.

Een aanzienlijk deel van de beroepsbevolking was destijds dus binnen de gemeentegrenzen werkzaam. Bekende plaatselijke bedrijven waren de meel- en veevoederfabriek Firma A. Kruij (aan de Benedendijk), de fruit- en eierenhandel G.C. Terlouw & Zonen (op “Het Eind”), de timmerfabriek Van Vliet Ameide (op de Hogewaard) en drie aannemingsbedrijven, twee voor metselwerk (de gebroeders Streefkerk met vestigingen aan de Prinsengracht en de Paramasiebaan en de Firma Woudenberg in de Molenstraat) en één voor grond- en rioleringswerk (de gebroeders Streefkerk op de Hogewaard).

Vergelijken we de situatie van toen met die van nu, dan springt in het oog dat de vermelde bedrijven anno 2010 veel minder personeel in dienst hebben of niet meer bestaan én er de laatste halve eeuw in Ameide en Tienhoven geen ondernemingen van enige omvang zijn bijgekomen. De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat de werkgelegenheid in beide plaatsen de afgelopen decennia sterk is teruggelopen.

In het midden van de vorige eeuw werkten trouwens ook al tientallen inwoners van Ameide en Tienhoven elders, van wie de meesten bij het staalconstructiebedrijf NV De Vries Robbé & Co in Gorinchem, de NV Betondak in Arkel of de wasmachinefabriek B. Minckema en Zonen in Nieuwpoort. Ook deze bedrijven zijn in de loop der jaren opgeheven, de tot “Beton Son BV” omgedoopte NV Betondak als laatste.

☞ Het leven in Ameide in de jaren vijftig van de twintigste eeuw werd vooral gekenmerkt door overzichtelijkheid en bestendigheid.

De situatie met betrekking tot de werkgelegenheid veranderde pas wezenlijk toen de mobiliteit verder werd bevorderd door de snelle toename van het aantal bromfietsen en – in het bijzonder – auto's. De moraal van dit verhaal is duidelijk: hoewel de invloed van andere factoren niet moet

worden onderschat, is de vergroting van de mobiliteit, die leidde tot het niet langer samenvallen van de woon- en de werkomgeving, (ook) wat betreft Ameide en Tienhoven de voornaamste oorzaak van de verandering van de samenleving.

De vergroting van de mobiliteit had met name wat betreft Ameide ook effect op de infrastructuur, omdat er evenals in de meeste andere gemeenten ruim baan werd gegeven aan het verkeer. Dat bracht de teloorgang met zich mee van verscheidene oude huizen en schuren, waarvan men vond dat ze het verkeer belemmerden of moesten wijken voor de uitbreiding van parkeerruimte. Met name de kern van de gemeente vertoont duidelijke sporen van deze operatie, zoals blijkt wanneer “oude” en “nieuwe” foto's van Ameide met elkaar worden vergeleken. Paul Will en André Tukker hebben dat op aansprekende wijze gedaan in “Ameide-Tienhoven in verleden en heden”, een uitgave van de Historische Vereniging uit 2002. Met hun constatering dat vanaf het begin van de jaren zestig veel ouds en waardevols verloren is gegaan, ben ik het overigens eens, ook al is er anders dan in een aantal andere gemeenten geen sprake geweest van een kaalslag. In Ameide staan namelijk nog altijd 44 Rijksmonumenten.

Hoe het ook zij, het ligt in de rede om “nu het nog kan” in woord en beeld de contouren te schetsen van Ameide en Tienhoven in de eerste kwarteeuw na de Tweede Wereldoorlog. Daarbij doet zich de gelukkige omstandigheid voor dat de in 1896 in Ameide geboren en in 1980 in Gorinchem overleden kunstschilder Petrus Antonius (Piet) de Hoon in die periode een groot aantal olieverfschilderijen, aquarellen en tekeningen heeft gemaakt van karakteristieke plekken in de toen nog zelfstandige gemeenten Ameide en Tienhoven.

De kunstschilder werd in de regio overigens meestal “Meester De Hoon” genoemd, omdat hij van 1914 tot 1921 leerkracht was aan de “School met den Bijbel” te Ameide. De heer De Hoon was getrouwd met een zuster van mijn vader, Pleuntje Johanna Gijsberta (Ans) van den Heuvel (1895-1965), en dus mijn oom. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven wijdde in de periode eind april – begin mei 2005 een overzichtstentoonstelling aan zijn uitgebreide oeuvre (zie ook de edities 2005-1 en 2005-2 van dit blad).

Met het werk van mijn oom als “routeplanner” heb ik een rondgang gemaakt door Ameide en Tienhoven van zo’n halve eeuw geleden. Het resultaat hiervan is dit artikel, waaraan ik als oud-inwoner van beide gemeenten met plezier heb gewerkt. De tocht begint – hoe kan het ook anders – bij het meest markante Rijksmonument van Ameide, het oude stadhuis op de Dam. In de westelijke gevel van het gebouw is een gedenksteen aangebracht met de volgende tekst:

✿ De kunstschilder werd in de regio overigens meestal “Meester De Hoon” genoemd, omdat hij van 1914 tot 1921 leerkracht was aan de “School met den Bijbel” te Ameide.

✿ Met het werk van mijn oom als “routeplanner” heb ik een rondgang gemaakt door Ameide en Tienhoven van zo’n halve eeuw geleden.

ANNO EEN DVISENT SESHONDERT VEERTICHENEN VIER
HEEFT LO^R HENDRYCK VAN BREEDRODE DROSSART ALHIER
OP DEN SEVENDEN APRIL MET SYN EDELE HANT
DEN EERSTEN STEEN VAN DIT STADTHVISELVERGEPLANT

Hendrik van Brederode van Bolswaert (1592-1676) was een bastaard uit het adellijke geslacht van de Brederodes. De leden van dit geslacht waren niet alleen Heer van Brederode, maar ook Heer van Vianen, Heer van Ameide en Burggraaf van Utrecht. Van het begin van de vijftiende tot aan het eind van de zeventiende eeuw bekleedden ze belangrijke functies op staatkundig en militair gebied. Hendrik resideerde van 1618 tot 1663 op het toenmalige kasteel “Herlaer” in zijn hoedanigheid van drossaard (= een overheidsdienaar, belast met de handhaving van recht en orde).

Het stadhuis behoorde door de eeuwen heen tot de bezittingen van de Ambachtsheren van Ameide. Hieraan kwam een einde in 1961 – het jaar, waarin de Rotterdamse patriciër Jacobus van Stolk Azn, die van 1930 tot 1964 Ambachtsheer van Ameide was, het gebouw “voor de somma van één gulden” overdroeg aan de gemeente Ameide, waarna een veelomvattende restauratie volgde.

De bovenverdieping van het gebouw deed vele jaren dienst als vergaderzaal voor de gemeenteraad van Ameide. De daarmee verband houdende benaming “raadhuys op de Dam” raakte gedateerd op 1 januari 1986 – de datum, waarop door de samenvoeging van Ameide, Hei- en Boeicop, Leerbroek, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland en Tienhoven de gemeente Zederik ontstond, waarvan de raad in het gemeentehuis te Meerkerk ging vergaderen. De vroegere “raadzaal” is nu nog in

gebruik als trouwlocatie. Ook vinden er activiteiten plaats van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

In het robuuste pand terzijde van het stadhuis woonde in het begin van de vorige eeuw de heer W.A. van Kekem, die bekendheid genoot als mandenmakers-patroon en als loco-burgemeester, wethouder en raadslid. Na in den aanvang zitting te hebben gehad namens de Anti-Revolutionaire Partij (A.R.P.), vormde hij later een eenmansfractie. In het uit 1894 daterende gebouw was van 1941 tot 1986 de gemeentesecretarie van Ameide gevestigd.

Op een steenworp afstand van het stadhuis staat – op de hoek van de Fransestraat en de Kerkstraat – het

eeuwenoude pand, waarin de gezusters Areke en Mas Streefkerk tientallen jaren geleden kruidenierswaren en in het bijzonder snoepgoed verkochten. Dit Rijksmonument is inmiddels al jarenlang het woonhuis van Peet Vroon, een oud-voorzitter van de “Vereeniging tot Instandhouding van de Ameidesche Paardenmarkt”.

Kerkstraat 2 is ook het geboortehuis van Abraham Verheij (1821-1913), wiens veelbewogen leven – hij was eerst zilversmid en later predikant – is beschreven in de editie 2006-5 van dit blad.

Gebouwd in de veertiende eeuw, beschadigd in het Rampjaar 1672, gerestaureerd in 1830, uitgebreid in

1858 en afgebrand in 1953. Zo luidt, kort samengevat, de geschiedenis van de hervormde kerk van Ameide. De wederopbouw van de kerk werd voltooid in 1955. Het gebouw kreeg daarbij, vooral door de bouw van een zijbeuk, een ander aanzien.

Bij de grote brand van 3 op 4 april 1953 ging ook het interieur van de kerk vrijwel volledig verloren: de preekstoel, het orgel (uit 1815), de in fraai houtsnijwerk uitgevoerde ouderlingen- en herenbanken, het doophek en de “gaanderij”. Hetzelfde lot trof het uit 1789 daterende grafmonument van Jan Wijnand Ram, een vroegere Ambachtsheer van Ameide, en verscheidene Statenbijbels en grafzerken. Er was zonder overdrijving (ook) op cultuur-historisch gebied sprake van een jammerlijke aderlating.

Minder dramatisch, maar toch evenzeer een verlies, was in 1968 de sloop van de bij de kerk behorende pastorie, die niet onomstreden was. Het markante bouwwerk was in 1908 verzezen ter vervanging van een pastorie van oudere datum. Gedurende de bouw woonde de plaatselijke predikant, de legendarische dominee Maarten van Grieken, tijdelijk in het “Huis van Kloos” op de Dam, waar heden ten dage de Keurslagerij van Simon Muilwijk is gevestigd.

In het verlengde van de (korte) Kerkstraat ligt de (aanzienlijke langere) Prinsengracht. “De Gracht”, zoals de verbinding tussen het oude centrum en later ontstane buitenwijken ter plaatse meestal wordt genoemd, onderging een gedaanteverandering, toen de watgang tijdens de crisis van de jaren dertig werd gedempt in het kader van de werkverschaffing. Na de Tweede Wereldoorlog volgden nog verscheidene ingrepen. Zo verdwenen – zonder naar volledigheid te willen streven – de grote boerderijen van de gebroeders Coop en Cees Oosterom (op “Het Eind”) en Huib Oosterom, de hooiberg en de schuur bij de hofstede van boer Vermaat, de klompenmakerij van Verheij en de gemeentewerf. Aan de andere kant van de gracht gingen (in 1958) de hofstede, het bakhuis, de hooiberg en de schuur van de vroegere paardenhandelaar Geerit Terlouw en (in een later stadium) de mandenmakerij van Arie van Gent teloor.

Het zal u niet zijn ontgaan dat een aantal jaren geleden in de stad Utrecht het water is teruggebracht in een gedeelte van de Catharijnesingel, dat in de loop

van de jaren zestig van de vorige eeuw werd gedempt om de doorstroming van het verkeer te bevorderen en de ontwikkeling van het winkelcentrum “Hoog Catharijne” mogelijk te maken. In enkele andere gemeenten zijn daarmee vergelijkbare projecten in uitvoering of in voorbereiding. Van plannen om de Prinsengracht in de oude staat terug te brengen heb ik tot dusver niets vernomen. Maar, wie weet?

De Lek verhoudt zich tot de Prinsengracht als Goliath tot David. Dit neemt niet weg dat de loop van de rivier de laatste jaren tal van “aanpassingen” heeft ondergaan. Hetzelfde geldt voor de uiterwaarden en de kribben. Het nut en de noodzaak van de uitgevoerde werkzaamheden vermag ik niet te beoordelen. Het landschap is er naar mijn smaak echter niet door verfraaid.

De haven van Ameide, met inbegrip van de daarbij behorende Loswal, vormde in het verleden een centrum van bedrijvigheid. Zo waren er verscheidene aanlegsteigers, waarvan de meest westelijke werd gebruikt voor het aanmeren van de raderboten van de “Reederij op de Lek”, die tot kort na de Tweede Wereldoorlog een dagelijkse bootdienst onderhield tussen Rotterdam en Culemborg, van welke eindbestemming de aanduiding “Kuilenburgse boot” was afgeleid.

De andere steigers dienden voor het laden en lossen van goederen, zoals de producten van de plaatselijke manden- en hoepmakerijen, graan en veevoeder (voor de bedrijven van Bor en Kruyt) en zand, grind en brandstoffen. Bekende schippers te Ameide waren Blok, De Bruin, Diepenhorst, De Gans, Roodhorst,

Sturry, Vuurens en Westerhoud. Hun schepen droegen oerhollandse namen als “Cornelia Maria”, “Neeltje”, “Vrouwe Elsje”, “Dankbaarheid” en “Vertrouwen”. In de tweede helft van de vorige eeuw kwam er geleidelijk een einde aan deze activiteiten, met name door de opkomst van andere vormen van transport. Ook de teloorgang van de manden- en hoepmakerijen speelde in dit opzicht een rol. Het is jammer dat de haven van Ameide door deze ontwikkeling sterk aan uitstraling heeft ingeboet.

In mijn jeugd werd zelden of nooit over de “Lekdijk” gesproken, maar over de “Tienhovense dijk”, de “Hoogendijk”, de “Sluisendijk” en de “Achthovense dijk”. Vooral aan de buitenkant van de Sluisendijk en, gerekend vanaf Ameide, het begin van de Tienhovense dijk stonden veel teenstuiken – materiaal voor de mandenmakerijen in Ameide en Tienhoven. Het bovengrondse electriciteitsnet, dat in de loop van de jaren zestig werd vervangen, maakte eveneens deel uit van de stoffering van de dijk.

De gemeente Zederik is genoemd naar het gelijknamige riviertje, dat tussen de buurtschap Sluis en Meerkerk stroomt en samen met de omliggende grienden en landerijen van de Zouweboezem een prachtig natuurgebied vormt, dat wordt beheerd door de “Stichting het Zuid-Hollands Landschap”. Aan de binnenkant van de dijk staat het in 1892 gebouwde, jammer genoeg in verval geraakte “Rijksstoomgemaal der Vijfheerenlanden”, dat tot kort na de Tweede Wereldoorlog dienst heeft gedaan. Het gemaal vormt één geheel met de vroegere dienstwoningen. De vader van de eerder genoemde kunstschilder De Hoon was als machinist op het gemaal werkzaam.

De korenmolens van de firma Bor (bouwjaar: 1715) heeft de tand des tijds niet goed doorstaan. De molen werd in 1913 “gekortwiekt” en brandde in 1972 af.

Tienhoven telt tien Rijksmonumenten. Tot de meest karakteristieke behoort het vroegere veerhuis met de bijbehorende schuur. De veerdienst Tienhoven-Jaarsveld werd in 1965 opgeheven. Het in het pand gevestigde café “Welgelegen” sloot de deuren en de tapkraan in 1998. Het zogeheten “Kapelletje”, aan de binnenkant van de dijk schuin tegenover het veerhuis, werd volledig verwoest bij de grote brand van 1947. De geschiedenis van het veerhuis annex café is beschreven in de editie 2009-4 van dit blad.

Aan de hervormde kerk van Tienhoven, die officieel “Sint Nicolaaskerk” heet, is in dit blad al menigmaal aandacht besteed (zie de edities 2004-2, 2004-3, 2004-4 en 2005-1). De kerk dateert naar alle waar-

schijnlijkheid uit de achtste eeuw en is dus aanzienlijk ouder dan die van Ameide.

Het buitendijks gelegen huis Lekdijk nr. 18 in Tienhoven was eertijds goeddeels uit hout opgetrokken en werd daarom het “Houten Huisje” genoemd. Het maakte evenals tal van andere behuizingen en landerijen in Tienhoven en omgeving tot in de jaren zeventig deel uit van de bezittingen van de toenmalige eigenaar-bewoner van het “Slot Herlaer”, mr. J.A. van der Lee. Hetzelfde gold voor de pal achter de woning gelegen boomgaard. Het aan de boomgaard grenzende deel van de uiterwaard behoorde in het verleden tot het werkterrein van de zalmvisserij “De Koekoek”. Het “Houten Huisje” werd jarenlang bewoond door mandenmaker Jan de Wit van der Hoop (1884-1970). De geschiedenis van het geslacht (De Wit) van der Hoop is beschreven in de editie 2009-3 van dit blad.

Zo’n vijftig jaar geleden werd het boerenbedrijf op de Hogewaard nog op tal van plaatsen uitgeoefend. Dat is thans het geval niet meer, ook al zijn de meeste opstallen behouden gebleven. Dat geldt niet voor de boerderij van het geslacht Kool, gelegen bij de kruis-

sing Hogewaard – Tiendweg – Kerkweg, die medio jaren negentig het veld moest ruimen.

De tocht eindigt op de Tiendweg, waar omstreeks het midden van de vorige eeuw niet meer dan enkele huizen stonden. Ook het sportcomplex “Meihoven” was er nog niet. Er werd in die tijd, ook door de schrijver van dit artikel, gevoetbald op de Tienhovense Koekoekswaard – op een gedeelte van het terrein, waar in later jaren de camping tot ontwikkeling kwam.

Gerrit Streefkerk¹

Een volkomen evenwicht

Bert Woudenberg

Foto: Arenda Oomen

‘Ik heb mij altijd verbaasd over de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, dat vlakke gebied tussen twee majestueuze rivieren’, zegt Gerrit Streefkerk uit Ameide. ‘Ik vind het levendige van het rivierwater en de rust die van de boerderijen afstraalt bijna vanzelfsprekend. Dat heeft nooit een contrast in mij opgeroepen. Die twee belangrijke levensaders Lek en Merwede zijn altijd in beweging. Dat beweeglijke aan de ene kant en tegen de dijk de versteende boerderijen. Als ik daar op de dijk loop, denk ik enkel kracht te krijgen. Mensen, dit is een volkomen evenwicht. En dat is de reden waarom ik mij zo thuis voel in deze polder die ik van jongs af heb geproefd.’

Streefkerk, voor streekgenoten beter bekend als Ome Gerrit van de Natuur- en Vogelwacht, weet waarover hij praat. Hij groeide op in de polder en nog steeds, ook al is hij op hoge leeftijd, fietst hij dagelijks over

de polderwegen van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Als jongen beleefde hij avonturen rond de grachten van Ameide. Hij leerde voetballen in een boerenweiland en zwom met z’n klasgenoten tussen de kribben in het snel stromende water van de Lek. Er waren voor een polderjongen zoveel leuke dingen te beleven, dat hij en zijn vrienden niet taalden naar andere verzetjes. Altijd was er iets te beleven. In de zomervakantie leverde de hooibouw genoeg spektakel en anders kon je slootje springen of eieren uithalen. Met een zelfgemaakte hengel vissen of naar een van de strandjes aan de Lek. En ’s winters kon je zelfs makkelijk in Noordeloos komen. Op de schaats natuurlijk.

Streefkerk: ‘Mijn jeugd heeft zich in de polder afgespeeld. Van mijn zesde tot twaalfde jaar, want dan moest je al aan het werk. Als je wat wilde beleven, sneed je een hengel uit de griend, maakte een simmetje van een lucifertje en een draadje garen. Dan deed je er een stukje tin van een flessendopje aan, dat kon je zo lekker buigen, en dan zonk het goed. Je ging met zo’n tien jongens op pad, nooit alleen. In de polder was altijd wat te beleven en natuurlijk zat je ook graag bij de boeren op het erf.

De koeien voeren, meelballen maken, de stal schoonmaken, er was altijd wel iets wat je kon doen. Meestal hadden we wel een bal bij ons. Wij wilden voetballen, maar dat kon nergens in een wei.

Elke grasspriet telde. Als wij bij een boer werkten, kregen wij het voorrecht om in zijn wei te mogen voetballen.

‘En dan in de hooibouw. Bijna iedereen had wel een konijntje thuis. Dat had ook hooi voor de winter no-

¹ Dit artikel verscheen in het boek *Onder de Hemel, de Polder, Cultuur, natuur en kunst in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden*, bij uitgeverij Amber in Asperen in 1998.

dig. Met een karretje of een kruiwagen ging je hooi zoeken. Als je weet hoe smal die polderwegen vroeger waren, en daar moesten die brede hooiwagens door. Die schampten aan de knotwilgen en dan bleef er hooi aan de takken hangen. Dat was onze hooioogst! Wij moesten wel, wij hadden zelf geen hooiland. Op het slechtste, laagste land werd hooibouw gepleegd. Die weilanden stonden 's winters plas en dras. De boeren lieten dat gras maar groeien, voor de nawei. Eer dat het eind september was, stond het weer half onder water. Daar kwam nooit een mens. De mooiste bloemen stonden daar. De wilde tulp of de kievitsbloem en wilde hyacinten, leeuwenbekjes, margrietten volop. In de slootranden hele velden dotterbloemen. Het was één bloemenzee. Daar nestelden ook de grutto's en kieviten. Die werden er niet gestoord door koeien en er was volop voedsel. Bijna al dat land is nu door de peilverlaging verdwenen. Gemiddeld staat het water veertig centimeter lager.' Streefkerk constateert met spijt in zijn stem dat in de loop van zijn leven bijna alles is verdwenen. Wat een lager peil en kunstmest al niet kunnen veroorzaken. Ook de huidige baggermethoden zijn niet gunstig voor de plantengroei, omdat de baggerbalk er alle plantenwortels uittrekt. Streefkerk: 'Alleen het sloten met de ouderwetse baggerbeugel en het steekmes zou dit probleem kunnen oplossen. Op de moderne manier blijf je wortelbeschadiging houden. Ze trekken met de mechanische manier zo de zwanebloem eruit. Dat is toch een beschermde plant. Met slootkantbeheer is er veel te redden. Dan komt er zo dicht aan de sloot geen mest. Dan komen er vanzelf meer bloemen te staan.'

Volgens Streefkerk is het hele boerensysteem enorm veranderd. 'De koeien geven veel meer melk dan vroeger. Toen hoorde je nooit cijfers. Je vroeg niet naar cijfers, want ze waren al gauw achterdochtig en een beetje eenkennig. Een boerenbedrijf in de waard zoals ik dat uit mijn jeugd ken, was een leven op zich. Veelzijdig, zelfvoorzienend. Boeren kochten bijna niks. Ze hadden aardappels, graan, groenten, vlees, alles. Ze waren handig. Het steelwerk voor de werktuigen bestond uit wilgenstokken. Als je een wilgentak van z'n bast ontdoet en je houdt 'm droog, dan is het taai hout. Daar werd alles van gemaakt.

Landbruggen en heiningwerk. Dat je weinig verdient, geeft niets. Als je maar de kunst verstaat om iets minder uit te geven. En dat konden ze. Nu geven ze gerust zestigduizend gulden uit voor een auto.'

'Ook de huidige boeren zijn qua verstand veelzijdiger dan de normale burger. De meeste mensen hebben maar een ding of een beroep waar ze goed in zijn. Een boer moet alles zelf oplossen. Ze staan voor mijn gevoel aan de top hoor. Jonge boeren zijn managers-typen, ze kennen en kunnen alles. Het gras is tegenwoordig zo eiwitrijk, ze hebben allemaal topkoeien en topland. Dan wil een boer liever op vijf hectare z'n

brood verdienen dan op tien. Dat snap je toch wel. Ze zitten ook nog eens aan een melkquotum vast, wat moet je dan als je alles top hebt. Ze verbouwen nu massaal maïs, terwijl een boer vroeger al het land nodig had. Ze hebben land over en dat wordt verhuurd aan fruittelers. Die kleine boompjes gaan toch maar tien jaar mee.'

Hoogstamfruit

Gerrit Streefkerk en hoogstamfruit horen bij elkaar. Nog steeds is hij de motor achter het behoud van de laatste resten van hoogstambongerds in de Alblasserwaard en vooral de Vijfheerenlanden. Rond de Wiel van Bassa in Schoonrewoerd en verderop langs de Diefdijk zijn tientallen zwaarbemoste en met indrukwekkende kronen uitgeruste hoogstambomen gered van de open haard. Voor de Natuur- en Vogelwacht zijn het niet alleen fraaie elementen in het landschap. Vooral de ecologische waarde als biotoop voor allerlei bijen, insecten en vogels staat op de voorgrond. Streefkerk's leven is vergroeid met dit fruit: 'Fruit was geen voeding! Fruit was weelde. Elke boer had een paar fruitbomen in zijn tuin staan. Een Dirkjespeer, de eerste peertjes van eind juni, begin juli. Ze waren niet eens lekker. Ik ben in het fruit opgevoed. Broers van mijn moeder zaten 's zomers in het fruit en 's winters in de griend. Dat was de combinatie. Daar zat ik als jongen ook bij. Later heb ik met het fruit mijn jeugdherinneringen voortgezet. Ik wist nog waar ze stonden, wanneer ze rijp waren en wat voor smaak ze hadden. Dat verloor ik nooit meer.

'Al die mooie oude fruitbomen stonden bijna te verpieteren. Ze werden niet meer geplukt of gesnoeid, niet meer tegen het vee beschermd. Fruitbomen waren een bijverdienste. De koeien konden er onder lopen en wat over was ging naar de markt. Bij die omschakeling op eenzijdig veeboeren was er geen zelfvoorziening meer. Exporteren werd belangrijk. Alles moest snel. Eerst gingen de knotwilgen eraan en later ook de hoogstammen. Gelukkig hebben wij het tij juist op tijd kunnen keren. De belangstelling voor dit fruit is er weer. Zelf hebben wij tien hectare onder ons beheer. De open gevallen gaten in deze boomgaarden zijn opgevuld en te oude hoog-

stammen gerooid. Duizend stuks nieuwe zijn er gepoot. Ik heb nou tachtig soorten onder mijn beheer.' Streefkerk heeft de laatste jaren besteed aan het registreren en vastleggen van al die soorten.

'Als ik er niet meer ben, hebben ze de lijst. Ze staan allemaal te boek en zijn gefotografeerd. Rijptijd, pluktijd, omschrijving erbij van een goede bewaarappel of niet. Winterjannen bijvoorbeeld zijn stoofpeertjes, maar de werkelijke naam is kleipeer. Omskinderen is een heel vroeg peertje net als de kruidenierspeer. Zonder de vrucht is het moeilijk te zien met

☞ 'Al die mooie oude fruitbomen stonden bijna te verpieteren. Ze werden niet meer geplukt of gesnoeid, niet meer tegen het vee beschermd. Fruitbomen waren een bijverdienste. De koeien konden er onder lopen en wat over was ging naar de markt.

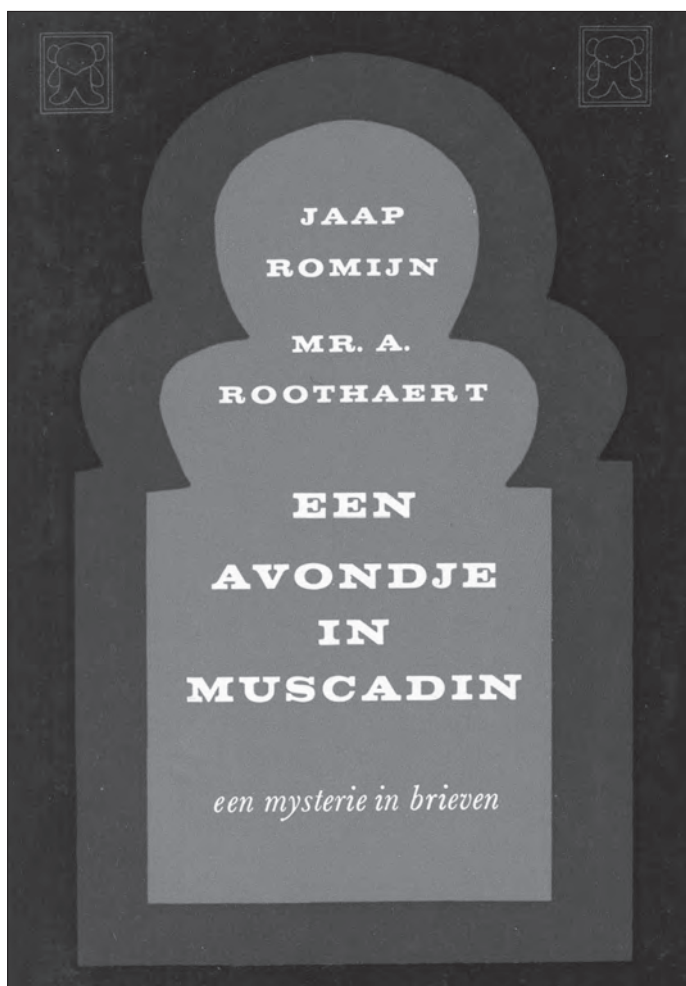
wat voor een boom je te maken hebt. St. Remy, een stoofpeer, heeft een grof blad en een Gieser Wildeman heeft van die kleine puntige blaadjes. Die haal je d'r wel uit. Veel andere peren niet. Soms is een soort aan de boomvorm te herkennen, als het een normale boom is. Na zeventig, tachtig jaar lopen ze terug. Eigenlijk zou je verstandig moeten zijn en ze moeten rooien. Maar dat doe je dan niet, omdat er een uil inzit. Een hoogstamboom moet al tien jaar staan eer dat hij een paar kisten fruit geeft. Dat wordt natuurlijk wel steeds beter. Een hoogstampeper kan wel honderdvijftig jaar worden en een appel honderd! Dat zijn monumenten. In Lexmond beheren wij een boomgaard van zestig jaar oud. Een heel goed fruitjaar was 1997. Toen plukten wij vijftienduizend kilo fruit van een bogerd van een hectare. Dit jaar toch ook nog negen ton peren. Als een hoogstamboom volhangt, dan hangen er een hoop aan hoor.'

Warme mantel

Streefkerk fietst nog dagelijks door de polder. Het liefst langs de tiendwegen en achterkades. De drukke provinciale weg die midden in de Alblasserwaard ligt, mijdt hij zoveel mogelijk. 'Die had er nooit moeten komen', bromt hij nu nog. 'Net zo min als de Betuwelijn of al die nieuwbouw. Voor jongelui is hier helemaal geen werk, er is helemaal geen industrie. Zij hoeven hier toch waarachtig niet als forens te blijven. Er komen steeds meer mensen. In mijn jeugd woonden er twaalfhonderd mensen in Ameide. Dat zijn er nu 3500. Wij moeten zorgzaam blijven voor deze

omgeving. Die is zo uniek. Zeven eeuwen geleden zijn ze met zo weinig mensen met de ontginning begonnen. Dat is nu een historie waar je de kennis van kan aflezen. Alles staat voor mijn gevoel op z'n plek. In de twaalfde eeuw zijn die tiendwegen al gemaakt, de polderscheidingen, alles doet nu nog dienst. Met een schop en een kruiwagen en later een molen. 'Hoe is het godsmogelijk dat die mensen het zo goed gemaakt hebben, dat wij het niet kunnen verbeteren. Daar verbaas ik me over. Zo komt het dat ik zo graag in de polder ben. Dat zit bij mij heel diep. Ik fiets altijd en ik geniet oneindig in die polder. Ik heb diep respect voor die mensen die met geringe middelen deze polders tot stand hebben gebracht. Dat moesten ze nou eens proberen. De Noord-Oostpolder is hierbij vergeleken surrogaat. Dat dit eeuwenlang niet veranderd is. Nou mensen petje af. Elke honderd meter zie je iets anders. Nooit hetzelfde. Ik vind dat er bijna geen kamp hetzelfde is. Alle slootkanten zijn anders, daar staan vijf knotwilgen, daar een hoge boom en daar zie je een notenboom. Je kan hier kilometers ver kijken. Ik ben het nooit zat.

'Er heerst zo'n gewelddadige rust. Ik kan er al mijn zenuwen in kwijt. Gewoon door er te zijn. Ik stap wel tien keer af. Als ik een eend met jongen zie. Of een boomgaardje om het huis, waar wat ziek vee in loopt. Dit is het toch, hé. Een zeldzaam gezicht. Voor mijn gevoel komt de rust onbewust over. Het echte poldergevoel ligt voor mij in de Alblasserwaard. Er is ruimte, maar ook beperking. Niet alleen maar ruimte, juist die aankleding is als een warme mantel.'

Woonde er in 1952 behalve een bekende arts/fotograaf ook een helderziende in Ameide?

Bram Provoost

Over Ameide is in de loop der tijd al een heleboel geschreven. Het Nieuwsblad van de Historische Vereniging staat er iedere keer weer vol van. Dat er daarnaast ook over Ameide geschreven is in de Nederlandse literatuur is minder bekend. Eind 1952 publiceerde uitgeverij A.W. Bruna & Zoon: *'Een avondje in Muscadin, een mysterie in brieven'*, geschreven door Mr. A. Roothaert en Jaap Romijn. In 1961 verscheen een herziene herdruk in de Zwarte Beertjesreeks (nr. 412)¹. In deze speurdersroman in briefvorm wisselen de twee schrijvers hun ervaringen uit rond de verdwijning van een Utrechtse dierenarts (Rem Koning) en een Antwerpse nachtclubdanseres (Grete).

De schrijver Mr. A. (Ton) Roothaert zal bij velen vooral bekend zijn van een drietal 'Doctor Vlimmen' romans. Hij woonde destijds in Antwerpen. Jaap Romijn is als schrijver minder be-

kend. Hij was in die tijd directeur van de uitgeverij Bruna en woonde in Utrecht. Naast vele andere heeft Bruna een aantal boeken uitgegeven met foto's van Nico Jesse, o.a. het bekende *"Vrouwen van Parijs"* in 1954. Voor één daarvan, *"De Franse Rivièra"* uit 1956, schreef Jaap Romijn de begeleidende tekst. Ter voorbereiding van dit fotoboek verbleven Nico Jesse en Jaap Romijn, in gezelschap van Ton Roothaert, eind augustus 1955 twee weken lang aan de Rivièra. In die tijd was Nico Jesse nog huisarts in Ameide.

Van de vele brieven in *"Een avondje in Muscadin"* is één brief van Jaap Romijn voor ons zeer interessant. In deze brief beschrijft hij een lezing in Utrecht van zijn vriend, de arts/fotograaf Nico Petter (Nico Jesse) uit Meiveld (Ameide), en een tocht naar Meiveld waar hij de 'helderziende Janus' wonende in 'een slop zonder verkeer' bezoekt om informatie over de verdwenen personen te krijgen. Dat in deze roman Meiveld staat voor Ameide en dat Nico Petter dezelfde is als Nico Jesse is duidelijk, maar wie is die 'helderziende Janus' en waar is dat "slop zonder verkeer" in Meiveld? De beschrijving van de tocht naar Meiveld klopt, maar is de helderziende echt of een verzinsel van de schrijver(s). Misschien kunnen lezers van het Nieuwsblad hierover informatie verschaffen.

Om een en ander te verduidelijken volgt een aantal citaten uit de bewuste brief van Jaap Romijn aan Ton Roothaert in *"Een avondje in Muscadin"*, 1961: blz. 165-171.

¹ Over dit zelfde onderwerp schreef Peter van Toor in de eerste uitgave van ons Nieuwsblad in 2001

Beste Ton,

We hebben sinds lang niets van elkaar gehoord en nu ik je schrijf is het dan toch weer over Rem Koning. Nee verheugende berichten zijn er niet, alleen zoiets als een aanwijzing. Het is nogal een ingewikkeld en tamelijk duister verhaal en ik weet eigenlijk niet wat ik ervan denken moet – maar laat ik beginnen bij het begin.

Ik heb een vriend, die arts is in Meiveld, een klein plaatsje aan de Lek, misschien ken je de naam. Die vriend, Nico Petter, is tevens fotograaf en Dinsdag voor een week projecteerde hij wat van zijn werk voor een sociëteitje van 'kunstenaars en kunstliefenden', dat we hier in Utrecht hebben gevormd. Meiveld is een droom van een stadje in zo'n echt Hollands waterlandschap, je ware omgeving om idyllische foto's te maken. Maar Petter's stijl is het tegendeel van idyllisch, eerder hard en cru: mooi in de traditionele zin zijn de foto's die hij maakt niet, waarheidslievend zonder meer zou je ze kunnen noemen. Op de foto's uit Meiveld die hij vertoonde zag je dan ook geen charmante geveltjes en dromerige gezichten over de rivier, maar in hoofdzaak de mensen die in die omgeving leven en wier bestaan dan allerm minst een idylle blijkt te zijn. Listige boerenkoppes, wanstaltig vergroeide werkhanden, dom lachende tronies met tandeloze monden, soms ook een welgedane vetzak – kortom een scherp geobsedeerde menselijke tragikomedie, lang niet opwekkend over het algemeen.

Eén van die foto's was bijzonder opvallend. De voorgevel van een witgekalkt huisje, fel door de zon beschenen, met openstaande deur en daarnaast één venster. Voor dat geveltje zat op een houten bank, precies in het midden een jongen – of een man, iets voorover gebogen en met zijn handen geklemd om de rand van de bank, alsof hij bang was er af te vallen. Hij keek niet in de lens, maar staarde voor zich uit op de grond, zijn mond hing half open. Zijn hoofd leek abnormaal groot in verhouding tot zijn lichaam, de uitdrukking van zijn bolle gezicht had behalve dat wezenloze wel iets domgoedigs.

'De dorpsidioot', zei een van ons nogal grof, want de opname was bepaald aangrijpend.

'Nee', antwoordde Nico, 'idioot is die man niet, normaal ook niet, maar idioot, nee. Hoe oud schatten julie hem?'

'Achttien?' zei ik.

'Twintig?' vroeg een ander.

'Nee, hij is tegen de veertig. Een beste vent, ik mag hem heel graag, maar hij is een wonderlijk type, in sommige dingen inderdaad achterlijk, maar in andere merkwaardig bij. Zijn intelligentie schat ik – als je dat dan over de hele linie kunt schatten – op die van een jongen van tien. Dat is niet eens zo heel weinig, heel wat mensen, die iedereen als normaal beschouwt, komen niet eens zoveel verder. Hij is vooral achterlijk in praktische dingen, hij kan zichzelf bijvoorbeeld nauwelijks aankleden en je kunt hem zeker niet om een boodschap sturen. Rekenen kan hij niet, maar hij leest graag en veel, en werkelijk niet helemaal zonder begrip. Maar

het bijzondere van de man is dat hij helderziend is.' 'Op veertigjarige leeftijd?' vroeg een onder ons, die veel aan parapsychologie heeft gedaan.

'Ja, waarachtig,' zei Nico. 'Ik weet het wel, helderziendheid verdwijnt doorgaans na de pubertijd, maar vergeet niet dat deze man in ontwikkeling is blijven stilstaan, in zekere zin is hij kind gebleven, kijk naar zijn uiterlijk, dat is geen man, maar een oude knaap.'

'Heb je die helderziendheid geconstateerd?' vroeg ik. 'Zelf niet, nee. Maar je hoeft er heus niet aan te twifelen, er zijn allerlei gevallen geweest, die ik gemakkelijk kon controleren. Laatst heeft hij nog de verdwijning van een meisje uit het dorp opgehelderd door precies de plaats aan te wijzen waar ze in de Lek was gesprongen; een geval van zelfmoord was dat, ja, zelfs in Meiveld komt dat voor.'

Je zult het al wel begrijpen, Petter's verhaal bracht me op de gedachte om met die man in Meiveld contact te zoeken. Ik ben allerm minst bijgelovig en destijds stond ik zelfs tamelijk sceptisch tegenover jouw pendelaar, maar Petter is een betrouwbare bron en het is tenslotte zoals hij zei: helderziendheid komt vóór het achttiende jaar inderdaad voor, dat is wel bewezen. Op oudere leeftijd is die gave verdwenen, maar lieden die hem vroeger bezeten hebben weten hem dan nog wel met een zekere handigheid ter wille van het geld te exploiteren. Wat de gevestigde helderzienden verkondigen is zonder uitzondering je reinste nep. Maar die man in Meiveld, dat is iets anders: een onvolgroeide, al is hij dan veertig jaar.

Ik sprak erover met Nico en hij was zo vriendelijk mij aan te bieden, mij de Maandag daarop, wanneer hij toch 's morgens in Utrecht moest zijn, met zijn auto te komen halen. 'Neem dan foto's van Koning en van dat meisje mee' zei hij, en reken er op dat je wel iets moet betalen. De man woont nog steeds bij zijn ouders, en al zullen ze het eerst weigeren, ze zijn bij ons alles behalve vies van de duiten.' Die Maandag reden we dus naar Meiveld. Ik was er nooit geweest en het plaatsje zelf – dit tussen twee haakjes – werd een openbaring: veel mooier dan geijkte toeristenplaatsen als Marken en Volendam of zelfs Hoorn en Enkhuizen. Je komt aanrijden over de dijk, langs die enorme, vlakke plas van de Lek; juist bij het stadje heeft de rivier een kromming, waardoor je de dijk in de verte als een schiereiland in het water ziet liggen met een reeks prachtige geveltjes, die je al van heel ver af tegen de lucht kunt zien afsteken: een schilderij van Vermeer, zo Hollands en helder.

Even voor die reeks geveltjes reden we de dijk af en door wat kronkelstraatjes naar het huisje waar de helderziende woonde. Hij zat daar die morgen precies als op de foto van Nico: op de bank voor het witte huisje, gelegen in een slop zonder verkeer, dat ook nu door de zon werd beschenen. Toen hij Nico uit de auto zag komen begon hij genoeglijk op zijn bankje te schuiven en zonder zijn hoofd op te richten, met een schuine blik naar Nico en mij, lachte hij en mompelde iets onverstaanbaars; hij leek mij toch wel erg debiel.

'Zo, Janus', zei Nico, 'is moeder thuis?'

'Hnn, hnn, dokter', antwoordde de man, van wie ik nauwelijks een oudere indruk ontving, dan zijn portret mij gegeven had. Nico liep de openstaande deur binnen en kwam even later terug. 't Is in orde', zei hij, 'en

Janus is gewillig genoeg. Niet, Janus? je wilt meneer hier toch wel wat vertellen'.

De jongen – want ik kon hem niet anders zien – richtte nu vragend het hoofd op en op dat ogenblik kwam zijn moeder naar buiten, een forse vrouw van een jaar of zestig, bij-de-hand genoeg. 'Janus', zei ze gedecideerd, 'deze meneer wil weten waar zijn vrienden gebleven zijn. Ze zijn weg, een man en een vrouw. Geef de portretten maar meneer', richtte ze zich tot mij, 'die had u toch, is het niet?'

Ik reikte haar de twee foto's over – je weet, die van Grete heb ik destijds van jou meegenomen – ze ging breeduit naast de jongen op het bankje zitten en gaf hem de foto van Rem in zijn hand. 'Janus', zei ze weer, 'kijk eens goed, wáár is die man op het ogenblik?'

De jongen scheen het helemaal niet plezierig te vinden, hij ging log verzitten, keek schichtig onderuit naar Nico en mij, maar dan toch met veel aandacht naar de foto. Zijn moeder richtte zich op, legde haar werkhanden op haar brede dijen en keek zelfvoldaan alsof ze wou zeggen: Wacht maar, mijn zoon zal het u wel even vertellen."

Tot zover dit eerste citaat. De reacties van 'Janus' op de foto's laat ik achterwege omdat ze wel voor de roman, maar niet direct voor ons van belang zijn. Iets verderop volgen nog wel enkele interessante passages. Allereerst:

Dat was alles, meer schenen we niet uit hem te kunnen krijgen. Zijn moeder lachte vertederd. 'O, meneer, hij houdt zo veel van muziek en van vrolijkheid, nietwaar dokter? u weet het wel.'

'Nou, en of', zei Nico, 'Janus is een beste jongen. Maar nu zullen we maar eens gaan, hij zal wel moe zijn.'

'O, dat geeft niets, hoor, hij heeft de hele dag niets te doen dan te zitten. En hij doet graag iets voor u, dokter.'

'Geef haar een tientje', fluisterde ik Nico toe. Ze accepteerde het dankbaar na veel gulle protesten. Ik volgde Nico naar zijn wagen met het gevoel in een heel vreemde wereld verbleven te hebben.

Nico had geen gelegenheid om nog lang over het geval na te praten en ik ging naar Utrecht terug met de autobus. De helderziende had geen licht in de zaak gebracht, overwoog ik.

En even verderop:

Om althans iets meer zekerheid te hebben, ben ik een paar dagen geleden op bezoek gegaan bij professor Ten Have, de Utrechtse parapsycholoog (eigenlijk: Prof. W.H.C. Tenhaeff, 1894-1981). Het geval-Rem Koning kende hij natuurlijk en ik stelde hem op de hoogte wat de helderziende uit Meiveld in het midden gebracht had. Hij kende de jongen heel goed en had zelfs over zijn geval geschreven in het Maandblad voor Parapsychologie (eigenlijk: Tijdschrift voor Parapsychologie). Een uiterst begaafd medium meende hij, volkomen betrouwbaar afgezien van de vaagheden, die de uitspraken van iedere helderziende nu eenmaal blijven bezitten.

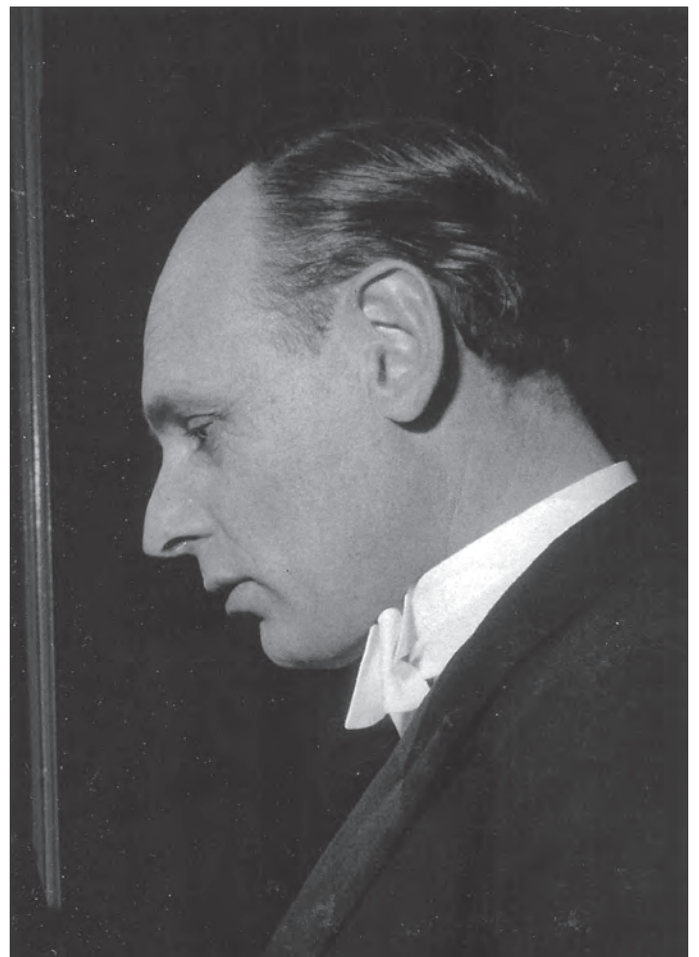
Tot zover de citaten uit de brief van Jaap Romijn aan Mr. Ton Roothaert. De rest is van belang voor de roman, maar niet voor het vinden van een antwoord op een aantal vragen:

1. Wie is/was deze 'helderziende Janus' en waar woonde hij? De geschiedenis speelt zich af in het begin van de jaren '50, toen Nico Jesse arts was in Ameide. Het is natuurlijk de vrijheid van de schrijvers om de naam van de helderziende te veranderen, zodat het mogelijk is dat deze niet echt Janus heette.
2. Zijn er lezers van ons Nieuwsblad die iets kunnen vertellen over de hier beschreven gebeurtenissen? Misschien is er ergens zelfs een foto van 'Janus' op zijn bankje bewaard gebleven.
3. Tenslotte zou de redactie graag willen weten of Ameide en/of inwoners van Ameide misschien ook in andere boeken een rol spelen. Graag uw reacties naar de redactie van het Nieuwsblad.

Bronnen:

Mr. A. Roothaert en Jaap Romijn: Een avondje in Muscadin, een mysterie in brieven. 1961, A.W. Bruna & Zoon, Utrecht

F Walch: Roothaert, een biografie. 1996, De Prom, Baarn

Jaap Romijn (1912-1987), gefotografeerd door Nico Jesse.

Het Rijksmonument Lekdijk 13-14 te Tienhoven

Hans van den Heuvel

Tienhoven telt tien Rijksmonumenten en negen gemeentelijke monumenten, wat gelet op het inwonertal van deze kern van de gemeente Zederik (ruim zevenhonderd) een naar verhouding groot aantal is. Van de monumenten van de eerste categorie zijn de boerderij Hogewaard 4, waarvan de hofstede, de wagenschuur, de schuur en de overtuin (boomgaard) afzonderlijk de status van Rijksmonument bezitten, en het veerhuis Lekdijk 75 met de daarbij behorende schuur beschreven in de edities 2006-1 en 2009-4 van het Nieuwsblad. Aan de “Warnarda en Jacobshoeve”, het uit de negentiende eeuw daterende gemeentelijk monument Hogewaard 12, is aandacht besteed in de editie 2009-1. De schijnwerper wordt ditmaal gericht op de boerderij Lekdijk 13-14 te Tienhoven – een Rijksmonument, dat in 2003 door de Stichting Boerderij en Erf werd uitgeroepen tot “Boerderij van het jaar in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden”.

De bewoners

Deze boerderij werd in mijn jeugd de “boerderij van Rijnveld” genoemd, omdat er een familie met die naam in woonde. Hendrik (Henk) Rijnveld, in 1902 geboren te Polsbroek en in 1982 op 79-jarige leeftijd overleden in Tienhoven, was het hoofd van het gezin. Hij was in 1926 in de laatstgenoemde gemeente getrouwd met Hendrika Verhoeven, die in 1904 in Langerak ter wereld kwam en ruim een jaar eerder dan haar man – evenals hij in Tienhoven – op 76-jarige leeftijd overleed. Het echtpaar had acht kinderen: Lambertus (Bart) (1927), Hendrik (Henny) (1929), Wout(er) (1931), Sijgje (1933), Dirk (1935), Maria Cornelia (Rie) (1938), Cornelis (Kees) (1941) en Dirkje (Dicky) (1945). Van hen zijn Dirk en Dicky niet meer in leven. “Vrouw Rijnveld”, zoals ze in Tienhoven stevast werd genoemd, woonde veel eerder in Tienhoven dan haar man. Ze nam namelijk in 1917 samen met

Deze foto werd gemaakt ter gelegenheid van het veertigjarig huwelijk van het echtpaar Rijnveld-Verhoeven in 1966. Op de voorste rij (v.l.n.r.): Dicky, Bart, het echtpaar Rijnveld, Sijgie en Rie. Op de achterste rij (v.l.n.r.): Henny, Dirk, Wout en Kees. Het feest werd gevierd bij Sap&Sap in Meerkerk, nu Boekhandel Ritmeester.

haar vader Lambertus Verhoeven, die toen al weduwnaar was, haar intrek in de boerderij Lekdijk 11, die kleiner is dan het in dit artikel beschreven Rijksmonument.

In 1930, het jaar van het overlijden van Verhoeven, volgde de verhuizing naar Lekdijk 13-14. De boerderij werd gepacht van Klaas Vermaat, die er eerst zelf had geboerd, maar al op middelbare leeftijd was gaan rentenieren. Zijn ongehuwde zusters Anna en Huijbartje, die beiden zeer oud werden, bleven tot hun dood in een gedeelte van de boerderij wonen. Het geslacht Vermaat, waarvan opeenvolgende generaties naar alle waarschijnlijkheid zo'n tweehonderd jaar ter plekke hebben gewoond, was welgesteld. Zo behoorde een Vermaat in 1848 tot de tien inwoners van Tienhoven (vanzelfsprekend uitsluitend mannen), die hun stem mochten uitbrengen op grond van het toen geldende censuskiesrecht (= kiesrecht, afhankelijk van het niveau van de belastingaanslag).

Boer Rijnveld had een gemengd bedrijf: hij hield koeien, varkens en kippen en verbouwde graan, aardappelen en voederbieten op de hooggelegen, vruchtbare grond achter zijn boerderij, waar een akker lag ter grootte van twee hectare. De producten van zowel de veehouderij als de landbouw kwamen bijzonder goed van pas in het laatste oorlogsjaar, toen er ook

in Ameide en Tienhoven sprake was van voedselschaarste.

Wout Rijnveld, rustend agrariër te Schoonrewoerd, kan zich nog goed herinneren dat inwoners van Ameide en Tienhoven destijds op basis van een plaatselijke verordening melk, vlees en aardappelen kregen van de boeren. "Als leerling van de School met den Bijbel nam ik vaak flessen melk mee naar Ameide, onder anderen voor "juffouw Goedhart", een van de onderwijzeressen van de school" vertelt hij 55 jaar nadien. "Ook werden er clandestien varkens geslacht, waarbij het vlees niet alleen bestemd was voor de eigen consumptie. Ook anderen deelden er in mee. Hetzelfde gebeurde met het dorsen van graan voor plaatselijke bakkers, die er wel raad mee wisten". De oud-Tienhovenaar heeft ook oorlogsherinneringen van een geheel andere aard: "Met leeftijdgenoten ging ik naar de Lekdijk wanneer de spoorlijn Utrecht-Woerden werd bestookt. Je kon dan – zeker 's avonds en 's nachts- vanaf de dijk de lichtflitsen van de explosies zien. Dat beeld is me altijd bijgebleven".

Rijnveld Sr. stak zijn energie niet uitsluitend in het boerenbedrijf. Integendeel, hij gaf blijk van een grote mate van betrokkenheid op kerkelijk en maatschappelijk gebied. Zo diende hij de Gereformeerde Kerk

De poldersloten achter de boerderij zijn visrijk. Samen met zijn buurman Jan van Straten wierp boer Rijnveld (rechts op de foto) de netten dan ook menigmaal uit.

van Ameide als diaken en had hij voor de Anti-Revolutionaire Partij (A.R.P.) jarenlang zitting in de gemeenteraad van Tienhoven. Ook in verenigingsverband vervulde hij een aantal functies: mede-oprichter en bestuurslid van de Oranjevereniging “Beatrix”, voorzitter van de Tienhovense ijsclub “De Uiterwaard” en bestuurslid van de geitenfokvereniging “Verbetering zij ons doel”, waarvan de keuringen plaatsvonden in een tegenover het toenmalige café “Welgelegen” gelegen, niet meer bestaande schuur aan de binnenzijde van de Tienhovense Lekdijk. Met nadruk dient ter afsluiting van deze passage te worden vermeld dat Henk Rijnveld gedurende

een periode van niet minder dan 26 jaar – van 1947 tot 1973 – bestuurslid was van de School met den Bijbel te Ameide. Tevens was hij de eerste secretaris van het schoolbestuur, die niet van hervormde, maar van gereformeerde huize was.

In 1965 kwam er een einde aan het boerenbedrijf van de familie Rijnveld. In dat jaar betrof het echtpaar Rijnveld-Verhoeven de al eerder genoemde woning Lekdijk 11. Dirk Bos uit Lekkerkerk, geparenteerd aan het geslacht Vermaat, werd eigenaar van de oude boerderij. Aan hem wordt aandacht besteed in het laatste gedeelte van dit artikel.

De boerderij

Algemeen wordt aangenomen dat het Rijksmonument Lekdijk 13-14 uit het midden van de zeventiende eeuw dateert. Het complex heeft de tand des tijds goed doorstaan, ook al zijn er door de jaren heen – zowel wat betreft het interieur als het exterieur – vaak verbouwingen uitgevoerd. Gelukkig is de minder fraaie uitbouw aan de oostelijke zijgevel, waar Jan van Straten (een zoon van de Tienhovense winkelier Arie van Straten) en zijn Indische vrouw Henny na de Tweede Wereldoorlog jarenlang hebben gewoond, in de vorige eeuw in een latere fase gesloopt.

De voorgevel is goeddeels opgetrokken uit gele ijselsteentjes, met een siermetselwerk van rode stenen. Over de volle breedte van de gevel is een laag schuin liggende rode stenen aangebracht. Boven de vensters bevinden zich fraai gemetselde ontlastingsboogjes van rode steen, met wit geschilderde natuursteen

Boer Rijnveld gaf lange tijd de voorkeur aan paardetractie boven een tractor. Hier ment hij samen met een van zijn zoons omstreeks 1955 “de twee vossen”.

accenten.

Zeer bijzonder zijn de metseltekens in de voorgevel en de oostelijke zijgevel, bestaande uit geometrische figuren van rode steen. Dergelijke metseltekens zijn in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden uitermate zeldzaam, zeker als het boerderijen betreft. Het gaat in dit geval om v-vormige figuren, die gewoonlijk “heksentangen” worden genoemd. Ze hebben eerder een decoratieve dan een symbolische functie. De opkamer, die achter de linkerzijde van de voorgevel is gesitueerd, is nog authentiek. Wel is er lang geleden aan de achterzijde van de boerderij een keuken aangebouwd. Dat hier sprake is van een verbouwing blijkt uit de gebruikte steensoorten: de oorspronkelijke opkamers is in gele ijsselsteen en de aanbouw in rode steen uitgevoerd.

De pekelbakken in de dubbele boogkelder onder de opkamer duiden er op dat hier eertijds “zelfkazende” boerenfamilies woonden. De kelder van de boerderij ligt op het oosten, waardoor de temperatuur in deze ruimte maar zelden hoger wordt dan acht graden celsius. De kaaskamer bevindt zich aan de andere kant van de boerderij

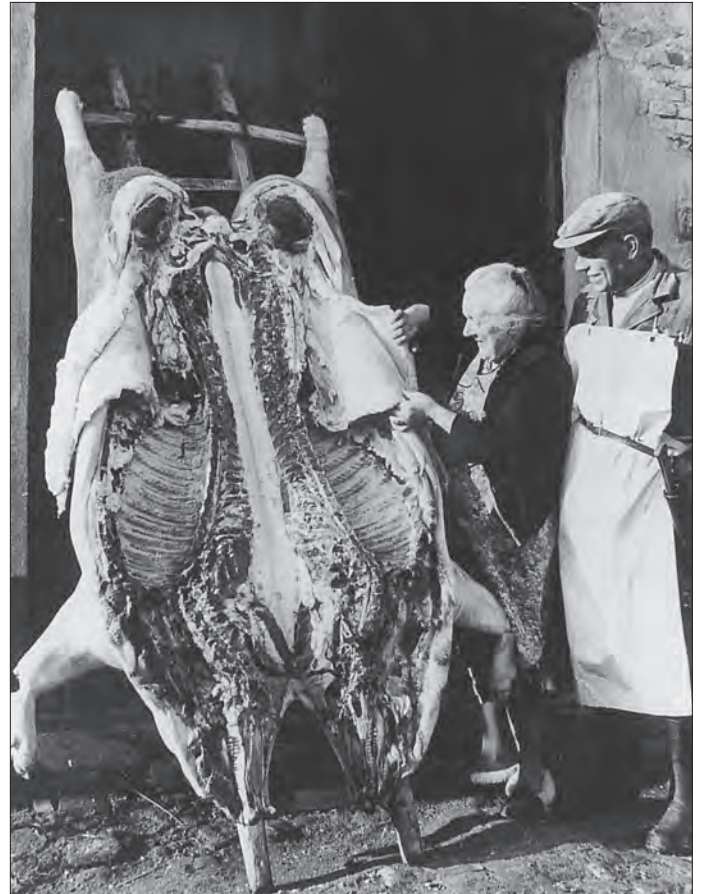
Het middengedeelte van de voorgevel van de boerderij ziet er anders uit dan vroeger het geval was. Dit is het gevolg van een verbouwing in de jaren zestig van de vorige eeuw, waarbij de voordeur en het raam van de middenkamer, die zich zoals in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden te doen gebruikelijk is midden in de voorgevel bevonden, door één groot raam werden vervangen. Ook de ontlastingsboogjes, die boven de voordeur en het raam van de middenkamer waren gemetseld, zijn toen verwijderd. In later jaren heeft het grote raam plaats moeten maken voor meer passende vensters, recht onder de ontlastingsboogjes. Aan de westelijke zijde, de erfzijde van de boerderij, bevindt zich een grote kapelvormige uitbouw met twee ramen, die ervoor zorgen dat er ondanks het lage dak vrij veel licht invalt. Van de oorspronkelijke drie deuren aan de erfzijde is er maar één overgebleven. Verder zijn in de westelijke zijgevel stalraampjes aangebracht om de lichtinval te vergroten.

Op het erf van de boerderij staat een vrij grote, met riet gedekte schuur, met lage zijgevels. De schuur is, net als de boerderij, gebouwd met gebruikmaking van binten, die in de schuur ten dele nog van eikenhout zijn.

In de achtergevel van de boerderij bevinden zich grote deuren, die toegang bieden tot de deel, waar vroeger graan werd gedorst. Het gedorst graan werd bewaard in een ruimte boven de opkamer, die meer beschutting bood tegen ongedierte dan een buitenschuur. De luiken onder de opkamer werden van tijd tot tijd open gezet om de zolder te ventileren, waardoor het graan droog bleef.

Slot

De eerder vermelde Dirk Bos voelt zich een geboren en getogen Lekkerkerker, ook al aanschouwde hij in 1934 het levenslicht in een Rotterdams ziekenhuis. Hij is getrouwd met de twee jaar jongere, in Krimpen aan de Lek geboren Jannigje Johanna (Janny) Huyzer. Ter gelegenheid van de uitverkiezing van het Rijks-

Zo werd vroeger – “gewoon achter de boerderij” – een varken geslacht.

monument tot “Boerderij van het jaar in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden” werd boer Bos in juli 1993 geïnterviewd door de redactie van “Het Kontakt”. In dit interview kwamen de voor- en nadelen van het wonen in een eeuwenoude hofstede aan de orde, mede naar aanleiding van de bouw van een nieuwe stal als gevolg van de uitbreiding van het melkveebedrijf.

In dit verband merkte Dirk Bos onder andere het volgende op: “In de oude schuur konden we twintig koeien stallen, terwijl we er ondertussen al een stuk of dertig hadden. Nu hebben we er trouwens al een kleine vijftig. Een andere aanleiding was dat er een tanklokaal bij moest komen. We hebben overwogen om daarvoor een ruimte in oude stijl aan te bouwen, maar dat is uiteindelijk niet gebeurd. Het zou ook afbreuk hebben gedaan aan het uiterlijk van de boerderij. We laten het zoals het is en houden het zo netjes mogelijk bij”.

Twee jaar geleden heeft de oudste zoon van Dirk Bos, de in 1960 in Lekkerkerk geboren Geert, de boerderij van zijn vader overgenomen. Hij is anno 2010 een van de zeer weinigen, die aan de Tienhovense Lekdijk het boerenbedrijf nog uitoefent.

Eerder schreef Kees Neels, tot aan zijn overlijden op 3 februari 2006 bestuurslid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, samen met de heer P.T. den Hertog een artikel over de boerderij Lekdijk 13-14, dat in juli 2003 werd gepubliceerd in een speciale uitgave van de Stichting Boerderij en Erf. De inhoud van dit artikel is daar mede op gebaseerd.

Kasteel Herlaer onder Tienhoven anno 1647 naar een tekening door Roelant Roghman.

De 17^e eeuwse Termeijse gemeentesecretaris Adriaen Brouwer (ca.1623-1702)

Teus Stahlie

Rond 1650 treffen we in Ameide ene Cornelis Ariens Cremer (ook: Cramer/Craemer) aan, een vooraanstaand en welgesteld man, die natuurlijk met zo'n statuur aan de Voorstraat woonde. Cremer was afkomstig uit Lopik, waar zijn vader Adriaan (Arie) Willems Cramer, *j.m. van Weverwijck*, herbergier was in 'De Blauwe Engel' (1623). Wanneer Cornelis naar Ameide is gekomen en hoe hij aan zijn vermogen kwam, is niet duidelijk. Wellicht kwam hij hier door te trouwen met een Termeijse, maar haar naam is niet bekend. En omdat ook het doopboek van Ameide pas na 1660 begint, moeten we het stellen met latere gegevens om een indruk te krijgen van zijn gezin en familie.

Welnu, uit latere gegevens leiden we af, dat Cornelis uit zijn eerste huwelijk in ieder geval twee volwassen geworden kinderen heeft gehad: Gijsbertje en Adriaen. De dochter trouwt omstreeks 1652/53 met ene Johan van Hullen, die de bewoner blijkt te zijn van het oude slot Herlaer. Waar deze Van Hullen vandaan komt is niet bekend; evenmin hebben we gegevens kunnen vinden over zijn beroep. Wel weten we, op grond van de ledenlijst die de bekende ds. Auricanus

(de schenker van de avondmaaltbakers!) bijhield, dat hij in datzelfde jaar als lidmaat werd ingeschreven.

Op deze (chronologische) lijst staat Van Hullen genoemd als "*Ian van Hullen*", ingeschreven na de 9^e juli van dat jaar; helaas zonder aanduiding van zijn plaats van herkomst. Het huis Herlaer was in die tijd eigendom van de familie Van Brederode...; had hij dan connecties met de ambachtsheer?

Interessant is, dat we op 23 februari 1653 een notariële akte¹ tegenkomen van Van Hullen en zijn vrouw. Ze zijn dus al (kort hiervoor) getrouwd en vervoegen zich bij de Viaanse notaris Joost Jonas. Het blijkt, dat zij regelingen treffen *om redenen soo sij comparanten verclaerden dat sij seeckere houwelicx voorwaerde op de Instantie ende inportunitijt van de voorn: Gijsbertgens vader getijckent hebben contrarie de belofte aen den voorn: van Hullens vrinde gedaen was, instituerende sij comparanten ten dien fine de naeste bloetverwanten van diegeen die eerst afflijvich worden sal...* Opmerkelijk: onder dwang(?) van (schoon-)papa hebben zij bepaalde huwelijksvoorwaarden gete-

¹ NA = Nationaal Archief Den Haag. ORA = Oud-Rechterlijk Archief. NA, ORA Ameide, toeg.nr.3.03.08.010, inv.nr.49 folio 42.

HVYSINGE

BROUWERYE

ende MELTERYE &c.

te Coop, binnen de Stadt

A M E I D E

En laet een yegelyck we-

Mten / dat Sebastiaen Aert Pijnsen Schout tot Ameide / van meninghe is int openbaer aenden theest - biederde te Vercoopen seckere Schoone Brouwinghe / Brouwerre / Melterre / Cest / Gersbach / Kietel / Coelbacken / Pol / Ielders / Clupfen / ende appendentien en dependentien van dien: sulcke d'selve staende ende ghelegen is binnen der Stede Ameide op de Haven / streckende voer bande selve Haven tot achter aenden Want - sloot toe / van outs ghenaemt het vergulde Hoef-pfer, ende nu den Wil.

Hemant daer inne gadinghe hebben / die comen op den vijftien April toetomende 1649, des voornoemden ten tien uren ouden stijl binnen Ameide voornoemt / ten huse vanden voornoemden Schout ende doet sijn pro-sijt / ende die ondertusschen de conditien begeren te sien / die comen tot Ameide byden selven Schout / tot Vianen by Cornelis van Godeburch Notaris ende Procureur aldaer / tot Drecht by Heyndrick van Wijck Weert inden Hartoch van Gelder / tot Schoonhoven by den Notaris Bullich / tot Leyden by Jan van Camerich Apoteker / tot Rotterdam by Seger van Camerich Ween-hacker / die een yeder goet onderricht sullen doen.

Segget voort.

TOT UTRECHT,

Gedruckt by LAMBERT ROECK, Boeckdrucker
vvoorncnde inde Lange-Nieuwstraet.

Aankondiging van de verkoop van de brouwerij 'De Bril' in Ameide (1649).

kend, die ze nu willen wijzigen. Ze bepalen ten overstaan van de notaris in Vianen, dat hun bloedverwanten de eerst aangewezen erfgenamen zullen zijn van hun na te laten goederen. Verder leggen ze vast, dat deze bepaling kracht van testament zal hebben. Zou vader Cremer van deze akte op de hoogte zijn geweest? Nakomelingen van dit echtpaar zijn de Ameidese gemeenschap behoorlijk tot last geweest aan het einde van de 17^e en het begin van de 18^e eeuw..., waarover straks meer.

Gijsbertje had dus ook nog een broer: Adriaen Cornelisse. Aangezien Adriaen vernoemd is naar Cornelis' vader, zal hij wel de oudste zoon zijn geweest en zal hij ergens tussen 1620 en 1625 (zeg: 1623) zijn geboren. Eigenlijk zou hij zich dus Adriaen Cornelisse Cremer moeten noemen, maar die achternaam heeft hij nooit gebruikt. Hij ging als Adriaen (Cornelisse) Brouwer door het leven... Die naamswisseling was overigens ook weer niet zo toevallig: hij was namelijk van beroep brouwer! In het jaar 1649 zette de toenmalige schout Sebastiaan Aertsz Pijnsen zijn brouwerij, genaamd "De Bril" en gelegen aan de Voorstraat, te koop.

En wie koopt dit 'complex' inclusief de nodige gereedschappen? Jawel, Adriaen Brouwer² en wel voor een prijs van 7.400 Carolus gulden, een enorm bedrag voor die tijd, hetgeen duidelijk aangeeft, dat hij, evenals zijn vader - of misschien wel juist door hem! - een welgesteld man was. Of Adriaen zelf zijn handen als brouwer ooit 'vuil' heeft gemaakt aan het bierbrouwsel is nog maar zeer de vraag. Al rond 1654 komen we hem tegen als gemeentesecretaris van Ameide, Meerkerk (ook nog!) en Tienhoven; een invloedrijke positie, die hij - wat Ameide en Tienhoven betreft - heeft gehad tot zijn dood in 1702, dus bijna vijftig jaar! Duizenden (!) ambtelijke stukken uit Ameide en Tienhoven zijn in deze periode door hem opgesteld en ondertekend. De veronderstelling lijkt gewettigd, dat hij een zetbaas liet werken op de brouwerij en zelf werkzaam was op het stadhuis. Die brouwerij moet aan de noordzijde van de Voorstraat hebben gelegen, dichtbij de Lekdijk. Zelf woonde Adriaen ook aan de Voorstraat, maar wat meer naar het midden van de rij huizen. Daar komen we hem tegen als hij in 1656 in een (klein) dispuut³ is verwikkeld met zijn buurman Jan Petersen (Pieters) van der Pijl; het gaat over betimmeringen, die de buurman aan zijn huis wil doen.

Van Adriaens vader weten we nog iets meer: in september 1654 hertrouwt hij in Ameide (na ondertrouw op de 20^e augustus in Lopik) met Schooltje Maximiliaans⁴ (ook: 'Max', of: 'Maxen'), een weduwe, 59 jaar oud en vroedvrouw van beroep. In het eerste Ameidese doopboek, dat medio 1663 begint, komt zij regelmatig voor als doopgetuige: in 1664, 1665 (vroedvrouw), 1666, 1668 en 1670. Kort vóór zijn tweede huwelijk in 1654 transporteert hij aan zijn zoon Adriaen Brouwer én aan zijn schoonzoon Johannes Jans van Hulle ieder een huis, beide aan de Voorstraat gelegen. Adriaen, *secretaris der voorsz: Stede Ameijde, Meerkerck ende Thienhoven krijgt seckere huijsinge en erve staende ende gelegen aen de westzijde van de haven, streckende uijt de diepte van de haven westwaerts op tot de gevulde brandsloot⁵ toe daer zuijtwarts Jan Pieters van der Pijl ende noort-*

2 Het feit, dat deze transactie in 1649 zelfstandig door Adriaen wordt uitgevoerd moet haast wel betekenen, dat hij bevoegd en dus meerderjarig was, dwz tenminste 25 jaar oud.

3 In een artikel van de Heer en Mevrouw de Bruijn in 'De Nederlandsche Leeuw' (maart/april 1993), dat gaat over het geslacht De Bruijn in Ameide, komt een verdere aanduiding van dit pand voor: *Hofstede met erf, 27 juni 1617 door de erfgenamen van Ocker Lauwrijsen overgedragen aan Andries Henricksen de Bruijn, bebouwd met brouwerij, 8 okt. 1641 met het achterste deel van het genabuurde pand door Andries Henricksen de Bruijn (1/2) en Willem Andriessen de Bruijn (1/4) overgedragen aan Reijer Cornelissen Verkaeijs (1/4 reeds in zijn bezit), 3 juli 1644 overgedragen aan Adriaen Cornelisen Pelt en 3 okt. 1647 overgedragen aan Sebastiaen Aert Pijnsen, schout.*

4 Zie ondertrouw Lopik 20-08-1654. Zij was eerder gehuwd met Adriaen Harmensz uit Lopik. We komen haar in 1670 nog een keer tegen in het archief (Zederik; oud archief Ameide; inv.nr.37, blz.40), als zij op 12 september als Schooltgen Maxmilianis, huisvrouw van Cornelis Adriaens Cramer, gesont van lichaeme getuigt, dat zij in plaats van haar overleden zuster Toontgen Maxmilianis en diens overleden kind als erfgenamen aanwijst de kleinkinderen van Toontgen en haar broer Willem.

5 Ter plaatse van de brandsloot, die in 1624 omme seckere redenen van de quellinge duer den Hooge Leckdijk met consent van den burgemeesters gevult is geworden werd in 1661 de huidige Nieuwstraat aangelegd.

waerts Pieter Andriesz naest gehuijst ende geerft zijn. Dochter Gijsbertje en haar man krijgen seeckere huijsinge aan de Voorstraet daer oostwaerts⁶ de straet ende westwaerts Bastiaen Aert Pijnse (de schout!) naest gehuijst ende geerft is. De waarde van dit laatste transport wordt vastgesteld op 900 gulden, die in mindering zal worden gebracht op Van Hullens schoonmoeders goet. Met deze laatste zinsnede wordt dus duidelijk een link gelegd met het overlijden van Cremers eerste vrouw en moeder van Gijsbertje en Adriaen. Nu hij weer in het huwelijk treedt, verdeelt hij dus (enkele) onroerende goederen onder zijn kinderen als compensatie voor hun legitieme erfrechten. Aan het einde van de 17^e eeuw blijkt Adriaen getrouwd te zijn met Geertruij(t) Gentman⁷, de dochter van de Utrechtse predikant Corneli(u)s Gentman, een bekende leerling van Voetius⁸.

6 Deze locatie-aanduiding is niet duidelijk. Men zou aan de Voorstraet verwachten, dat er noord- resp. zuidwaarts bewoning is en niet oost- en westwaarts.

7 Zij is (als "vrouw van Adriaen Brouwer") doopgetuige in Ameide op 23-07-1683. Dit was voor Geertruij Gentman haar tweede huwelijk. Uit een notariële akte in het Utrechts archief (nr. U78a3-146) blijkt, dat zij rond 1681 weduwe was van Gerbrand/t Daniëls van Schagen (Schaghen), *bedienaer des goddelijcken woorts te Lopick*. In deze akte geeft zij de lijftocht van haar goederen over aan haar vader ds. Cornelis Gentman te Utrecht. Overigens komt de naam van dominee van Schagen ook eenmaal voor in het doopboek van Ameide (1674). Een soortgelijke akte (Utrecht; nr. U78a3-197 d.d.29-11-1681) spreekt weer over de 'weduwe Gerbrand van Schagen'.

8 Eigenlijk heette Voetius gewoon 'Voet', maar dominees in die tijd vonden het mooi om hun naam te latiniseren. Gentman was zo close met Voetius, dat hij na diens dood de lijkrede in Utrecht mocht houden.

Uiteraard was dit weer een vrouw uit een milieu van aanzien, zoals dit Adriaen⁹ betaamde! Ter typering van het aanzien van de Gentmannen: vader Gentman was hoogleraar theologie in Utrecht, en haar broer Adriaan Gentman, was doctor in de medicijnen en filosofie, arts, lid van de Vroedschap van de stad Utrecht, schepen en ontvanger van het *ander deel van degemene middelen 's lands* van Utrecht! De sluiting van het huwelijk tussen Adriaen en Geertruij vinden we terug in Utrecht: op 05-07-1682¹⁰ trouwt *Geertruij* daar met Adriaen Brouwer en vader Cornelius zal ongetwijfeld een trouwprek in stijl hebben gehouden! Op 17-03-1685 komen we een akte¹¹ tegen, waaruit blijkt, dat Brouwer - *sieckelijck te bedde liggende* - bepaalt, dat zijn testament, dat hij samen met Geertruij op 28-11-1684 verleden heeft ten overstaan van notaris Johan Nebelingh in Vianen, onverkort gehandhaafd moet worden en dat alle goederen ten gunste moeten komen van de langstlevende, behalve wat hij geërfd heeft van zijn vader... dat moet overgaan op zijn **zoon**. Hé, er is sprake van een zoon; dat is opvallend! Is hij dan eerder getrouwd geweest? Zoekend in het Ameidese boek *Ontvangsten wegens begraafsgelden 1669 - 1746 maart 5*¹² komen we drie registraties betreffende Adriaen Brouwer tegen:

Op 27 dec 1679 is de **huijsvr** van de Secret: Brouwer in de kerck begraeven tien poosen geluijt 't kercke beste kleet gehadt 5: 5: 0

10 febr 1681 **huijsvrouw** van d' heer Secret: Brouwer inde kerck begr: 18 poosen geluijt, 't beste kerck kleet gehadt 7: 13: 0

15 april 1686 is de **meijt** van de Secr: Brouwer in sijn huijs gestorven

Het blijkt dus, dat hij al tweemaal eerder is getrouwd geweest.... Van geen van deze huwelijken is echter een registratie in Ameide terug te vinden! Toch hadden we van dat eerste huwelijk al kunnen weten: in maart 1672 (kort vóór de Fransen kwamen en Ameide plunderden) komen we in het doopboek van Ameide ene Grietje Brouwer tegen als getuige bij de doop van een kind van Jan van Hullen,

9 Zie ook *Register der Ledematen gevonden inde bezoeking van Ameide den 20/10 Junij 1687*. Geertruijd was een dochter van Cornelius Gentman, laatst predikant en hoogleraar te Utrecht. Als haar vader (1617-1696) overlijdt, komen op 03-02-1696 de erven tot een akkoord door hun tweede moeder Catharina Struys toe te staan om levenslang het (ouderlijk) huis, gelegen bij de Dom in Utrecht, te blijven bewonen op voorwaarde, dat zij haar testament niet wijzigt. Verwezen wordt naar een testament ten overstaan van notaris C. van Doorn te Utrecht dd. 02-04-1692. Dit akkoord werd vastgelegd ten overstaan van notaris W. van Rheenen te Utrecht (notariële akte U119A1-224; akte is geroyeerd dd.10-03-1696). Als kinderen worden genoemd: Adriaen Gentman, lid van de Vroedschap van de stad Utrecht, Geertruijd (uit Ameide), Maria Gentman, gehuwd met Daniel Beuckelaer (predikant) en Mechtelt Gentman, gehuwd met Jacobus Leydecker (predikant). Nadere details worden uitgewerkt in een aparte akte ten overstaan van dezelfde notaris op 05-02-1696 (notariële akte U119A1-225).

10 Gemeentearchief Utrecht (Hamburgerstraat), DTB boek 99, blz.338.

11 NA; ORA Ameide, toeg.nr.3.03.08.010, inv.nr.37, folio 68 vso.

12 Boek Ameide 6A-1 in de DTB-bibliotheek van het Nationaal Archief.

Adriaens zwager dus. Daar werd bij vermeld: *huisvrouw van Arien Cornelisz Brouwer*. Met name ds. Jonckholt (de opvolger van ds. Auricanus) helpt ons met zijn lidmatenlijst uit 1663 verder: na (nr.12) *Adriaen Brouwer, secretaris van Ameijda*, vinden we (onder nr.13) diens vrouw: *Grietjen Teunis van Heusden*. Zou zij dan uit Heusden komen en zou het jonge paar daar zijn getrouwd? Op weg dus naar de archieven in Heusden...

En ja, hoor. Speurend in de archieven in Heusden vinden we in het Trouwboek van de gereformeerde kerk aldaar op 11-09-1649 een aantekening van ondertrouw:

Transcriptie:

Adriaen Cornelissen Brouwer, j.g. van Ameijden

Grietjen Toenis de Putter, weduwe van Johannes Elias, vendrich van Capiteijn Variëk

met in de kantlijn:

Gebooden tot Ameijda.

Attestatie gegeven den

9 Octobris 1649 om elders te trouwen.

Dat levert interessante informatie op:

- De 'gebooden', dwz. de aankondigingen van ondertrouw, zijn ook gedaan in Ameide, waar Adriaan verbleef.
- Grietje is dus eerder getrouwd geweest en wel met een soldaat. Overigens een heel gewoon verschijnsel in Heusden, want hier verbleven veel militairen, waarvan ook nog een behoorlijk aantal niet in militaire barakken verbleef, maar bij burgers inwoonde.
- Maar... ze zijn wel 'elders' getrouwd. Waar dan, en waarom? Grietje moet in Heusden hebben gewoond, anders zou de aantekening van ondertrouw hier nooit hebben plaatsgevonden.

Komen we meer van Grietje en haar familie te weten in Heusden en is zij daar dan ook eerder getrouwd? We hebben weer geluk: de aankondiging van ondertrouw van haar eerste huwelijk vinden we inderdaad terug en wel in het jaar 1640 (de 26^e juli):

Transcriptie:

Jan Jacob Elias, j.g. van Bommel, vendrich (onder) Capiteijn Cornelis van Variëk
Grietjen Toenis de Putter, j.d. van Heusden.

met in de kantlijn:

attestatie gegeven om elders

te trouwen den 11 octobr. 1640

En - bij toeval - zien we in het Trouwboek van Haaf-ten(!) de volgende aantekening:

Waarom Haaf-ten? Daar krijgen we geen antwoord

Ondertrouw 8 October 1640, huwelijk te Haaf-ten met attestatie, bruidegom Jan Jacob Elias, Jonghman van Bommel, bruid Grietjen Teunis de Putter, jon. dochter van Heusden.

op... Wel kunnen we nog iets afleiden uit deze gegevens: als Grietje trouwt in oktober 1640 zal zij ruw-
weg 20-25 jaar zijn geweest en dus rond 1615-20 ge-
boren kunnen zijn. Als zij in 1649 trouwt met Adria-
aen moet zij dan rond de 30-35 jaar zijn geweest.
Maar we vinden nóg meer gegevens: uit dit (eerste)
huwelijk wordt op 18-04-1642 te Heusden een doch-
tertje geboren: *Johanna Elias*. Bij de doopaantekening
wordt vermeld, dat de vader reeds overleden is...
Zou hij dan gesneuveld zijn? Grietje is dus al meer
dan zeven jaar weduwe als zij in 1649 trouwt met
Adriaen. Hoe zouden zij elkaar hebben leren ken-
nen? Had Adriaen soms zaken te doen in Heusden?

Bij zo'n huwelijk zou je zeggen: "dit moet wel een
dochter-van-stand geweest zijn..."; was vader Teu-
nis/Toenis dan een welgesteld man in Heusden? We
hebben daar geen duidelijke aanwijzingen voor ge-
kregen. Ook is het niet zeker, dat Toenis de Putter
zelf uit Heusden afkomstig was. Wel komen we hem
tegen als 'gewoon' burger, die o.a. in 1633 verponding
(belasting) betaalt voor zijn huis: hij woont dan in
het *eerste quartier beginnende aende Outheusdchense*
Poirt op nummer 11: *Thonis Jans de Puijter*. Bij deze
aanslag is het bedrag wel betrekkelijk hoog vergele-
ken met naburige panden, maar toch is er geen spra-
ke van een heel bijzonder pand. Als we dan even
springen naar het einde van de 17^e eeuw en Adriaen
een testament zien opmaken, dan blijkt hij ook de
nodige onroerende goederen te bezitten in Heusden,
nl. *een huijsinge en camer aan de Molenstraat, dat*
uijtgehangen¹³ heeft "het Casteel van Heusden" en het
pand *de Witte Hant bij de Wijksepoort* in Heusden.
Die moeten hem ongetwijfeld zijn toebedeeld uit de
nalatenschap van zijn eerste vrouw en zullen dus toe-
behoord hebben aan zijn schoonvader. Adriaen lega-
teert deze panden zorgvuldig: ze gaan naar de kinde-
ren van ene Adriaen van Lobbrecht. En wat blijkt...?
Deze Van Lobbrecht is de echtgenoot van Johanna
Jans Elias geweest, de dochter van Grietje de Putter!
De Heusdense panden gaan dus 'terug' naar de naza-

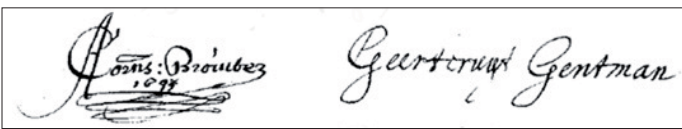
¹³ Hier zal wel bedoeld zijn een huis met een uithangbord, dat de naam van het huis aangaf.

ten van zijn stiefdochter. De cirkel is rond! Zelfs vinden we in de archieven van Heusden nog een akte¹⁴ d.d. 12 januari 1711, waarbij *Cornelis Lobbrecht*¹⁵, *woonende tot Leerdam als testamentaire erfgenaem van wijle de Heer Anthonij*¹⁶ *Brouwer in zijn leven secretaris tot Ameijden ... twee huizen nevens den anderen staande in de Molenstraat binnen de Stadt Heusden, daer van het een genoemd is van outs het Casteel van Heusden en het andere althans bewoont wordende bij de persoon van Jan Backer... met ten Oosten de weduwe Brouwer.... verkoopt aan Mevrouw Maria Magdalena van Rentzen, wed: van wijlen de Heer Cornelis Brouwer in zijn leven Capiteijn ten dienste deser lande, woonende binnen Heusden....* De prijs is vastgesteld op 190 gld. Die waarde van de huizen geeft eens te meer aan, dat het hier geen voorname panden betreft!

Overigens: de verschillende testamenten (uit 1693, 1695 en 1702) van Adriaen en zijn vrouw geven eens te meer aan hoe vermogend hij wel was: er viel heel wat te verdelen! En naast de onroerende goederen ook nog grote sommen geld (duizenden guldens!) en een *Bijbel en Psalmboek met goud beslagen*, 80 gulden waard. Bij de erfdeling worden niet alleen de kinderen van zijn stiefdochter bedacht, maar komen ook de kinderen en kleinkinderen van zijn zuster uitgebreid 'aan bod'. Er worden heel wat landerijen en heel wat huizen toebedeeld, zowel liggend in de omgeving van Ameide als in de buurt van Heusden. Van deze vererving zijn veel stukken¹⁷ in de archieven terug te vinden, inclusief alle aktes, die handelen over de verkopen, die deze kinderen later op hun beurt weer doen. Het voert hier te ver om er uitgebreid op in te gaan, maar we kunnen niet nalaten één opmerking te maken: zowel de gebroeders van Hullen (Adolph en Willem, zonen van Gijsbertje Cremer en Jan van Hullen) als de kinderen van Jannetje (de dochter, getrouwd met de chirurgijn Gerrit Capoen) zijn er niet gelukkiger van geworden... Adolph en Willem zijn later door Schout en Schepenen van Ameide onder curatele gesteld: op 28-07-1706 wordt er in Ameide publiekelijk bekend gemaakt, dat er goederen van deze mannen zullen worden verkocht en in 1709 blijkt Gerrit van Zijl de administrateur van hun goederen te zijn¹⁸. In het jaar 1709 zien we, dat Adolph wekelijks brood krijgt bedeed(..) bij de bakker en op 17-10-1710 is 'meneer' schielijk naar Amsterdam vertrokken. Willem werd nog verder financieel te gronde gericht door allerlei malversaties van zijn vrouw; zij was in Ameide een notoire dievegge, die voor haar vergrijpen ook nog eens op de Dam pu-

bliekelijk geselsd is.... En de Capoenen? De oudste zoon Gijsbert werd na het overlijden van zijn moeder in 1695 door Adriaen Brouwer in huis opgenomen en 'klaargestoomd' voor het ambt van secretaris (zijn opvolger). In 1702 - na Adriaens dood - werd hij inderdaad daartoe aangesteld, maar hij 'overspeelde zijn kaarten', werd in 1709 uit zijn ambt gezet en is betrekkelijk jong gestorven. Diens dochter Jannigje Capoen, 18 jaar oud, maakte *sig schuldig aen hoererij, dronkenschap en andere ongeregeltheden, waaruijt niet anders te wagten was als alderleij onheijlen en in 't vervolg van tijt een groote last voor den armen deser steele*. En dus stellen Schout en Schepenen in 1731¹⁹ voor haar vast te zetten in het stadhuis van Ameide en te sien of deselve berouw en leetweesen sal toonen van haare quade bedrijven en sooniet voorts permissie ommedeselve te brengen en confineeren in 't een of ander verbeeter- of tugthuijs. Het arrest blijkt niet te werken... het loopt nog verder uit de hand met haar als zij *nog een soon teelt uit een onbekende vader* en jaren later wordt zij metterdaad naar het tuchthuis in Utrecht overgebracht. Haar broer Adriaan Brouwer (ja, zo ging hij met zijn voornaam door het leven) Capoen deed zijn overleden oom ook al geen eer aan: hij misgaat zich ook en wordt voor herhaalde openbare dronkenschap eveneens 'verbannen' naar het verbeterhuis in Utrecht. Zus Gerrigje Capoen.... ze is in pure armoede gestorven. Ze konden met de weelde niet leven.... Al het vermogen van Adriaen Brouwer, dat hun was toebedeeld is 'in rook opgegaan'.

Terug nu naar 1684: Adriaen vervoegt zich dus bij de notaris omdat hij ziek is. Toch moet hij weer zijn opgeknapt, want we komen hem even later weer tegen in de officiële stukken als secretaris van Ameide en ook in zijn privé-leven zien we hem terug als hij in de negentiger jaren meerdere keren voor de notaris verschijnt (meestal in Utrecht) en zijn nalatenschap regelt. Bij die gelegenheden blijkt hij **geen** erfgenamen in directe lijn meer te hebben en dus moet zijn enige zoon inmiddels zijn gestorven. Zijn eigen dood komen we tegen in het jaar 1702.

Handtekeningen van Adriaen en zijn vrouw onder de testamentaire akte uit 1695.

Niet lang na zijn dood keert zijn weduwe terug naar haar familie in Utrecht, waar ze gaat wonen op 't *Oudenmunsters Kerkhoff*. Daar overlijdt zij in 1707 en wordt op 16 mei begraven in de *Jacobijkerk*.

Tot slot nog een curieus voorval uit de oude tijd. Van Geerttrui is nog een 'attestatie'²⁰ (oude naam voor: getuigenverklaring) nagelaten: op de 8^e februari 1695 verschijnt zij samen met twee buurvrouwen, n.l.

14 Streekarchief Heusden, ORA 439 Transportakten 1711 (korte samenvatting in ORA Heusden 722).

15 De zoon van Adriaen van Lobbrecht!

16 Dit moet eigenlijk zijn: Adriaen (Cornelisz).

17 Zie met name het testament van Adriaen Brouwer ten overstaan van Schout en Schepenen gemaakt in Vianen d.d. 11-02-1702, waarvan een extract is opgenomen in NA, ORA Ameide, inv.nr.12. Maar ook de weduwe van Adriaen en de voogden van de kinderen Capoen specificeren de legaten in een stuk voor Schout en Schepenen van Ameide, d.d. 08-02-1703 (met handtekeningen); zie NA, ORA Ameide, inv.nr.47, katern 3. Eerdere intenties van Brouwer mbt zijn erfenis zijn ook terug te vinden in stukken in Utrecht: voor notaris H. Vijandt d.d. 08-02-1693 nr.U78a5-6 en d.d. 26-07-1695 nr.U78a5-144.

18 Gemeente Zederik; oud archief Ameide, inv.nr.1: 'Resolutieboek van Schout en Schepenen 1705-1722'.

19 Gemeente Zederik; oud archief Ameide, inv.nr.10: 'Resolutiën van drost en geregte van Ameide en Tienhoven'.

20 NA; ORA Ameide, toeg.nr.3.03.08.010, inv.nr.49, folio 172.

Maaïke Claes de Wael, weduwe van de oud-schout Hendrick de Bruijn, en Neeltje Gerrits, de huisvrouw van Gerrit Schalcken van de Graaff, voor Schout en Schepenen op verzoek van ene Wouter Bastiaans. Zij verklaren dan het volgende:

...dat sij op gisteren naede middach ontboden sijn geweest ten huijse van den requirant, ende daer gecomen sijnde vonden aldaer in barensnoot sitten Geertje Wouterse, requirants dochter mette vroetvrouw, genaemt Annege Adriaens van Wouwenberch voor haer zittende, welcks vroetvrouw haer Geertjen Wouters affvraechde, wie de vader van haer kint, dat sij baeren soude, was, daer op sij Geertje Wouters antwoordend Jan Visser haer

gewesene basen soon, die sij seijde te wesen de soon van Arie Pieter Bouwensz woonend aende goukan(?) onder Rewijck ende dat sij met niemants anders ofte meer te doen hadde gehad dan alleen met hem Jan Arits....

In veel plaatsen was dit in die tijd een speciale plicht en taak van de vroedvrouw: in het geval van niet-getrouwde vrouwen moesten zij op het hoogtepunt van de weeën navraag doen naar de vader van het kind. De getuigen moesten dan zorgen voor de waarachtigheid en de vastlegging van wat ze vernomen hadden. Of daarmee altijd de waarheid bovenkwam...

Gemeente Zederik koopt vier voorstudies van het wandtapijt in het stadhuis in Ameide van Hans van Norden

Herman Beckmann

Recentelijk heeft de gemeente Zederik in Amsterdam vier krijttekeningen op papier aangekocht, die te zien waren op de grote expositie over de vroegere manden- en hoepmakerijen in Ameide en Tienhoven (Sionkerk 7 tot en met 10 oktober 2009).

Hans van Norden gebruikte deze krijttekeningen als voorstudies voor het uiteindelijke ontwerp van het wandtapijt.

Dit wandtapijt is uitvoerig beschreven in het artikel van Fransje Kuyvenhoven en Geertje Huisman dat gepubliceerd is in Jaargang 20, nummer 3, september 2009.

Het ligt in de bedoeling dat deze vier voorstudies een plaats krijgen in het stadhuis van Ameide. De krijttekeningen zullen met zogenaamd museumglas¹

moeten worden ingelijst om ze zo tegen het daglicht te beschermen. De Historische Vereniging is zeer in haar nopjes met deze belangrijke aankoop door de gemeente Zederik en zal er zorg voor dragen dat er bij de vier krijttekeningen een informatiebordje komt met meer achtergrondinformatie over de kunstschilder, de voorstudies en het wandtapijt.

¹ Het neusje van de zalm is tegenwoordig museumglas. Het woord zegt het al: topkwaliteit glas. Een werk voorzien van museumglas, is bijna niet te onderscheiden van een werk zonder glas. Geen enkele spiegeling of weergave van omgevingselementen!

VREEMDE SIGNEUREN IN ONZE TAAL

Paul Will

Het onlangs verschenen boek over de historie der Hervormde kerk van Lexmond heeft me aan het werk gezet. Naast heel veel interessants waarop ik nog eens wil terugkomen, viel mijn oog zo maar op bepaalde woorden die me taalkundig al langer bezighouden. Dat zijn namelijk insluipsels in onze moedertaal, nee, niet de besmettelijke Engelse ziekte, niet de ooit Duitse, doch die van Franse origine. Fraaie voorbeelden daarvan heeft de schrijver van dit standaardwerk, de heer Walter van Zijderveld, opgetekend uit diverse verslagen.

Zo krijgt in het jaar 1798 de plaatselijke predikant, G. van Kroon, die deze gemeente ca. achttien jaar tot zijn overlijden heeft gediend, via de president der *municipaliteit* (= gemeenteraad) bevel om ten raadhuijs te komen tekenen de verklaring zich loyaal te betonen jegens de Bataafse Republiek. Een decennium nadien doet zich een volgend perikel voor. We vernemen hoe Hervormd Lexmond tobberij krijgt met het verplicht zingen in de eredienst van minstens één lied uit de bundel 'Evangelische Gezangen', van hogerhand ingevoerd.

Uit een briefwisseling tussen de kerkenraad en de classis blijkt dat diaken Klaas van Sessen dwars ligt en blijft *persisteren bij zijne hartnekkigheid om te obedieren* (= gehoorzamen) aan de *resolutie* der synode. Hij weigert zijn mond open te doen tijdens het zingen van dat verplichte nummer. Blijft hij zijn lippen stijf op mekaar houden, dan behoort de gemeente hem te *dimitteren* (= ontslaan).

Nu hadden zich al eerder strubbelingen voorgedaan, onder meer had de ambachtsheer niet een kerkmeester benoemd buiten medeweten van de broeders om? Dominee had dit in der minne willen schikken, maar op blz. 209 reppen de kerkenraadsnotulen ervan: het stuk werd *in absentie* van de predikant na rijpe *deliberatie* voorgelezen met bevel van *insertie* (= opname) in het *acteboek*.

Toegegeven, dat deze exempelen stammen uit het tijdsgewricht dat ons volk zuchtend gebukt ging onder het Franse juk, maar toch...

U weet uiteraard dat die invloed van het Frans op de Nederlandse woordenschat niet van gister of van de Franse tijd is, maar heeft eerder haar instroom gekregen. Dat zojuist genoemde 'obedieren' is door Marnix van Sint Aldegonde, de meest waarschijnlijke schep- per van het Wilhelmus, één lettergreep langer de Prins in de mond gelegd. Let op de slotregels van ons volkslied: '...dat ik God den Heere / Der Hoogster Majesteit, / Heb moeten obédiëren / In der gerechtigheid'. En lezerlief, de laatst

de aanleiding tot de stroom
vreemd vocabulaire dat de Noordelijke
Nederlanden overspoelde, was vooral
de val van Antwerpen anno 1585.

Marnix van Sint Aldegonde (1540-1598): staatsman, godgeleerde en literator.

geprevelde woorden van de stervende Vader des Vaderlands waren niet zijn moedertaal-woorden, geen vaderlandse, maar Franse: "*Mon Dieu, aie pitié de mon âme et de ce pauvre peuple*" (= Mijn God, ontferm U zich over mij en over dit arme volk).

Neen, in die eeuw begon het Noorden om onder de verachtelijke kwalificatie van 'botte Hollanders' uit te komen tal van Franse woorden over te nemen.

Nu even een historisch tussendoortje inlassen: de aanleiding tot de stroom vreemd vocabulaire dat de Noordelijke Nederlanden overspoelde, was vooral de val van Antwerpen anno 1585. Gaan we eerst nog even een enkel jaar terug om stil te staan bij het conflict, dat geleid heeft tot de totale breuk met 'den Coninck van Hispaengjen'. Deze heeft 'den Prince van Oraengien' daar verblijvende in 1580 in de ban gedaan en een bloedprijs op zijn hoofd gesteld. Onze Guillaume d'Orange - zo noemde men hem daar gemeenlijk - was op dat moment genoopt in zijn 'Apo-

logie', in overleg met geestverwanten opgesteld, versregels uit het 'Wilhelmus' te her-toetsen. De slotregels 'Voor Godt wil ick belijden / Dat ick tot gheen en tijden / Den

Coninck heb veracht; / Dan (= maar) dat ick Godt, den Heere / Der Hoochster Majesteyt' heb te gehoorzamen. Staat in dit lijvige verweerschrift, in het Ne-

De val van Antwerpen anno 1585.

derlands en o.m. in het Frans niet dat hij met 'dè Potentaat der Potentaten' een vast verbond heeft gemaakt! Het geschrift, doortinteld van liefde jegens zijn volk, eindigt met de leus: 'Je maintiendrai'. Let wel: zowel de termen 'apologie' als 'potentaat' zijn van Franse origine om maar te zwijgen van de slotzin, die hèt Oranjedevies de eeuwen door is gebleven. Juli 1581 hebben de leden van de Staten plechtig het 'Placcaet der Verlatinge' ondertekend en beschouwen zich niet langer als onderdanen van een vorst die zich als een wrede beul gedroeg. Het effect van die banvloek en mogelijke beloning bleef niet lang uit, een laffe moordaanslag op de Prins aldaar volgt. Hij overleeft die wel, de dader, de slome Jean Jaureguy, een soort Van der Lubbe-figuur, niet. Ook zijn liefste gemalin Charlotte van Bourbon is bezweken door 't trouwe waken en verzorgen van haar echtgenoot. Zij is daar te ruste gelegd en weduwnaar Willem heeft met zijn gezin niet in Den Haag, maar in het ommuurde Delft zijn toevlucht gezocht. Voor zijn afscheid heeft hij nog zijn vriend en raadsman Marnix aangesteld tot buitenburgemeester van die stad. Wat wilde zeggen dat hij belast was met de hoogste leiding, de verdediging ervan en de onderhandelingen naar buiten. In dezelfde maand van de lafhartige moord op Oranje, juli 1584, raakte Antwerpen in een bijzonder benarde positie: de belegering door de bekwame Spaanse veldheer Parma begon. Marnix was als militair bevelhebber geen partij voor hem en bezat niet het doorzettingsvermogen van Oranje, wiens inspirerende kracht node werd gemist. Niet enkel strategisch was hij verre de mindere van zijn geduchte tegenstander, ook persoonlijk liet hij zich bij de onderhandelingen 'inpakken' door die Parma. Pogingen tot ontzet baatten niet en de burgervader stond zwak zowel naar binnen als naar buiten. Het stadsbestuur o.l.v. Marnix besluit een mogelijke 'peys' te bewerkstelligen. Met veel elan wordt Marnix ontvangen, maar op het stuk van religievrijheid blijkt de Spanjaard niet te vermurwen. Wel mochten de calvinisten eventueel nog vier jaar in de stad blijven om orde op zaken te stellen, 'mits ze geen schandaal maken'. Van die vrije aftocht maakten in die jaren duizenden gebruik.

Hoog tijd naar mijn eigenlijke thema terug te keren. Niet enkel protestanten zochten hun heil in de Noordelijke Nederlanden, in het bijzonder te Amsterdam. Onder hen was een schare kooplieden, industriëlen, geleerden, kunstenaars en handwerkslieden. Deze (im)migranten maakten met hun taal zoveel indruk dat de bourgeoisie best genegen was Françoise woorden en uitdrukkingen in haar repertoire op te nemen. Het deed toch elegant aan, maar werd soms als een beetje opzichtig sieraad ervaren. Dus is er in de literatuur af en toe de draak mee gestoken. Wie ooit in het voortgezet onderwijs oudere letterkunde heeft genoten, heeft wie weet wel 's geproefd aan Huygens bespiegelende gedicht, gewijd aan het Haagse Voorhout. Daarmee kwam die in 1621 op de proppen. Dat Voorhout ligt nu midden in de Hofstad, maar was toen nog niet opgenomen in het stedegeheel, er viel nog ongerept natuurschoon te genieten. De dichter kuiert denkbeeldig door het parkachtige Voorhout als de avond valt. Op die buitensingel beluistert hij verliefde paartjes, zittend in de groente. Dit wil niet zeggen dat die Trijntjes en Dirkies met hun vrijers het gewas vertrappen. Welnee, dat woord betekende toen nog kortaf: het groen en zij zitten keurig dichtjes op bankjes.

In de 77ste achtregelige strofe van dit lofdicht steekt deze luistervink de draak met het overdreven Frans, waarop het verliefde fatje, een Haagse klerk of officier, zijn aanbedene trakteert:

*'Noch een ander, van 't gebroedsel,
Dat of Pen of Degen voert':
Mijn soulas¹, mijn vreughden-voedsel,
Ah! quitteert U.E. la Court?²*

*Sult ghij eewigh absenteeeren³
(k Schat de Meid naer Leiden voer)
Wilt mijn flames obligeren⁴
Met een expedit retour.⁵*

Wat opvalt is dat de 25-jarige Constantijn Huygens, zelf bewonderaar der Franse beschaving die al op jonge leeftijd gedichten in die taal en het Latijn het licht heeft doen zien, nu flink de spot drijft met dat gekeuvel, doorspekt met Frans. Wellicht te verklaren, omdat deze 'even-huwelyxhaeter' jongstleden een blauwtje heeft gelopen.

Met de opmerking dat tijdens de Franse tijd het Voorhout omgedoopt was tot 'Cours Napoléon' 'quitteren' ook wij nu Den Haag en doen Leiden aan, waar tussen 1626 en 1637 het monumentale meesterwerk van vertaalkunst tot stand kwam: de Statenvertaling. Hierin bespeur je dat de *translateurs* (= oversetters) en daar dunnetjes overheen de *reviseurs* (= oversieners) het werk niet geheel van vreemde smetten gevrijwaard hebben. Ondanks het feit dat zeker de Noord-Nederlandse commissieleden ernaar gestreefd hebben zulke insluipsels te vervangen door woorden

-
- 1 troost, vreugde
 - 2 verlaat Uwé de Hofstad
 - 3 afwezig zijn
 - 4 liefde verplicht
 - 5 spoedige terugkeer

van eigen bodem. Temeer omdat de bijbel als voorbeeld had te dienen voor predikanten en eveneens voor het gewone volk was dit puristische standpunt van groot belang, maar toch.... Een aantal importwoorden zijn gebruikt die vooral oudere bijbellezers onder ons nog vertrouwd in de oren zullen klinken, zoals *ordineren*, *rebelleren*, *pestilentie*, *exempel*, *creatuur* en meer. Zo stond in de oudste drukken in het boek Ezra de uitdrukking *salaris trekken* (= verplichtingen hebben), evenzo *bannissement* i.p.v. verbanning en *tribuut* voor schatting. Over tal van termen moet af en toe in den brede gedelibereerd zijn, bijv. over de keus die men maakte tussen 'genereren' (= voortbrengen) en 'gewinnen'. Het geslachtsregister in Matthéüs 1 begint met 'Abraham gewon Izaäk', waarna nog dik dertig keer die typische zinsnede wordt herhaald: 'en ... hij gewon...' Beide kwamen aan bod: als het in het bijzonder over de Schepper ging, werd dat genereren gebruikt. Hoor maar naar Psalm 2 "Gij zijt mijn zoon, heden heb ik u gegeneerd, maar bij mensen bleef dat gewinnen staan. Stond in Jeremia 16: 4 eerst niet 'leedbanketten', wat in latere drukken 'rouwmaaltijden' is geworden?

Eindigen we met een fraai voorbeeld uit de oudste drukken van de S. V. Hierin luidt 1 Corinthe 15 vers 30: 'Waarom zijn ook wij alle ure in perykel? Op dat wondere woord komen we nog terug in de slotparagraaf.

Nu leg ik mijn oor te luisteren in onze leefomgeving en verzoek geïnteresseerde lezers hetzelfde mee te beleven. Wel ga ik een beetje leentjebuurt spelen bij oudere artikelen, wat volgens mij in zo'n geval mag, omdat het brokstukken van mezelf betreft. Die gingen over het navenante onderwerp, maar met dit verschil dat het uitsluitend handelde over het taal(tje) uit onze eigen contreie. Opvallend is dat Van Dale enkel aangeeft *contreien* met n: de meervoudsvorm dus.

Het merendeel heeft ooit gestaan in het streektaalblad dat betrekking had op het Alblasserwaards-Vijfheerenlands. Het kwartaalblad met de wat oubollige naam 'De Mauwerd' is ter ziele, maar de club is nog altijd actief.

Ach, herhalen kan *nôôit gien kwaad* en zeker niet als 't goedsmoeds gebeurt op een *ietewat* andere wijs over het *naovenante* onderwerp.

Na enig schikken, schuiven en schrappen is het volgende uit de computer gerold.

Als reeds gezegd doorspekten de welgeborenen hier te lande oudtijds hun conversatie gaarne met een aardig mondje Frans. Dit vond je bijv. ook terug in de stadhuistaal, waar van alles *geordonneert* en *gereglementeert* werd. Zo arresteerde ik een treffend voorbeeld inzake de brandpreventie in Termei. Daar zal komen een *extra-ordinaire visitatie* (= buitengewone schouw), zo de keurmeesteren iets 'ten ondege' hebben bevonden. Het slot van dit plakkaat luidt: 'Áldus gedaen ende geattesteert bij degenen die in het hoofd dezer order gementioneert zijn en opdat niemant ignorant soude zijn, soo sal die tweemaal agtereen volgende Sondag voor den Stadthuijse worden gepubliceert'. De balans opmakende concluderen we dat een enkele

vreemde term asiel heeft gekregen, maar dat o.a. *ignorant*, *visiteren* of *mentioneren* in het taalmuseum zijn bijgezet. En *extra-ordinaires* en bovengenoemd *potentaat* zijn compleet van hun voetstuk getuimeld.

Hier een paar stadhuiswoorden uit een huwelijksaankondiging (1722) van een zoon van dominee Barovius met een Amsterdamse schone: compareren, Notaris publicq, admitteren, in presentie en assisteren.

En wat nu zo aardig is: in onze leefomgeving springen nog een heleboel van die rare sinjeurwoorden naar hartelust vrij rond. Rijst daarbij niet de vraag: hoe komen we nu in vredesnaam hier aan die vreemde fratsen, veelal een tikkie verhaspeld?

Eerst echter een stapje opzij. Vlak na de oorlog meende men dat de streektalen geen lang leven meer beschoren zou zijn en het Algemeen Beschaafd de triomf zou behalen. Dit zou zeker gelden voor het taaltje dat in het groene hart werd gesproken. Dit Mid-Hollands plattelands had de pech dat het zo krap tegen het Algemeen Beschaafd Nederlands aan parkeerde dat 't daardoor al bar veel deukjes had opgelopen. Het werd zelfs uitgescholden voor Algemeen Onbeschaafd (= A.O.). Maar warempel... dialecten blijken taaier te zijn dan volk en wetenschap lang gedacht hebben. Weliswaar is het niet meer zo dat 'bekant ieder gat z'n eige plat had'. Zoetjesaan groeien lokale dialecten stukje bij beetje meer naar mekaar toe en ontstaan er mengstreektalen, zgn. regiolecten.

Die verklaring voor overleving is niet zo eenvoudig te geven, maar dialectologen wijzen in dit verband op twee voorkeuren. Om in vaktermen te spreken gaat het om de sociale en de individuele preferentie. Dat eerste duidt op het feit dat een dialect behalve accenten een machtig middel is om aan te geven tot welke sociale groep je behoort of zou willen horen. Je demonstreert ermee jouw groepsidentiteit. Bij het tweede aspect wijzen *letterliën* - om een oud woord en schrijfwijze van Huygens te citeren - op het principe van de minste weerstand: alleman spreekt in de informele dagelijkse situatie die taalvariëteit die je met de minste inspanning produceert. Groepsidentiteit plus gemakzucht dus! Dat laatste kun je complimenteren uitdrukken: die bondigheid is een vorm van energiebesparing.

Om niet van 'm'n apperdepo' (< à propos) af te raken gaan we schielijk terug naar onze streek, waar bedoelde verformfaaide woorden een plekje vonden en nog welig tierden. Plukken we als start een aardig Overleeks exempel: de Boenre- of Boenderpas, zo heet een verbindingsweggetje tussen Schoonhoven en de Vlist. Aan het end op de kruising met de Franse Kaai stond een café, dat historie en naam gemaakt heeft. Toen doortrekkende soldaten - weer die Franse tijd - alsmaar vroegen naar de 'bon repas' (= goede maaltijd) werd de weg erheen op den duur door de buurtbewoners zo genoemd, wat 'op de bollefooi' gebeurde, want het geheel had niks te maken met boenen, meer met 'te onpas'. Dat 'op de bollefooi' (= op goed geluk), ook wel uitgesproken als *op 'de bonne fooi'* stamt van het Franse

(< en bonne foie), wat oorspronkelijk letterlijk inhield: in goed geloof.

Die boender van daarnet doet me denken aan de vroegere boensters. Zouden die bedoelde verhaspelingen niet voor een deel hier gekomen kunnen zijn via de meisjes die indertijd voor hun trouwen een dienstje hadden gezocht in de grote stad? Daar namen zij somwijlen deftige woorden over van hun 'mesjeu' of 'madam'. Als de 'bôôien' nu af en toe met kort verlof huiswaarts keerden, wilden sommigen wel 's indruk maken op het thuisfront en gebruikten dikke woorden, die 'onderweeg of achteraf deur de familie 'n tikkie' geradbraakt wiere'. Dit is niet beperkt tot ons land, de Duitsers bijvoorbeeld hebben voor dit verschijnsel een fraai woord boordevol binnenrijm: 'Gesunkenes Kulturgut'

Vat maar 's bij de horens het woord 'koejenere' (< gouverner = heersen), wat dus niks met koeien van doen heeft, maar dat we nog wel herkennen in gouverneur.

Boezeroen (< bourgizon), 'n etter (< être); pronte madamme (< promptu); permitaasie (< parentage = tot de familie behorend).

Pesant (< en passant) nemen we mee twee voorbeelden van in mekaar gefrommelde werkwoorden: ver-rinnewere (< vernielen + ruïner) en opkalfateren (= opknappen + calfater = breekten oftewel naden dichten). 'n Meraokelse beste vint' komt van miracle = wonder. Uit m'n Dordtse tijd herinner ik me dat rare woord kokkebijne dat stamt van het Fr. concubine (= bijzit).

Als je goed op de uitspraak let, merk je dat een boel genoemde dialectwoorden wat mank lopen, ofwel kreupel gaan door ongelijke lengte, sommige woorden worden korter, andere langer. Hoe het zij, het zoëven genoemde gemak dat onze streektaalspreker dient, is er de oorzaak van dat bijv. heldere klanken vaak verdoffen tot de zogenaamde stomme e, luister maar naar *prakkezere, meleur, sebiel, gerizzeleveerd*. Zo hebben meer vogels van diverse pluimage 'onderweeg' heel wat veren moeten laten: *astrant* (< *assurant*), *drek* (< *direct*) en *krek* (< *correct*); *akkedere*; *akkefietjie*; *avvesere, één-toet-mem* (< *tout le même*): *sikkeneurig*, *ponteneur* (< *point d'honneur*).

Eindigen we als beloofd met dat wondere woord *perikel*, vervormd via *perikel* tot *prijkel*, waar we wel een staartdeling van kunnen maken, ja, niet rekenmaar taalkundig: Wel grappig is dat het woord – net als een ouder wordend iemand – niet krimp vrij is. Volgt u, geduldige lezer, ons bij de beklimming van de stamboom van dit oudje.

Daarvoor roepen we nog even op de excursie (< excursion, 'n fraai Frans leenwoord voor uitstapje) die we maakten naar Antwerpen eerder in dit artikel. Boven in de boom bungelt een verwant woord dat stond in een brief van een der predikanten die bij Antwerps capitulatie vrije aftocht kreeg. Deze schreef aan de vluchtelingengemeente in Londen: 'Ik ben hier met mijne mededienaers naer een periculose ende seer sorgelijke' reyse den 26 Augusti met goeder gesontheit aangekomen'

En in een verslag aangaande Hugo de Groots fatale

laatste tocht arresteerde ik dat hij 'met levenspericul aan land was geraakt'. Dus tachtig jaar later is het bewuste woord al een tikje ingedikt.

Dit geldt eveneens bij een bericht uit 1953: de watersnoodramp, waarbij toen een Papendrechtse ooggetuige uitriep dat *d'n dijk op prijkkel sting*.

En van de heer P. Verhagen, die diverse boeken over de Alblasserwaard op zijn naam heeft staan, viel op dat deze zich nog zuiniger uitdrukt. Hij noteert in zijn uitgave 'De stem van het water' (1987), dat de Waarders tijdelijke schuilplaatsen zochten als het prijk was. Daarentegen is ooit het grondwoord weer uitgedijd tot: *pericliteren*, een werkwoord dat in oude Kamerstukken terug te vinden is en 'gevaar lopen' betekende.

Wat opvalt is dat het woord perikel dikwijls met water in verband is gebracht, wellicht dat laatste voorbeeld niet, hoewel in debatten golven heel hoog kunnen gaan.

Algemener - gevaar dreigen niet met water van doen – leverden indertijd ouwetjes in onze streek commentaar op zaken zoals: *Dat tijltje errepel staot 'r prijkkel bij'* = armetierig; *'die paol staot nog 'n bietje prijkkel'* = halfvast. *Enne de trekpote sting prijkkel op 't fernois of 'n schutteltje op 't kommechie* = op het kantje!

Op deze wijze hebben tekenende vreemde woorden in ons modderlandje vastere bodem onder de voeten gekregen.

We hebben in het kort veel vreemde smetten gesignaleerd, ach, streektaalkrimp zet door en een groot deel van die rare sinjeuren dreigt op den duur toch historie te worden. *Wa doeneme nou d'r mee, opboesjandere* zeggen zuiveraars somwijlen? *Belnêent*, geven ze niet als de kleuren van de regenboog kleur en fleur aan het totaal. Daarom sluiten we met: Vive la

France' en we hopen nog terug te mogen komen op de Lexmondse kerkhistorie en op de veelzijdige Constantijn Huygens.

In '100 Verbeeldingen van Ambachten' vind je als vijfde "De metselaar" en in de slotregel prijkt het bewuste woord prijkkel = 'En prijkkel van een ewige doodt'.

De Metselaar. De quaa Gebuut, Vereist een muur.

De Mens bemuurd Zijn tijdelik leeven,
Om voort gevaar te Zijn omgeeven,
En 't Ewig deel leid veeltijds bloot;
Gelijk een GrensStat sonder wallen,
Ten roef van 's Vrijands overvallen,
En prijkkel van een ewige doodt.

Jonker Floris de Zwarte verwoestte Lexmond in 1132

Teun Bikker

Voor de geschiedschrijving van de middeleeuwen zijn we vooral aangewezen op oude kronieken. Laatst verscheen er weer een kroniek in gedrukte vorm van een anonieme schrijver, die aan het eind van de vijftiende eeuw de geschiedenissen van de Hollands graven en Utrechtse bisschoppen tot die tijd heeft opgeschreven.¹ Al lezend kwam ik bovengenoemde rampspoed tegen die Lexmond bijna negen eeuwen geleden trof. Zo'n bericht roept allerlei vragen op zoals wie was die Floris de Zwarte en waarom gedroeg hij zich zo agressief en speciaal tegen Lexmond? Sommige vragen zijn gemakkelijker te beantwoorden dan andere zoals we zullen zien.

Timpaan van de abdij van Bergen met Dirk VI en zijn moeder Petronilla.

Afkomst Jonker Floris

Onze Floris werd rond 1110 geboren als tweede zoon van Floris II, graaf van Holland, en Geertruida van Saksen. Een jonkheer of jonker dus uit een belangrijk adellijk geslacht. Zijn vader was graaf van Holland in de jaren 1091-1121 en had als bijnaam Floris de Vette. Onze kroniekschrijver noemde deze Floris II vreedzaam en mild van karakter. Moeder Geertruida was een vrome, maar ook sterke vrouw, die zich naar Petrus vernoemde tot Petronilla. Zij was een dochter van de hertog van Lotharingen; haar broer Lotharius was Rooms-Koning, later keizer van het Duitse Rijk, waartoe ook de Nederlandse gewesten in die tijd behoorden. De oudste broer van jonker Floris was Dirk, die in 1121 zijn vader zou opvolgen als graaf Dirk VI van Holland. Een jongere broer Simon werd geestelijke en zijn zuster Hadewijch ging het klooster in.²

1 Anonymus, Johan Huyssen van Kattendijke kroniek. *Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelandt ende van Vrieslant ende van den Stiche van Utrecht* (Den Haag 2005).

2 D.E.H. de Boer en E.H.P. Cordfuncke, *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)* (Zutphen 1995) 44-48.

Rivaliteit tussen broers

In 1121 overleed graaf Floris II in de bloei van zijn leven. Zijn oudste zoon en beoogd opvolger Dirk was nog te jong om als graaf te kunnen optreden. Moeder Petronilla nam de honneurs waar en regeerde met krachtige hand. Dit beviel haar zo goed, dat ze daarmee doorging ook toen Dirk VI al meerderjarig was. Deze Dirk was kennelijk niet zo ambitieus toen hij jong was en liet zijn moeder begaan. Dit in tegenstelling tot zijn jongere broer Floris, die zich een sterke persoonlijkheid toonde en veel mensen voor zich wist in te nemen. Ook zijn moeder had een zwak voor haar Floris, die zich in de periode 1129-1131 zelfs graaf van Holland begon te noemen. Dit kon Dirk VI niet over zijn kant laten gaan en begin 1131 nam hij de touwtjes weer in handen. In augustus

Floris II 'de vette'.

Dirk VI.

1131 kwam Floris de Zwarte echter weer in opstand tegen zijn broer, nu zonder hulp van zijn moeder. Hij werd gevraagd naar West-Friesland te komen en leider te worden van de opstandige Westfriezen en Kennemers. Een jaar lang leidde hij deze opstand tegen zijn broer, totdat hij zich onder druk van de Rooms-Koning in augustus 1132 weer verzoende met graaf Dirk VI. Een jaar later, in oktober 1133, werd Floris te Absteede bij Utrecht vermoord. Vanaf dat moment trad Dirk VI onbetwist op als graaf van Holland. In 1138 ging hij samen met zijn vrouw Sophia van Rheineck op pelgrimstocht naar Jeruzalem en bezocht hij ook de paus in Rome.

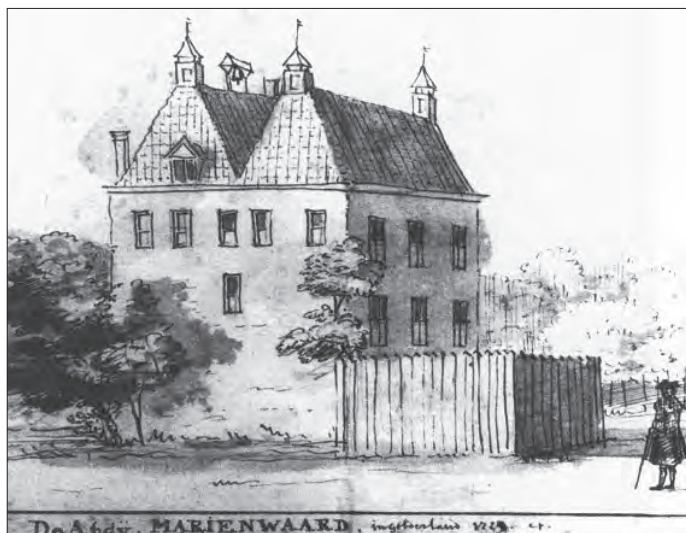
In de Kattendyke-kroniek lezen we wat meer details over de strijd tussen Floris de Zwarte en Dirk VI. Zoals we al gezien hebben pakte Floris aan met de opstandige Westfriezen en Kennemers in Noord Holland. Deze opstandelingen gingen op rooftocht in Holland. Dat liet Dirk niet op zich zitten en ging met een leger richting Haarlem. Floris, die met zijn Westfriezen in de buurt van Heiloo lag, wachtte de komst van zijn broer niet af en trok zich verder terug in West-Friesland. Dirk liet als straf delen van Kennemerland verwoesten maar de stad Haarlem bleef onbeschadigd. De oom van beide kemphanen, de

Rooms-Koning, hoorde van de strijd en stuurde een troepenmacht om de vrede te herstellen. Zo werden Dirk en Floris weer vriendjes volgens de kroniekschrijver en verkeerde het land weer in vrede.³

Politieke tegenstellingen

De gebeurtenissen rond 1130 stonden niet alleen in het teken van de rivaliteit tussen twee broers uit het geslacht van de graven van Holland. Allereerst waren er spanningen binnen het graafschap Holland; met name de Westfriezen rond Alkmaar wilden de graaf van Holland maar moeilijk erkennen als hun 'heer'. Ook de Kennemers, wonend in Haarlem en omstreken, kwamen in het geweer tegen de (hoge) belastingen van de Hollandse graaf. Petronilla en Dirk VI hadden daar veel mee te stellen en Floris de Zwarte zag daarin mogelijkheden om zijn eigen ambities te verwezenlijken.

Maar net zo belangrijk waren de machtsverhoudingen tussen de leiders van de verschillende gewesten onderling en met de Rooms-Koning. In die jaren vormde de familie Cuijk een sterk machtsblok volgens Van Bavel.⁴ Herman van Cuijk was graaf van Cuijk, broer Godfried graaf van Arnsberg (in Sauerland) en een andere broer Andreas zelfs bisschop van Utrecht. Tegenover dit machtsblok stonden de Hollanders en de Rooms-Koning Lotharius, die ook familie van elkaar waren (Lotharius was een halfbroer van Petronilla, de moeder van Dirk VI en Floris de Zwarte).

Eerst leidden deze politieke spanningen nog niet tot conflicten. Zo was Floris de Zwarte nog te gast bij de familie Cuijk bij de stichting van de abdij Mariënweerd. Maar in 1131 besloot Lotharius om twee heerlijkheden in Friesland (Westergo en Oostergo) aan Holland te schenken ten nadele van de bisschop van Utrecht. Dat zal de Cuijken niet lekker hebben gezeten.

Floris en Heilwich, romantiek in de polder?

De vlam slaat pas in de pan wanneer Floris de Zwarte wilde trouwen met Heilwich van Rode, een dochter van Adelheid (Aleid) van Cuijk. Heilwich's vader was overleden; als haar voogd trad Herman van Cuijk op, die dit huwelijk absoluut niet zag zitten en toestemming weigerde. Zou Floris verliefd zijn geweest op Heilwich of had hij belangstelling voor haar bezittingen (of beide)? Weigerde Herman op zijn beurt uit haat tegen de Hollandse gravenzoon of was hij beducht voor een overheersing van de Hollanders? Hoe het ook zij, Floris wachtte een eventuele bemiddeling niet af en begon zich maar vast de burchten en bezittingen van Heilwich met geweld toe te eigenen. Herman van Cuijk heroverde zijn familiebezit weer, waarop Floris de Zwarte uit wraak een plundertocht ondernam in het Cuijkse gebied. Zo was de vete tussen de grafelijke familie uit Holland en de familie Cuijk een feit geworden.⁵ Het merkwaardige is overigens, dat we in deze geschiedenis niets lezen over de rol van Dirk VI. Zou Floris geheel op eigen houtje hebben gehandeld of had hij de steun van zijn familie, inclusief de Rooms-Koning? Zijn drastische optreden lijkt wel in die richting te wijzen; zonder hun steun zal hij niet zo gauw een conflict met de machtige familie Cuijk zijn aangegaan. Maar ja het was een heetgebakerd figuur zoals we later ook nog zullen zien.

In de Kattendijke-kroniek lezen we een wat andere interpretatie van deze 'romance'. Twee edellieden, de heren van Arntsberg (Arentsberg) en van Cuijk kwamen op de proppen met hun nicht (dezelfde Heilwich van Rode of Rochem), die zij als bruid aan Jonker Floris wilden schenken. Zij wilden daarmee Heilwich aan een goede partij helpen, waarom precies is niet duidelijk. De bisschop van Utrecht (Andreas van Cuijk), een andere oom van de beoogde bruid, was het hier niet mee eens en verbood het huwelijk. Floris dacht dat hij door de heren van Arntsberg en Cuijk (broers zoals we gezien hebben) in de maling was genomen en sloeg er gelijk op los. Hij bracht beide heren grote schade toe, waarop de bisschop met zijn leger te hulp kwam. Daar kon Floris niet tegen op en hij verloor veel volk volgens onze kroniekschrijver, een reden om wraak te nemen op de bisschop van Utrecht.

In de Rijmkroniek van Melis Stoke lezen we nog een wat andere interpretatie. Hier zouden de (dienst-) mannen rond jonkvrouw Heilwich hebben geregeld dat jonker Floris bij haar op bezoek kwam met als gevolg dat hij '... werde sine man...'. Zij gaven bovendien alvast de burcht en het land van de jonkvrouw aan Floris en smeekten (tevergeefs) oom Herman van Cuijk (de voogd van Heilwich) om toestemming voor het huwelijk.⁶

Welke lezing het dichtst bij de waarheid ligt is moeilijk te bepalen. Ging het initiatief voor het beoogde huwelijk uit van Floris zelf of probeerden de gebroeders Cuijk hem voor hun karretje te spannen? Waren het de dienstmannen van jonkvrouw Heilwich, die

3 Kattendijke-kroniek, 229-230.

4 B.P.J. van Bavel, *Goederenverwerving en goederenbeheer van de abdij Mariënweerd (1129-1592)* 125.

5 Th.A.A.M. van Amstel, *De heren van Amstel, 1105-1378* 52.

6 Melis Stoke, *Rijmkroniek van Holland* (<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/Rijmkroniek>) r. 1570-1600.

graag een nieuwe sterke heer aan het bewind wilden hebben om hun belangen te verdedigen? Weigerde Herman van Cuijk als voogd of zijn broer Andreas, de bisschop, om toestemming te geven voor dit huwelijk? Het resultaat was hetzelfde: een conflict tussen Floris de Zwarte met aanhang en de bisschop van Utrecht c.s.!

Verwoesting van Lexmond

Een direct gevolg van de ruzie was dat ‘...*Florijs verbrande die stede van Lexmonde*.’ Volgens Van Bavel werd hij daarbij geholpen door de ministerialen⁷ van het bisdom Utrecht, die de bisschop een loer wilden draaien. In Lexmond was er een ‘versterking’ van de bisschop, een burcht of een versterkte boerderij. Het is niet geheel duidelijk of alleen die versterking of het hele dorp (‘die stede’) er aan ging, de bronnen zijn daar niet eensluidend over.

Melis Stoke verwoordde het conflict tussen de bisschop en jonker Floris als volgt:

*So dat hem Florens terstonde
Of bernde sine veste lexmonde
Dat doe was een vaste stede
Ende verboot hem Utrecht mede*

Bisschop Andreas van Cuijk verjaagd

Floris en zijn aanhang lieten het niet bij de strafexpeditie naar Lexmond. Ze trokken naar de stad Utrecht en namen bezit van de stad. Bisschop Andreas moest vluchten voor dit geweld. Floris en de dienstmannen sloegen hun kwartier op in de gebouwen van het kapittel van St. Marie. De bewoners, kanunniken, moesten het veld ruimen, de paarden werden zelfs in de kapittelkerk gestald. Zo’n provocatie kon natuurlijk niet ongestraft blijven.

Floris de Zwarte vermoord

De gebroeders Cuijk beraamden een tegenaanval om de orde te herstellen. Ze lokten Floris op 26 oktober 1133 in een hinderlaag bij Abstede (bij Utrecht), waarbij hij het leven liet. Zo ging dat in de middeleeuwen: oog om oog, tand om tand. Zijn lichaam werd begraven in het klooster van Rijsburg.

Na de dood van Floris

De bezetting van Utrecht door de ministerialen duurde nog enkele maanden voort. De vete werd bijgelegd en de bisschop keerde weer terug in de stad Utrecht. Hij bestrafte de dienstmannen, die mee gedaan hadden aan het oproer, door ze te excommuniceren.

Rooms-Koning Lotharius en Dirk VI lieten het er echter niet bij zitten en ondernamen een strafexpeditie vanwege de moord op hun neef respectievelijk broer Floris de Zwarte. In de Kattendijke-kroniek heet het dat de heren van Cuijk en Arnsberg en de bisschop uit hun landen werden verdreven en al hun

goederen werden verbrand en verwoest. Andere bronnen zijn wat genuanceerder. Het kasteel in Cuijk werd verwoest; Godfried van Arntsberg en Herman van Cuijk werden verbannen van hun leengebieden. Hun broer, bisschop Andreas, werd gedwongen de excommunicatie van zijn ministerialen teniet te doen alvorens hij weer zijn functie als wereldlijk heer mocht uitoefenen. Daarmee was de macht van de familie Cuijk aanzienlijk verminderd.⁸

Tenslotte

Over Floris de Zwarte weten we nog heel wat, zoals we hebben gelezen. Een echte vechtersbaas, die het aan de stok kreeg met zijn broer, de heren van Arentsberg en Cuijk en zelfs de bisschop van Utrecht. De kroniekschrijver noemde hem stoutmoedig, wat nog werd versterkt door zijn verwantschap met de Rooms-Koning, zijn oom.

Over de verwoestingen in Lexmond heb ik verder niets kunnen vinden. De versterking van de bisschop ging in vlammen op, wellicht zijn er ook enkele huizen en schuren in brand gestoken; over doden en gewonden is niets bekend.

Waarom Floris zich keerde tegen Lexmond valt te verklaren uit zijn conflict met de heren van Cuijk, waartoe ook de bisschop van Utrecht behoorde. De bisschop had een versterking in Lexmond en op die manier kon Floris wraak nemen, daarbij geholpen door een aantal dienstmannen uit het bisdom Utrecht. Floris en zijn makkers hadden ook een andere plaats kunnen kiezen voor hun wraakoefening; misschien waren zij net in de buurt van het dorp en was er geen sterke bewaking aanwezig, waardoor zij hun kans schoon zagen.

Zo werden de arme inwoners van Lexmond het slachtoffer van de machtsstrijd tussen de bisschop van Utrecht en de grafelijke familie uit Holland. Maar het betekende gelukkig niet het einde van Lexmond; bijna 900 jaar later is het dorp nog bijna dagelijks in het nieuws door de filemeldingen op de A27. Andere tijden, andere problemen is de conclusie.

Literatuur

Amstel, Th.A.A.M. van, *De heren van Amstel 1105-1378* (Hilversum 1999).

Anonymus, *Johan Huyssen van Kattendijke kroniek. Die historie of die cronicke van Hollant van Zeelandt ende van Vrieslant ende van den Stiche van Utrecht* (Den Haag 2005).

Bavel, B.P.J. van, *Goederenverwerving en goederenbeheer van de abdij Mariënweerd (1129-1592)* (Hilversum 1993)

Boer, D.E.H. de en E.H.P. Cordfunke, *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)* (Zutphen 1995).

Dek, A.W.E., *Genealogie der graven van Holland* (Zaltbommel 1969).

Stoke, Melis, *Rijmkroniek van Holland* (<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/Rijmkroniek>).

Het geslacht Terlouw

Hans van den Heuvel

Leden van het geslacht Terlouw passeerden in het Nieuwsblad al enkele malen de revue. Zo werd in september 2007 in een artikel over de “vanouds bekende Ameidesche Paardenmarkt” gewag gemaakt van de aan de Prinsengracht wonende Geerit Terlouw, die “met paard en koets bij de boeren langsging om paarden te kopen en te verkopen”. Zijn oomzeggers Cornelis (Kees) en Nicolaas (Niek) Terlouw werden vermeld in de editie 2009-1 in verband met hun familierelatie met Nicolaas (Klaas) den Oudsten, die van 1935 tot 1964 in de “Warnarda en Jacobshoeve” op de Tienhovense Hogewaard woonde. Verder komen beide takken van de familie aan de orde in mijn elders in deze editie van het Nieuwsblad opgenomen artikel, waarin aandacht wordt besteed aan allerlei veranderingen die zich sinds het midden van de vorige eeuw in de samenleving van Ameide en Tienhoven hebben voltrokken.

Er is dus sprake van een zekere mate van verwevenheid tussen de geschiedenis van het geslacht Terlouw en die van Ameide en Tienhoven. In dit artikel wordt beschreven hoe dit geslacht in onze regio is geworteld. Dit voert ons terug tot de tijd van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

De oudste generaties

Thonis Woutersz Terlouw, de stamvader van het geslacht Terlouw, werd namelijk in 1595 geboren in Goudriaan. Hij overleed daar in 1677 en werd begraven in de hervormde kerk. Zijn eerste vrouw was Mariken Cornelisdr (1600-1628); zijn tweede vrouw heette Adriaentje Nijssen van Muilwijck, in 1605 te Slingerland-Goudriaan geboren uit het huwelijk van (Dio)nijs Jansz van Muilwijck en Geertruid Gerritsde en aldaar overleden in 1678.

Uit het eerste huwelijk werd in 1634 in Goudriaan een zoon geboren, die Jan Teunisz werd genoemd. Hij trouwde in 1667 met de eveneens in Goudriaan geboren Neeltje Pietersdr Brandwijck (1640-1694), wier ouders Pieter Jansz Brandwijck en Huibertje Willemsdr waren. Het echtpaar Terlouw-Brandwijck moet naar “Meerkerksbroeck” zijn getrokken, want daar werd in 1670 hun zoon Nijs Jansz geboren, bij wiens doop Thijs Teunis, Willem Pieters en Marrigjen Teunis de getuigen waren. Hij stak de Lek over om in 1693 op Nieuwjaarsdag te Jaarsveld in het huwelijk te treden met de daar in 1670 geboren Maagje Adriaansdr van Oostrum. De man overleed in 1706, zijn vrouw in 1726.

Uit hun huwelijk was in 1704 in Meerkerk een zoon

geboren, die de namen Jan Nijsz kreeg. Hij bleef in Meerkerk wonen en trouwde daar in 1738 met de dertien jaar jongere, eveneens uit deze gemeente afkomstige Jantje Claasdr de Wit, kind van Claas Jacobsz de Wit en Aaltje Cornelisse. Jan Nijsz overleed in 1748, 29 jaar eerder dan zijn weduwe.

Hun in 1741 te Lakerveld geboren zoon Claas is de eerste telg van het geslacht Terlouw, wiens beroep (landbouwer) in de annalen is terug te vinden. Hij trouwde in 1776 in Arkel met de Saartje geheten dochter van Gerrit Liefbeek en Geertje Jacobse Rouwert, die in 1754 in Nieuwland ter wereld was gekomen. Haar was geen lang leven beschoren: ze overleed begin 1792 te Meerkerk op de leeftijd van 37 jaar. De weduwnaar van Saartje overleed in 1815, eveneens in Meerkerk.

Uit het huwelijk van Claas Terlouw en Saartje Liefbeek werd in 1780 zoon Gerrit geboren, die “landbouwer en bouwman” werd. Hij ging in 1813 in Meerkerk een echtverbintenis aan met de daar in 1788 geboren Jannigje van Genderen, dochter van Dirk van Genderen en Sijgje Buizert. De man overleed in 1846 te Lexmond. Het jaar en de plaats van het overlijden van de vrouw, die als “bouwvrouw” te boek stond, zijn niet bekend.

Cornelis Terlouw (1825-1908)

Op 2 juni 1825 werd uit hun huwelijk in Meerkerksbroek een zoon geboren, die Cornelis werd genoemd. Het heeft zin om bij deze Terlouw langer stil te staan dan bij zijn voorgangers, niet alleen omdat er met betrekking tot hem aanzienlijk meer informatie beschikbaar is, maar vooral vanwege de belangrijke rol die hij in de tweede helft van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw in Ameide en Tienhoven op kerkelijk gebied heeft gespeeld.

Alvorens daar toe over te gaan, vermeld ik dat Cornelis Terlouw op 28 januari 1852 in Lexmond in de echt werd verbonden met de uit Ameide afkomstige Annigje van Besooyen, op 7 oktober 1826 geboren als dochter van Gerrit van Besooyen en Maria Bassa. Het echtpaar kreeg twaalf kinderen, vijf zonen en zeven dochters, van wie de eerste zeven in Lexmond en de anderen in Ameide werden geboren. Vijf van hen

bereikten de volwassenheid niet en de op één na oudste dochter, de in 1854 geboren Maria, overleed in 1875 te Ameide op 21-jarige leeftijd. De oudste dochter, die de naam Jannigje droeg en in 1852 werd geboren, was van beroep winkelierster. Zij trad tweemaal in het huwelijk, in beide gevallen in Ameide: in 1877 met de

✂ Thonis Woutersz Terlouw, de stamvader van het geslacht Terlouw, werd namelijk in 1595 geboren in Goudriaan. Hij overleed daar in 1677 en werd begraven in de hervormde kerk.

daar in 1854 geboren schoenmaker Arie van Kekem, zoon van Gerrit Ariesz van Kekem en Maaïke de Bie, en in 1884 met de uit Langerak afkomstige, in 1854 geboren winkelier Huibert Verhoef, zoon van Dirk Verhoef en Annigje Alblas. Jannigje Verhoef-Terlouw stierf in 1899 op 46-jarige leeftijd in Ameide.

Haar vier jaar jongere zuster Annigje bereikte de voor die tijd zeer hoge leeftijd van negentig jaar. Zij was de vrouw van de in 1852 in Ameide geboren hoepmaker Cornelis de Kruyk, die eveneens hoogbejaard (87) werd. Hij was een zoon van hoepmaker Hendrik de Kruyk en Elsje van As. Cornelis de Kruyk en zijn vrouw Annigje overleden in Ameide in respectievelijk 1940 en 1946.

Een jongere zuster, die de naam Klaasje droeg, zag in 1862 het levenslicht. Zij verliet als enige van de kinderen Terlouw de regio, na in 1893 in Ameide te zijn getrouwd met de in 1858 in Tienhoven geboren metselaar Gerrit van Zessen, zoon van Klaas van Zessen en Mijnsje van Middelkoop. Het echtpaar vestigde zich in Vlaardingse, waar Klaasje in 1940 overleed. De jongste van de gezusters Terlouw, de in 1867 geboren Geertje, werd in 1896 de vrouw van Bart Streefkerk, in 1862 in Ameide ter wereld gekomen als zoon van Pieter Streefkerk en Antonia Veen. Bart was net als zijn zwager Cornelis de Kruyk hoepmaker. De jongste kinderen van Cornelis Terlouw en Antje van Besooyen, Geerit en Gerrit Cornelis, waren de enige zoons die volwassen werden. Aan beiden wordt aandacht besteed bij de behandeling van de achtste generatie van het geslacht Terlouw.

Hun vader Cornelis was in den aanvang “hennepbraker” – een beroep dat toelichting behoeft, temeer daar de hennep teelt heden ten dage wordt geassocieerd met de productie van hasjiesj, marihuana en andere narcotica. Dat was in de hier beschreven periode niet het geval: in de Alblasserwaard, de Vijfheerenlanden en andere delen van ons land (en ook in België) lagen destijds tal van akkertjes, waar hennep werd verbouwd – een snelgroeiende, eenjarige, netelachtige plant (*Cannabis sativa*), uit de vezels waarvan touw, garen en zeildoek werden vervaardigd. Dat gebeurde in lijnbanen (touwslagerijen). De benaming “Lijnbaan” komt in onze tijd in Rotterdam, Den Haag, Vianen en elders nog voor als straatnaam. Deze vorm van nijverheid is in de loop der jaren vrijwel geheel verdrongen door de ontwikkeling van synthetische vezels en plastics.

Het braken van de hennep, waarbij de vezels werden gescheiden van de scheven (houtachtige stengels), vormde een wezenlijk onderdeel van het oude productieproces. Ik heb niet kunnen achterhalen in welk jaar Cornelis Terlouw de hennepbraak (= werktuig om hennep te braken) aan de kant heeft gezet om verder als koopman door het leven te gaan.

Geestelijk leven

Ik ga nu nader in op de betekenis, die Cornelis Terlouw vanaf het midden van de jaren zestig van de negentiende eeuw tot aan zijn overlijden op 3 april 1908 heeft gehad voor het kerkelijk en het maatschappelijk leven in Ameide en Tienhoven. Hierover is veel informatie voorhanden, omdat in augustus 1909 – bijna anderhalf jaar na zijn dood – een door hem zelf geschreven “BEKEERINGS- en LEVENSGESCHIEDENIS” verscheen, een uitgave van de boekhandel van de weduwe T. van Vliet te Ameide. Op de titelpagina wordt nadrukkelijk vermeldt dat betrokkene “Ouderling te Ameide” was. Het 32 pagi-

na's tellende geschrift kostte vijftien cent (“Franco per Post 17 ct”), waarbij dient te worden aangetekend dat het “Voor- en Naschrift” van de legendarische dominee Maarten van Grieken, die van 1902 tot 1910 in Ameide stond, in totaal negen pagina's omvat (zie ook het artikel van Paul Will over deze predikant in de editie 2009-4 van het Nieuwsblad).

In de publicatie geeft Cornelis Terlouw een korte beschrijving van zijn afkomst, waaruit blijkt dat hij als het zesde van negen kinderen al zijn broers en zusters heeft overleefd. “Ons voorgeslacht bestond niet uit vele edelen of machtigen, uit vele wijzen of aanzienlijken” zo merkt hij in dit verband op “Ook heb ik niet gehoord dat er onder hen geweest zijn, die zich zelf als arm zondaar voor God hebben leeren kennen; maar ze zijn allen gestorven zooals ze geboren waren, en behoorden tot dat geslacht, waarvan de Schrift zegt: in zonde ontvangen en geboren en alzo kinderen des toorns”.

“Uit zulk een geslacht ben ik op 2 januari 1825 ter wereld gekomen en opgegroeid zonder bepaalde lichaamsgebreken. De Heere had mij begiftigd met een vlug verstand en hoewel ik niet lang school gegaan heb, had ik in dien tijd toch zooveel geleerd van lezen, schrijven en rekenen, dat ik verkregen had, wat ik in het maatschappelijk leven voor mijn stand noodig had”.

Cornelis Terlouw gaat vervolgens in op zijn jeugdjaren: “Hoe meer ik met het wereldsche leven in aanraking kwam, hoe meer de lusten en begeerlijkheden van het booze hart en van het vleesch in mij ontbrandden, zodat ik in mijn jongelingsjaren geheel opging in het leven dat vreemd van God is. En daar ik geen tegengif van vermaning of waarschuwing ontving, verwilderde ik geheel, 't welk zoo doorging tot mijn negentiende jaar. Mijn leven was van God vervreemd; het was een leven naar het vleesch”.

Een cruciaal moment in het leven van de jonge Terlouw was het overlijden van zijn vijf jaar oudere broer in de vroege morgenuren van 2 december 1844, nadat “in de daaraan voorafgaande nacht de Heere zich aan hem had geopenbaard”. Deze ingrijpende gebeurtenis bracht hem ertoe na te denken over “dood en eeuwigheid en de noodzaak anders te gaan leven”. De verhuizing van het ouderlijk gezin van Meerkerksbroek naar Lexmond, waar zijn vader ingaande 1 mei 1846 een boerderij had gehuurd, speelde hem evenwel parten, omdat hij in de nieuwe woonomgeving “op een weg geraakte, die veel booser en ruwer” was dan die welke hij in Meerkerksbroek had bewandeld. Dit bracht met zich mee dat hij “tot zijn 25^e levensjaar leefde naar de begeerte zijns harten en naar de lusten des vleesch, voortgaand op de weg des verderfs” – een periode van ernstige ziekte in 1847, die hem tot inkeer had kunnen brengen, ten spijt.

Medio januari 1850 kwam de ommekeer: “Half januari in de kerk zijnde – want hoewel ik in een weg van zonde wandelde, ging ik toch geregeld elken Zondag tweemaal ter kerke, schoot de Heere een pijl van Zijn Woord in mijn hart”. Het was het begin van een lange worsteling, waaraan een einde kwam, toen Cornelis Terlouw in dat jaar “op Pinkster-Maandag met een neef naar een gezelschap ging, waar niet gesproken

werd over de wereld met al haar begeerlijkheid, maar over de dingen van het koninkrijk der hemelen. Daar werd mijn hart geheel mee ingenomen en bemoedigd ging ik naar huis”.

In de daarop volgende periode ondervond hij veel steun van de zijde van ds. J.C. de Vijver, die van 1850 tot 1852 hervormd predikant te Schoonrewoerd was. De volgende passage uit de Bekeringsgeschiedenis heeft hier betrekking op:

“Bijna twee jaar mocht ik elken Zondag met veel genoegen te Schoonrewoerd kerken, want de Heere gaf zijn zegen onder de verkondiging van Ds. De Vijver.

Het volk kwam van heinde en ver om de prediking bij te wonen en er was leven onder het volk! Wij gingen dan ook geregeld van Lexmond naar Schoonrewoerd, mijn broer Nijs en ik, W. Scherpenzeel met zijn broer Harmen en nog anderen, die van tijd tot tijd met ons meegingen. Ook uit Heijcop gingen de oude Leendert Vuurens en W. Schrij en zijn vrouw. En zoo hadden wij een genoeglijk gezelschap, ’t welk op Schoonrewoerd aangroeide met mensen uit Asperen, Leerdam en Schoonrewoerd, zoodat we daar ’s middags soms met 25 à 30 bij elkander waren. Dan werd er besproken wat de Heere met onze zielen gedaan had”.

In de loop van 1862 verhuisde Cornelis Terlouw met zijn vrouw en (toen nog) zes kinderen naar een boerderij aan de Prinsengracht te Ameide.

Men zou denken dat in het geschrift melding wordt gemaakt van wederwaardigheden uit de lange periode (1862-1908) van zijn verblijf aldaar. Dat is evenwel niet het geval: Ameide wordt nergens vermeld. Voor Tienhoven geldt hetzelfde.

Het “Naschrift” van ds. Van Grieken verschaft daarentegen wel informatie over deze periode. Uit diens tekst kan worden opgemaakt dat Cornelis Terlouw na aankomst in Ameide aansluiting zocht en vond bij een “vriendenkring”, die zich had afgekeerd van de plaatselijke Hervormde Kerk, omdat die als te vrijzinnig (“te locht”) werd ervaren (“er werd niet de oude, beproefde waarheid naar de schriften verkondigd”). De voornaamste steen des aanstoots was de prediking van ds. Willem van Beuningen, die van 12 november 1854 tot aan zijn emeritaat (op 29 november 1882) in Ameide stond en aan wiens leven en werken dr. P.D. ’t Hart aandacht heeft besteed in de editie 2006-2 van het Nieuwsblad.

Cornelis Terlouw en zijn medestanders, tot wie onder anderen Willem Verheij, Teunis van Vliet en Louw Pieters van Lomwel behoorden, waren voorstanders van een orthodoxe interpretatie van de Bijbel (“inhoudend de erkenning van Gods Woord als eenigen

regel voor leer en leven”). In de praktijk leidde dat ertoe dat zij niet bij ds. Van Beuningen of andere vrijzinnige predikanten ter kerke gingen, maar “gezelschap” (= onderlinge samenkomsten) hielden in de nog altijd bestaande “timmermanswerkplaats” van Verheij aan het eind van de, toen nog “Brouwerij” geheten, Molenstraat.

Geruggesteund door de nieuwe Kerkorde van de Nederlands Hervormde Kerk van april 1881 wisten Cornelis Terlouw c.s. te bewerkstelligen dat de Hervormde Kerk van Ameide in 1883 “om ging”; met andere woorden: van vrijzinnig orthodox werd, zodat het mogelijk was de schuur van Verheij te verruilen

voor het kerkgebouw in het centrum van de gemeente. De 15e april van dat jaar was een hoogtijdag voor hem. Op die dag werd hij namelijk tot ouderling bevestigd door ds. T.J. Ringeling uit Lexmond. Bijna twee jaar daarna – op 12 april 1885 – deed ds. P. Bongers, “Candidaat te Nieuw-Lekkerland”, zijn in-

trede in Ameide als eerste predikant van orthodoxe huize.

“Of Terlouw, de eenvoudige, ongeletterde, zwakke man, toen tevreden was?” zo lezen we verderop in het “Naschrift” van ds. Van Grieken “Ja, wel dankbaar. Maar ... niet voldaan. Er moest een School met den Bijbel komen in de Gemeente. Waarom? Wel, mag dat dan, dat op de school, zes dagen in de week, bij alle onderwijs, de Naam des Heeren verzwegen wordt en Gods woord aan onze gedoopte kinderen wordt onthouden?”.

Die School met den Bijbel kwam er ook: de opening vond plaats op 1 mei 1890. Cornelis Terlouw behoorde samen met ds. J.F. de Klerk, A. van Kekem, A. van der Linden en H. Spek tot de oprichters en was gedurende drie jaar secretaris van het schoolbestuur.

De oprichting van de School met den Bijbel lag overigens in het verlengde van de stichting van een Zondagschool te Ameide, die al veel eerder – in juni 1864 – een feit was geworden door toedoen van de “vrienden Van Lomwel, Terlouw, Verheij en Van Vliet”, die daarbij terzijde werden gestaan door de “Evangelisten Van de Water uit Asperen en Bakker uit Utrecht”. Plaats van samenkomst was de schuur van Verheij, waar op zondagmiddag in eerste aanleg zo’n dertig kinderen werden onderwezen “in den Woorde Gods”. In een later stadium werd de Zondagschool door niet minder dan 120 kinderen bezocht.

Ds. Van Grieken sluit zijn “Naschrift” af met de conclusie dat Cornelis Terlouw “zijn Meester als mensch, als huisvader, als ouderling, als kerkvoogd, als onderwijzer der Zondagschool, als voorganger der gemeente in dagen van vacature, als bestuurder der School met den Bijbel, enz. enz. heeft gediend”. Daar valt niets op af te dingen.

De achtste en volgende generaties

Geerit Terlouw, in 1870 geboren als de op één na jongste zoon van Cornelis Terlouw en Annigje van Besooyen, bleef wonen in de ouderlijke boerderij aan de Prinsengracht te Ameide, die overigens is afgebroken in 1958. Hij trouwde daar in 1896 met de één jaar oudere, uit Jaarsveld afkomstige Margaretha Oosterom, dochter van Jacobus Oosterom en Teuntje de Ridder. Geerit Terlouw was een in Ameide en omstreken bekende koopman, paardenhandelaar en voerman. Hij overleed in 1956 in zijn geboorteplaats op 85-jarige leeftijd. Zijn vrouw was hem in 1934 al ontvallen.

Het echtpaar Terlouw-Oosterom kreeg zes kinderen, die allen in Ameide ter wereld kwamen. Van hen bereikten er drie de volwassenheid: twee zoons, Cornelis en Jacobus, geboren in respectievelijk 1902 en 1908, en een dochter, Teuntje Jacoba, geboren in 1906.

Cornelis bleef ongehuwd en overleed in 1953 te Ameide. Zijn zuster trad daar in 1936 in het huwelijk met de net als zij in 1906 in Ameide geboren veehandelaar Cornelis Oskam, zoon van Amel Oskam en Pietertje Middelkoop en broer van Johanna, Willempje en Leentje Oskam. Het echtpaar had twee kinderen, Margaretha (Gre) en Amel Gerard (Arnold), die in respectievelijk 1938 en 1940 in Ameide werden geboren. Teuntje overleed in 1975 op 69-jarige leeftijd in haar geboorteplaats, haar man was zes jaar ouder toen hij in 1981 in Utrecht overleed.

Jacobus Terlouw was getrouwd met de in 1911 geboren Dingena de Bok. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, Geerit (in 1951) en Dingena Maria (in 1958). Jacobus Terlouw is in 1980 in Schoonhoven overleden op de leeftijd van 71 jaar.

Gerrit Cornelis Terlouw, het in 1872 geboren jongste kind van het echtpaar Terlouw-van Besooyen, genoot in Ameide en verre omgeving bekendheid door de naar hem genoemde fruit- en eierenhandel G.C. Terlouw & Zonen, waarvoor hij de grondslag legde na eerst hoepmaker te zijn geweest. Dit bedrijf, gevestigd aan het einde van de Prinsengracht te Ameide, bestaat niet meer.

Hij is tweemaal getrouwd geweest. Zijn eerste vrouw was de in 1873 in Leerbroek uit het huwelijk van Jan Zijderveld en Willemijntje van der Leeden geboren

Gerrit Cornelis Terlouw, met zijn tweede vrouw Annigje van Middelkoop.

Dina Zijderveld, met wie hij in 1893 in Tienhoven in het huwelijk trad. De vrouw was nog maar 27 jaar oud, toen ze daar in 1901 overleed.

De weduwnaar hertrouwde in 1903 in Tienhoven met de daar in 1871 geboren Annigje van Middelkoop, dochter van Klaas van Middelkoop en Francina van Delft. Hij overleefde ook zijn tweede vrouw, die in 1950 op 78-jarige leeftijd in Ameide stierf. Gerrit Cornelis Terlouw zelf overleed tien jaar later op de leeftijd van 88 jaar, eveneens in Ameide.

Uit het eerste huwelijk werden – in Ameide – twee dochters geboren: Annigje (in 1893) en Willemijntje (in 1896). De oudste dochter trad in 1919 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de bijna even oude, ook in Ameide geboren Jan den Oudsten. Beiden overleden in Ameide op de hoge leeftijd van 87 jaar. De jongste dochter werd in 1920 in Ameide de echtgenote van Nicolaas (Klaas) den Oudsten, de drie jaar jongere broer van Jan de Oudsten. Hun nakomelingen zijn beschreven in het eerder vermelde artikel over de “Warnarda en Jacobshoeve”.

Gerrit Cornelis Terlouw en Annigje van Middelkoop kregen vier kinderen: Francina, Cornelis, Nicolaas en Jannigje Cornelia, achtereenvolgens geboren in 1904, 1906, 1909 en 1912, in alle gevallen in Ameide.

De oudste dochter was sinds 1932 de vrouw van fruithandelaar Hendrikus van Kekem, in 1898 geboren in Ameide en aldaar overleden in 1976. Francina van Kekem-Terlouw overleed in 1994 in haar geboorte-

De gebroeders Kees en Niek Terlouw tijdens een werkbezoek van de toenmalige commissaris van de Koningin in Zuid-Holland, mr. J. Klaasesz.

teplaats, negentig jaar oud. De jongste dochter werd in 1942 in Ameide in de echt verbonden met de daar in 1911 als zoon van Frederik Zweeren en Hendrikje van Gelderen geboren Bastiaan (Sjaan) Zweeren. Hij overleed in 1994 in zijn geboorteplaats op 83-jarige leeftijd. Zijn vrouw overleed daar elf jaar later, 91 jaar oud.

Cornelis (Kees) Terlouw, de oudste zoon van het echtpaar Terlouw-van Middelkoop, heeft zich in verschillende hoedanigheden ingezet voor de samenleving van Ameide en Tienhoven. Zo behoorde hij in augustus 1945 tot de oprichters van de "Algemene Sport-Vereniging Ameide" (A.S.V.A.), waar in een later stadium de "Sportclub Ameide" uit voortgekomen is. Kees Terlouw maakte ook deel uit van het bestuur van de vereniging, eerst als tweede secretaris en later (jarenlang) als voorzitter.

Nog geen jaar later – in februari 1946 – was de fruit- en eierenhandelaar ook betrokken bij de heroprichting van de Oranjevereniging "Beatrix", samen met de heren A. Hansum, A. Langerak, M. Kraak, H. Rijneveld, J. van Delsen en J. de Haan. Ook van deze vereniging was hij gedurende vele jaren voorzitter. Verder vervulde hij ook nog een bestuursfunctie bij de plaatselijke Coöperatieve Boerenleenbank, later de "Raiffeisenbank" en inmiddels de "Rabobank" geheten.

Cornelis Terlouw trad in 1935 in Ameide in het huwelijk met de daar geboren, twee jaar oudere Maria Johanna (Mies) Langerak. Zij was een dochter van Antonie (Toon) Langerak, destijds een bekende plaatselijke bakker, en Antoinetta Klazina Johanna Mulder. Het echtpaar had geen kinderen. Cornelis Terlouw overleed in 1976 op zeventigjarige leeftijd in Ameide. Zijn vrouw werd aanzienlijk ouder: zij stierf in 1992 op de leeftijd van 87 jaar in het Leerdamse

verpleeghuis "Lingesteijn".

Nicolaas (Niek) Terlouw was een jaar na zijn broer in Ameide gehuwd met Antoinetta Klazina Johanna (Anna) Langerak, de acht jaar jongere zuster van Mies Langerak. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Gerrit Cornelis, Antonie Johan (Ton) en Annigje Nicolisina, die respectievelijk in 1937, 1941 en 1947 in Ameide werden geboren. Van hen is Gerrit in 2004 in Ameide overleden. Hij bereikte de leeftijd van 66 jaar.

Nicolaas Terlouw overleed in 1987 te Ameide. Hij werd 77 jaar oud. Zijn vrouw was in

het jaar daarvoor op 73-jarige leeftijd in het "Prinses Beatrixziekenhuis" te Gorinchem overleden.

Tenslotte mogen twee zaken niet onvermeld blijven. Ten

eerste: de in 1943 in Ameide geboren Annie van der Grijn, sinds april 2006 bestuurslid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, is de echtgenote van Ton Terlouw. Ten tweede: Ton Terlouw heeft dezelfde betovergrootvader als de in 1931 geboren bekende oud-politicus, oud-minister en schrijver Jan Terlouw. Het gaat om Gerrit Terlouw (1780-1846), de echtgenoot van Jannigje van Genderen.

Historische plaatjes met een praatje

Camping "De Vrijheid"

Vorig jaar stond er een fotoserie in dit blad van camping "De Koekoek"; nu een serie over camping "De Vrijheid" in Tienhoven van de familie Kersbergen.

Gijs Kersbergen kwam van oorsprong uit Nieuwpoort en nam in 1956 in Tienhoven de kruidenierszaak over van Hannes Bouwmeester en zijn onge- trouwde dochter Mina.

Campinggasten van "De Koekoek" kwamen hun boodschappen halen in de buurtwinkel van Kersbergen. Een Rotterdammer vroeg: "Kunnen wij bij jullie langs de Lek staan"? Een mooie bijverdienste dacht Gijs Kersbergen. Campinggasten in combinatie met de krui-

Zo begon het in de jaren zestig van de vorige eeuw.

denierswinkel, succes verzekerd en zo is begin jaren zestig van de vorige eeuw de camping ontstaan.

Door de gemoedelijkheid van Gijs Kersbergen en de vriendelijke gezinsleden groeide de camping uit tot zestig staanplaatsen. We zien op de foto's de groei van de camping, vanuit de bungalowtenten naar kleine caravans en later de grote stacaravans.

Op de Ansichtkaart met de tenten in de bogaard, zien we de eenvoud van kamperen uit die tijd.

Op de andere Ansichtkaart zien we het klaphek, waar we vroeger met de fiets doorheen gingen naar de Koekoekswaard en het voetbalveld. Achter op de Ansichtkaarten staat "eigen uitgave" en daar mag men best trots op zijn, om van niets zoiets op te bouwen.

Zoon Arie zette vanaf 1975 de camping voort en breidde zijn activiteiten uit met een snackbar/kantine. Maar een dagelijkse baan en in de avonden en weekenden ook nog voor campinggasten zorgen, dat was voor Arie en zijn vrouw niet vol te houden. Bedenk erbij dat campinggasten laat naar bed gaan.

Door deze werkdruk is de camping verkocht aan de familie Nijhuis. Door de hoge waterstand van de Lek is de camping in de jaren tachtig tweemaal onder water gelopen. De caravans stonden voor de helft in het water en de klandizie liep zienderogen terug. Mede door de regelgeving en onder druk van het Zuid Hollands landschap, kwam er in 1995 een einde aan camping "De Vrijheid". Een stukje nostalgie en herinneringen zien we nog op de foto's, maar "De Vrijheid" is verloren gegaan.

Met vriendelijke groet
en tot schrijfs,

Krijn van der Ham

Wat heeft Philips Ram, met Valéry⁰ Giscard d'Estaing te doen?

Herman Beckmann

De twee bovenstaande portretten¹ zijn geschilderd door de Utrechtse schilder Paulus Moreelse² in 1625 en bevinden zich in het Centraal Museum in Utrecht, in bruikleen van het Instituut Collectie Nederland. Het linkerportret is van Philips Ram (1585-1632), een verre voorvader van Jan Wijnand Ram³, Heer van Ameide, Herlaer en Tienhoven.

Philips Ram was de zoon van Johan Ram en Maria Bruyninx. Philips was ontvanger van de gemene

landsmiddelen van Utrecht, rentmeester van de Abdij van Oostbroek, Raad en Schepen van de stad Utrecht, Hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams. Hij trouwde met Anna Vosch van Roelingswaard op 27 januari 1605, de dochter van Peter Vosch van Roelingswaard en Alijdt Wttewaell. Na het overlijden van Anna Vosch van Roelingswaard, trouwde hij met de dochter van Johan Strick en Maria van Wijck, Anna Strick (1591-1637), in Utrecht op 23 mei 1619. Zij is afgebeeld op het rechterportret.

Uit het eerste huwelijk van Philips werden twee kinderen geboren: Anna Ram (1615-1668) en Johan Ram (1616-1679). Uit het huwelijk met Anna Strick werden twee zonen en twee dochters geboren. De oudste zoon, die ook Johan heette (1620-1677) huwde op 9 februari 1645 met Hendrina de Pauw, dochter van Matthias de Pauw en Sophia Block. Johan was schout en drossaard in Vreeswijk en Raad en Schepen van de stad Utrecht.

De tweede zoon Aert Ram (1621-1622) stierf jong. De dochters uit het tweede huwelijk van Philips

⁰ President van Frankrijk van 1974 tot en met 1981.

¹ Deze portretten behoorden tot de Goudstikker collectie. Tijdens de tweede wereldoorlog waren ze in het bezit van Hermann Göring. Begin 2006 werden ze naar aanleiding van de gegrond verklaarde restitutieclaim van de erven Goudstikker aan de familie teruggegeven. De Staat der Nederlanden kocht de portretten echter in 2007 terug, waarna ze in opdracht van het Instituut Collectie Nederland werden gerestaureerd.

² Paulus Moreelse werd geboren in 1571 in Utrecht en overleed op 15 april 1638 aldaar. Hij was een leerling van Michel Jansz. van Mierevelt te Delft. Hij was ook bouwmeester (o.a. de Catharijnepoort te Utrecht).

³ Jan Wijnand Ram had een grafmonument in de Hervormde Kerk in Ameide, dat tijdens de brand in 1953 verwoest is.

waren: Maria (1623-1650) en Lucia (1625-1712). Uit het huwelijk van Johan Ram en Hendrina de Pauw werden vier dochters en twee zonen geboren: Sophia (1647-1691), Philippina (1649-1689), Johanna Hendrina (1651-1688) en Anna (1656-1709). De tweede zoon van Johan Ram en Hendrina de Pauw, Matthias (1654-1690) was kapitein in het Generaliteitsleger.

Hun eerste zoon Philips (1652-1721) huwde met Helena Elisabeth van Westreenen op 30 november 1710. Zij was de dochter van Arnoud van Westreenen,

Heer van Lauwerecht, en Helena Elisabeth van Alderwerelt. Philips Ram studeerde rechten en promoveerde in 1675 op het proefschrift 'De Usufructu'. Hij was Raad en Schepen van de stad Utrecht en lid van de Staten van Utrecht.

Philips en Helena Elisabeth kregen twee zonen: Arnoud (1715-1739) en Jan Jacob (1716-1758). De

eerste zoon studeerde net als zijn vader rechten en promoveerde op het proefschrift 'De casu pro amico'. Hij was advocaat voor het Hof van Utrecht. Op 9 september 1738 trouwde hij met Catharina Elisabeth van Cleeff, dochter van Bruno van Cleeff en Hillegonda Catharina de Leeuw.

Ook de tweede zoon van Philips en Helena Elisabeth studeerde rechten en promoveerde op 10 oktober 1738 op het proefschrift 'De Interdicto quod via ut clam'. Jan Jacob was advocaat voor het Hof van Utrecht, Administrateur van de Beyerscameren, Kapitein van de Compagnie 'De Pekstokken', Raad in de Vroedschap van de stad Utrecht, Regent van het Elisabeths-gasthuis, Drossaard van de Hoge Heerlijkheid Vreeswijk, Burgemeester van de stad Utrecht, Bevelhebber van het Heilige Geesthuis, Executeur-testamentair van de Fundatie Edmond van Buchel, Superintendent van het Collegium Willebrordi, lid

van de Staten van Utrecht, Curator van de Utrechtse Academie. Op 9 december 1745 trouwde hij met Catharina Maria de Reuver, dochter van Albert de Reuver en Susanna Maria van der Wall. Jan Jacob en Catharina Maria kregen twee zonen: Philips en Jan Wijnand.

Evenals zijn vader en grootvader studeerde ook Philips Ram (1753-1817) rechten en promoveerde op 19 mei 1774 op het proefschrift 'De Incestu'. Hij was Raad in de Vroedschap en Schepen van de stad Utrecht, Kapitein van het vaandel

'D' Oranjestam', Secretaris van Financiën van de Staten van Utrecht, Gecommitteerde ter Kamer van Financiën van de Staten van Utrecht, Lid van de Staten-Generaal, Vicepresident van het Nederlands Bijbelgenootschap, Lid van de Dubbele Vergadering van de Staten-Generaal ten behoeve van de gewijzigde grondwet en Curator van de Hogeschool van Utrecht. Philips huwde Jacoba Aletta

Francina Grothe (1758-1815), dochter van Laurens Grothe en Clara Elisabeth van Dam op 21 mei 1780. Het echtpaar krijgt zeven kinderen, twee meisjes en vijf jongens: Catharina Maria (1781-1834), Laurens Eliza (1783-1828), Willem Eliza (1786-1856), Philips Jan Jacob (1787-1847), Jan Wijnand Ignatius (1789-1842), Clara Elisabeth (1791-1844) en Isaac Arend Albert (1792-1860).

Evenals zijn broer studeerde Jan Wijnand Ram (1755-1789) rechten en hij promoveerde op 1 juli 1778 op het proefschrift 'De Donationibus inter vivos, earumque revocandarum jure'. Hij was Kanunnik van Sint Marie te Utrecht, Schepen te Rotterdam, Schout van Beukelsdijk, Oost- en West Blommersdijk genaamd Cool, Heer van Ameide, Herlaer, Tienhoven en Oosterwijk. Hij was getrouwd (?) met Ignatia Maria Bichon (ca. 1765-1810). Het paar had twee dochters: Bartha Theodora en

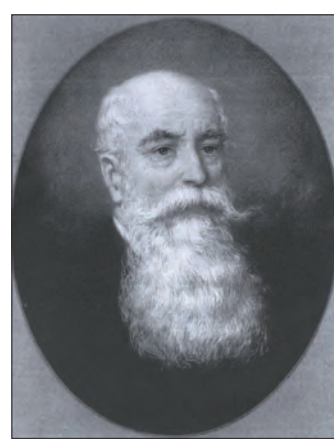
✿ Jan Wijnand Ram was Kanunnik van Sint Marie te Utrecht, Schepen te Rotterdam, Schout van Beukelsdijk, Oost- en West Blommersdijk genaamd Cool, Heer van Ameide, Herlaer, Tienhoven en Oosterwijk.

Deze beide schilderijen bevinden zich in het Centraal Museum in Utrecht. Ze zijn geschilderd door Pieter Christoffel Wonder (1780-1852) en stellen Philips Ram en zijn vrouw Jacoba Aletta Francina Grothe voor.

Johanna Ignatia Jacoba Nepveu tot Ameide (1858-1942).

Jonkheer Onno Joost Sickinghe (1858-1948).

Jonkheer Mr. Feyo Onno Joost Sickinghe.

Henri Edmond Marie Valéry Giscard d'Estaing.

Albertina Helena Elisabeth (1788-1864).

Albertina Helena Elisabeth Ram trouwt op 13 mei 1806 met Laurent Théodore Nepveu (1782-1839), zoon van Laurens Johannes Nepveu (1782-1839) en Margaretha Roosmale (1751-1829). Laurent Théodore verandert zijn familienaam Nepveu in Nepveu tot Ameyde.

Het echtpaar krijgt een zoon: Laurent Jean Nepveu tot Ameyde (1807-1876).

Laurent Jean trouwt op 1 februari 1854 te Wierden met Baronesse Louise Elisabeth van Heerdt tot Eversberg (1824-1859). Laurent Jean was president van de arrondissements-rechtbank te Groningen. Het echtpaar krijgt een zoon Albert Laurent Théodore Aubin (1854-????), en drie dochters: Wilhelmine Henriette (1856-????), Marie Elise (1857-????) en Johanna Ignatia Jacoba (1858-1942).

Hun dochter Johanna Ignatia Jacoba trouwt op 4 mei 1882 te Lausanne met Jonkheer Onno Joost Sickinghe (1858-1948). Uit deze verbintenis kwamen de volgende kinderen: Pieter Feyo Onno (1883-1887), Louise Elisabeth (1885-1945), Ottelina Cornelia (1886-1918) en Duco Wilhelm (1883-1983).

Hun jongste zoon Duco Wilhelm trouwt met Wilhelmine Jeane Marie Radermacher Schorer (1895-1965) op 14 september 1921 te Zeist. Ze krijgen twee

kinderen, waarvan een zoon Feyo Onno Joost Sickinge, geboren op 1 mei 1926.

Het links bovenstaande portret van Feyo Onno Joost Sickinghe is geschilderd door J. Haas in 1989. Hij was lid van de Raad van Bestuur van Werkspoor. Feyo Onno Joost trouwt op 6 september 1952 met Marguerite Cornelie van Eeghen (* 12.11.1928) in Driebergen-Rijsenburg. Het echtpaar krijgt een dochter: Wilhelmine Jeanne Mathilde Elisabeth (* 1.5.1956), die op 7 juli 1984 trouwt met Henri Edmond Marie Valéry Giscard d'Estaing (* 17.10.1956). Hij is de zoon van Valéry Giscard d'Estaing (* 2.2.1926) en Anne - Aymone Sauvage de Brantes (* 17.12.1933).

Henri en Wilhelmine krijgen drie kinderen: Frédéric Henry Valéry Willem (* 28.7.1986), Sophie Marguerite Marie Aymone (* 1.7.1989) en May (* 5.8.1991) Henri is de President Directeur van de Club Méditerranée.

Voor het samenstellen van dit overzicht is veelvuldig gebruik gemaakt van de *Inventaris van de papieren van de familie Ram en enige aanverwante families 1560-1886*. Deze inventaris werd voor de Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht in 1988 samengesteld door S.K. Hazemeijer, J.W.A. van Hengel en J.A.C. Mathijssen.

